

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АНІСІМОВ В'ЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.35:351

ДИСЕРТАЦІЯ

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

281 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. О. АНІСІМОВ

Науковий керівник:

Кандидат наук з державного управління, доцент

Гуйда Олександр Григорович

КИЇВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Анісімов В. Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування, м. Київ, 2023.

У дисертації вирішене актуальне наукове завдання, що полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових засад розвитку антикорупційної діяльності в Україні та розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у даній сфері.

У дисертаційному дослідженні запропоновано оптимізаційну модель удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, метою реалізації якої є покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні. У контексті даної моделі надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового (очікується зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам), організаційно-інституційного (очікується підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, залучення громадськості і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією) та інформаційно-комунікаційного забезпечення (очікується підвищення якості та обсягу інформації, що надається громадськості, забезпечення активної взаємодії з громадою та створення більш відкритого та прозорого середовища для антикорупційних зусиль) у ході налагодження взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності.

Крім того, вартим уваги є удосконалення теоретичного підходу до трактування сутності базових понять дослідження. зокрема: 1) під корупцією запропоновано розуміти системну та неправомірну взаємодію між особами або

групами осіб, в тому числі владними структурами, з метою отримання особистої вигоди, владних позицій, фінансових або матеріальних переваг шляхом порушення етичних, моральних та законних норм, що включає в себе такі прояви, як підкуп, вимагання хабарів, використання службового становища для особистого збагачення, викривлення конкурентного середовища, та інші дії, що підривають інститути демократії, рівності та справедливості; 4) під антикорупційною діяльністю запропоновано розуміти комплекс скоординованих заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції на всіх рівнях суспільства та в усіх сферах діяльності, що охоплює прийняття та впровадження антикорупційних законів, створення ефективних механізмів контролю та нагляду, сприяння взаємодії між органами влади, громадськістю та приватним сектором, а також підвищення свідомості суспільства щодо наслідків та шкідливості корупції.

У роботі також удосконалено можливості імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості, а саме: оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції; забезпечення відкритості та прозорості; впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ; забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень; встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки; кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення; міжнародна співпраця та ін.

Крім того, набуло подальшого розвитку розуміння ролі інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції, що проявляється у наступних аспектах: громадські організації, активісти та журналісти відіграють важливу роль у моніторингу діяльності органів влади; громадські організації активно сприяють розкриттю інформації про діяльність органів влади, бюджетні видатки, договори та угоди; громадські організації виконують функцію аналізу законів та політичних рішень щодо їх антикорупційної спрямованості; громадські організації сприяють підвищенню

свідомості громадян щодо наслідків корупції та її впливу на суспільство; громадські організації можуть виступати як представники громадянського суспільства в роботі з органами влади; громадські організації сприяють залученню громадян до власної антикорупційної діяльності, мобілізуючи їх допомогу у виявленні порушень та сприянні впровадженню антикорупційних заходів.

У ході дослідження дисертантом обґрунтовано теоретико-практичні аспекти забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади, серед яких: прозорість та довіра (забезпечення інформаційної відкритості підвищує рівень прозорості діяльності органів влади); громадська участь (доступ до інформації надає громадянам можливість брати активну участь у прийнятті рішень); відповідальність органів влади (інформаційна відкритість вимагає від органів влади відповідальності за свої дії); запобігання корупції (відкритість інформації може обмежити можливість корупційних схем та підтримати антикорупційні заходи); ефективність управління (доступ до інформації дозволяє краще розуміти потреби громадян та вчасно реагувати на виклики суспільства, що сприяє ефективнішому управлінню та покращенню якості послуг); розвиток демократії (інформаційна відкритість відображає демократичні цінності, що базуються на відкритості, громадській участі та обліку громадських думок); право на інформацію (право громадян на інформацію є важливою складовою демократичного суспільства); соціальна відповідальність (органи публічної влади мають відчувати відповідальність перед громадянами за свою діяльність).

Ключові слова: взаємодія органів публічної влади, громадськість, антикорупційна діяльність, інформаційна відкритість, транспарентність, роль громадських організацій, забезпечення громадської участі, ефективність антикорупційних заходів, антикорупційна діяльність.

ABSTRACT

Anisimov V. Improving the mechanisms of interaction of public authorities with the public in anti-corruption activities in Ukraine. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree, specialty 281 – public management and administration, c. Kyiv, 2023.

The dissertation solves an urgent scientific task, which consists in the theoretical and methodological substantiation of the scientific foundations of the development of anti-corruption activities in Ukraine and the development of practical recommendations for improving the mechanisms of interaction between public authorities and the public in this area.

The dissertation study proposed an optimization model for improving the mechanisms of interaction of public authorities with the public in anti-corruption activities in Ukraine, the purpose of which is to improve the interaction of public authorities with the public, contributing to greater efficiency and openness in anti-corruption activities in Ukraine. In the context of this model, proposals have been made for the improvement of the normative and legal (it is expected to strengthen the effectiveness of anti-corruption legislation and ensure its compliance with the main anti-corruption principles and international standards), organizational and institutional (it is expected to improve the effectiveness of the activities of anti-corruption bodies, to attract the public and to strengthen their influence in the fight against corruption) and information and communication support (it is expected to increase the quality and volume of information provided to the public, ensure active interaction with the community and create a more open and transparent environment for anti-corruption efforts) in the course of establishing the interaction of public authorities with the public in anti-corruption activities.

In addition, the improvement of the theoretical approach to the interpretation of the essence of the basic concepts of research is worthy of attention. in particular:
1) corruption is proposed to be understood as systematic and unlawful interaction

between persons or groups of persons, including power structures, with the aim of obtaining personal benefit, positions of power, financial or material advantages through violation of ethical, moral and legal norms, which includes such manifestations as bribery, extortion of bribes, use of official position for personal enrichment, distortion of the competitive environment, and other actions that undermine the institutions of democracy, equality and justice; 4) anti-corruption activity is proposed to be understood as a complex of coordinated measures aimed at preventing, detecting and countering corruption at all levels of society and in all spheres of activity, which includes the adoption and implementation of anti-corruption laws, the creation of effective mechanisms of control and supervision, the promotion of interaction between authorities, the public and the private sector, as well as raising public awareness of the consequences and harmfulness of corruption.

The work also improved the possibilities of implementing the best foreign experience of interaction between public authorities in combating corruption and representatives of the public, namely: optimizing the work of anti-corruption bodies is a key strategy in combating corruption; ensuring openness and transparency; introduction of electronic services and online platforms; ensuring the opportunity for citizens to participate in discussions and decision-making processes; establishment and observance of ethical standards and norms of conduct; campaigns aimed at increasing public awareness and educational programs for the population; international cooperation, etc.

In addition, the understanding of the role of public society institutions in the system of preventing and countering corruption has further developed, which is manifested in the following aspects: public organizations, activists and journalists play an important role in monitoring the activities of authorities; public organizations actively contribute to the disclosure of information about the activities of authorities, budget expenditures, contracts and agreements; public organizations perform the function of analyzing laws and political decisions regarding their anti-corruption orientation; public organizations contribute to raising citizens' awareness of the consequences of corruption and its impact on society; public organizations

can act as representatives of civil society in working with authorities; public organizations promote the involvement of citizens in their own anti-corruption activities, mobilizing their help in identifying violations and promoting the implementation of anti-corruption measures.

The dissertation substantiated the theoretical and practical aspects of ensuring effective information openness of the results of the activities of public authorities, including: transparency and trust (ensuring information openness increases the level of transparency of the activities of authorities); public participation (access to information gives citizens the opportunity to actively participate in decision-making); responsibility of authorities (information openness requires authorities to be accountable for their actions); prevention of corruption (openness of information can limit the possibility of corruption schemes and support anti-corruption measures); management efficiency (access to information allows better understanding of citizens' needs and timely response to society's challenges, which contributes to more effective management and improvement of service quality); development of democracy (informational openness reflects democratic values based on openness, public participation and accounting of public opinions); the right to information (citizens' right to information is an important component of a democratic society); social responsibility (public authorities should feel responsible to citizens for their activities).

Key words: interaction of public authorities, public, anti-corruption activity, information openness, transparency, role of public organizations, ensuring public participation, effectiveness of anti-corruption measures, anti-corruption activity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, які входять до міжнародних наукометричних баз даних (одноосібні):

1. Анісімов В.О. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. Наукові інновації та передові технології. №6 (8). 2022. С. 693-706. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/6260/6301>. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-693-706](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-693-706).
2. Анісімов В.О. Роль інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції. Право та державне управління. 2023. № 3. С. 58-63.
3. Анісімов В.О. Сутність основних понять у сфері антикорупційної діяльності. Держава та регіони. 2023. № 3 (81). С. 79 – 84.
4. Анісімов, В.О. Забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2023 (9). С. 1-5. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-13>.

Стаття у міжнародному виданні

5. Анісімов В.О. Впровадження зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні. Věda a perspektivy. №9(28). 2023. С. 215-221.

Тези конференцій

6. Анісімов В.О. Громадськість як суб'єкт антикорупційної діяльності в Україні. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського. 16–17 березня 2023 р., м. Київ. Частина 2. С. 60-63.

7. Анісімов В.О. Антикорупційна діяльність держави під час воєнного стану. Складові національної безпеки в умовах воєнного стану. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 09-11 серпня 2023 р.) / Під загальною редакцією доктора наук з державного управління, професорки Гбур Зоряни Володимирівни – Кам'янець-Подільський: Видавництво «Друкарня Рута», 2023. С. 52-55.

8. Анісімов В.О. Інститути громадського суспільства, як суб'єкти системи запобігання та протидії корупції. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Софія (Болгарія): ГО «ВАДНД», 07 вересня 2023 р. С. 36-39.

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	21
1.1. Сутність основних понять у сфері антикорупційної діяльності	21
1.2. Роль інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції.....	42
1.3. Забезпечення інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади.....	61
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	84
2.1. Механізми взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні	84
2.2. Аналіз сучасного стану ефективності антикорупційної діяльності в Україні	103
2.3. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні.....	127
Висновки до розділу 2	145
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	147
3.1. Впровадження зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні	147
3.2. Перспективи оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні	167
3.3. Шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини	190
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ.....	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	215
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Актуальність теми. Корупція є серйозною загрозою для розвитку країн у всьому світі. Україна не є винятком, і боротьба з корупцією є однією з ключових завдань для досягнення сталого економічного зростання, покращення довіри громадян до державних інституцій та забезпечення прав людини. Наша держава зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів у сфері боротьби з корупцією, зокрема заходів, рекомендованих Групою країн G7, Міжнародним валютним фондом, Європейським союзом та іншими міжнародними організаціями. Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю є важливою частиною цього процесу.

Високий рівень корупції породжує недовіру громадян до державних органів. Забезпечення прозорості та відкритості у роботі владних структур може сприяти підвищенню довіри громадян до держави та покращенню їхньої сприйнятливості до антикорупційних заходів. В той же час, громадське суспільство має великий потенціал у виявленні та уникненні корупційних порушень. Залучення активістів, журналістів та інших представників громадськості може сприяти виявленню корупційних схем та тискати на владні структури для їхнього припинення.

Варто також зауважити, що розвиток інформаційних технологій надає нові можливості для підвищення прозорості та ефективності діяльності державних органів. Використання електронних платформ, відкритих даних та інших інструментів може значно полегшити взаємодію між органами влади та громадськістю. Зважаючи на це, у відповідь на сучасні виклики та технологічний прогрес, багато країн, включаючи Україну, активно розвивають електронні платформи та послуги для забезпечення взаємодії з громадянами. Це вимагає створення ефективних механізмів взаємодії та захисту даних громадян.

Таким чином, дослідження у галузі удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності в

Україні є важливим і доцільним завданням для покращення якості державного управління, зміцнення довіри до державних інституцій та досягнення сталого розвитку країни.

Вагомий внесок у розроблення проблематики антикорупційної діяльності, а також залучення громадськості у даній сфері здійснили такі вчені, як: В. Абдулаєв, В. Баришніков, В. Бочаров-Туз, О. Бусел, А. Буханевич, В. Велле, І. Валюшко, О. Волянська, В. Гвоздецький, В. Гладкий, О. Григорян, Н. Гудима, В. Дем'янчук, І. Дьомін, Д. Заброта, Р. Завада, Ю. Комісарчук, В. Франчук, О. Користін, А. Посполітак, М. Кравчук, І. Петровська та ін. Разом з тим, подальший розвиток та зміцнення нашої держави потребує ретельного аналізу та вдосконалення практичних інструментів боротьби з корупцією, зокрема шляхом вдосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Наразі, у зв'язку зі зростанням ролі громадянського суспільства та використанням інноваційних технологій, важливо розробити нові стратегії взаємодії та забезпечити доступ до інформації про діяльність державних структур. Продовжуючи цей науковий напрям, ми можемо вдосконалити існуючі практики, розробити нові інструменти взаємодії, а також адаптувати найкращі міжнародні практики до специфіки української ситуації. Важливо дослідити, як ефективно впроваджувати електронні інструменти та інноваційні технології для забезпечення доступу до інформації та взаємодії з громадськістю. Узагальнюючи, подальший розвиток антикорупційної діяльності в Україні вимагає системного підходу, де взаємодія між органами публічної влади та громадськістю грає ключову роль. Наукові дослідження на цю тему сприятимуть створенню ефективних інструментів для запобігання корупції, підвищення відкритості та забезпечення сталого розвитку держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, яка виконувалась Таврійським національним університетом імені В. І. Вернадського за темами: «Розвиток публічного управління в Україні на сучасному етапі державотворення» (2018-2020 рр.) (ДР № 0118U100303),

«Розвиток механізмів належного урядування в Україні» (2021-2023 рр.) (ДР № 0121U100169), у процесі виконання яких запропоновано напрями удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою є теоретико-методологічне обґрунтування наукових засад розвитку антикорупційної діяльності в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у даній сфері.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

- охарактеризувати сутність основних понять у сфері антикорупційної діяльності;
- розкрити роль інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції;
- з'ясувати теоретичні засади забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади;
- проаналізувати механізми взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні;
- здійснити аналіз сучасного стану ефективності антикорупційної діяльності та окреслити проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні;
- запропонувати можливі шляхи імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні;
- обґрунтувати перспективи оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні;
- рекомендувати шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини.

Об'єкт дослідження – антикорупційна діяльність в Україні.

Предмет дослідження – удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дисертаційної роботи було використано комплекс взаємопов'язаних наукових методів, а саме: аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретико-методологічних засад забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності; порівняльний метод та систематизації – для вивчення нормативно-правового забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності; системний метод – для розкриття концептуальних основ забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності; логічний, діалектичний, метод узагальнення, комплексного і системного підходів – для вдосконалення понятійного апарату дослідження; статистичного аналізу, порівняння та узагальнення – при дослідженні особливостей взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності; графічний – для наочного зображення отриманих статистичних розрахунків; метод моделювання – для розроблення напрямків удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків та пропозицій.

Методологічною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, офіційні публікації міжнародних організацій.

Інформаційну та емпіричну базу дослідження становили нормативні документи органів державної та регіональної влади, статистичні та соціологічні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях та мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових засад розвитку антикорупційної діяльності в Україні та розробленні практичних рекомендацій щодо

удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у даній сфері. Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, що містять наукову новизну, конкретизовано в таких наукових положеннях:

уперше:

– розроблено оптимізаційну модель удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, метою реалізації якої є покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні. У контексті даної моделі надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового (очікується зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам), організаційно-інституційного (очікується підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, залучення громадськості і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією) та інформаційно-комунікаційного забезпечення (очікується підвищення якості та обсягу інформації, що надається громадськості, забезпечення активної взаємодії з громадою та створення більш відкритого та прозорого середовища для антикорупційних зусиль) у ході налагодження взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності;

удосконалено:

– теоретичний підхід до трактування сутності базових понять дослідження. зокрема: 1) під корупцією запропоновано розуміти системну та неправомірну взаємодію між особами або групами осіб, в тому числі владними структурами, з метою отримання особистої вигоди, владних позицій, фінансових або матеріальних переваг шляхом порушення етичних, моральних та законних норм, що включає в себе такі прояви, як підкуп, вимагання хабарів, використання службового становища для особистого збагачення, викривлення конкурентного середовища, та інші дії, що підривають інститути демократії, рівності та справедливості; 4) під антикорупційною діяльністю запропоновано

розуміти комплекс скоординованих заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції на всіх рівнях суспільства та в усіх сферах діяльності, що охоплює прийняття та впровадження антикорупційних законів, створення ефективних механізмів контролю та нагляду, сприяння взаємодії між органами влади, громадськістю та приватним сектором, а також підвищення свідомості суспільства щодо наслідків та шкідливості корупції;

– можливості імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості, а саме: оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції; забезпечення відкритості та прозорості; впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ; забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень; встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки; кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення; міжнародна співпраця та ін.;

– шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка, загальною метою яких є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві;

набули подальшого розвитку:

– морально-психологічні наслідки корупційних правопорушень, серед яких виділено наступні: корупція виступає важливим чинником суспільної деморалізації та порушення системи духовно-моральних цінностей; корупція негативно впливає на мотивованість службових осіб у сфері публічного управління; корупція розповсюджує серед населення країни кримінальну

психологію та загострює у людей почуття безсилля та незахищеності перед державою, органами публічними влади та посадовцями;

– розуміння ролі інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції, що проявляється у наступних аспектах: громадські організації, активісти та журналісти відіграють важливу роль у моніторингу діяльності органів влади; громадські організації активно сприяють розкриттю інформації про діяльність органів влади, бюджетні видатки, договори та угоди; громадські організації виконують функцію аналізу законів та політичних рішень щодо їх антикорупційної спрямованості; громадські організації сприяють підвищенню свідомості громадян щодо наслідків корупції та її впливу на суспільство; громадські організації можуть виступати як представники громадянського суспільства в роботі з органами влади; громадські організації сприяють залученню громадян до власної антикорупційної діяльності, мобілізуючи їх допомогу у виявленні порушень та сприянні впровадженню антикорупційних заходів;

– теоретико-практичні аспекти забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади, серед яких: прозорість та довіра (забезпечення інформаційної відкритості підвищує рівень прозорості діяльності органів влади); громадська участь (доступ до інформації надає громадянам можливість брати активну участь у прийнятті рішень); відповідальність органів влади (інформаційна відкритість вимагає від органів влади відповідальності за свої дії); запобігання корупції (відкритість інформації може обмежити можливість корупційних схем та підтримати антикорупційні заходи); ефективність управління (доступ до інформації дозволяє краще розуміти потреби громадян та вчасно реагувати на виклики суспільства, що сприяє ефективнішому управлінню та покращенню якості послуг); розвиток демократії (інформаційна відкритість відображає демократичні цінності, що базуються на відкритості, громадській участі та обліку громадських думок); право на інформацію (право громадян на інформацію є важливою складовою демократичного суспільства); соціальна

відповідальність (органи публічної влади мають відчувати відповідальність перед громадянами за свою діяльність);

– науковий підхід до розуміння проблем у сфері участі громадськості у запобіганні корупції в Україні, які пов’язані із: досить значною часткою на інформаційному ринку засобів масової інформації державної власності, високий рівень їх залежності від власників; недостатньою відкритістю у діяльності публічних органів влади та достатньою обмеженістю суспільства в отриманні інформації; значними недоліками чинної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати участі громадськості у запобіганні корупції; недостатньою взаємодією публічних органів влади та інститутів громадянського суспільства; недостатнім рівнем розвитку громадянського суспільства в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором і запропоновані у дисертації, можуть послужити основою для розробки та впровадження конкретних заходів і рекомендацій щодо удосконалення антикорупційної діяльності в Україні. Отримані в ході дослідження підходи, методи та рекомендації можуть бути використані органами публічної влади, громадськими організаціями, активістами громадянського суспільства та іншими зацікавленими сторонами для покращення механізмів взаємодії у сфері антикорупційної діяльності.

Ці результати можуть сприяти розробленню нових політичних стратегій, правових норм і законів, спрямованих на забезпечення більшої прозорості, відкритості та ефективності діяльності державних органів. Також вони можуть слугувати основою для розробки навчальних програм та підготовки фахівців у сфері антикорупційної діяльності. Окрім того, важливою аспектом практичного значення є залучення громадськості до впровадження рекомендацій та контролю за їхнім виконанням. Активна участь громадян може сприяти ефективному моніторингу діяльності органів влади та реагуванню на корупційні порушення.

У кінцевому підсумку, практичні результати дослідження допоможуть створити більш прозору, ефективну та відповідальну систему боротьби з корупцією в Україні, що в свою чергу сприятиме покращенню довіри громадян до держави, зміцненню демократії та забезпеченню сталого розвитку країни.

Наукові висновки та теоретичні положення дисертаційного дослідження фактично доведені до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій для використання в галузі державного управління. Зокрема, результати дослідження були використані в практичній діяльності Києво-Святошинського районного центру зайнятості (довідка від 07.02.2023 №98/02/01-14), Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (довідка від 12.12.2023 №6) та Білогородської сільської ради (довідка від 30.01.2024 №522/02-26).

Отримані результати можуть бути застосовані для подальших науково-дослідних розробок теоретико-методологічних питань, пов'язаних із забезпечення державної безпеки України.

Особистий внесок здобувача. Основні теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема ті, що характеризують його наукову новизну і практичне значення результатів, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були презентовані та обговорені на: I Міжнародній науково-практичній конференції Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського (березень, 2023 р.), науково-практичній конференції з міжнародною участю «Складові національної безпеки в умовах воєнного стану» (серпень, 2023 р.) та XXXVI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (вересень, 2023 р.).

Публікації. Наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в 4 фахових виданнях з публічного управління та адміністрування, 1 стаття в іноземному виданні та 3 тезах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них 214 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 201 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність основних понять у сфері антикорупційної діяльності

На сьогоднішній день корупція вважається найбільш деструктивним явищем, яке перешкоджає ефективному соціально-економічному та політичному розвитку України. Варто зазначити, що в нашій державі корупція є достатньо поширеною у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Високу корумпованість в Україні засвідчує світовий рейтинг «Corruption Perceptions Index», згідно з яким у 2022 році наша держава посіла 116 місце зі 180 країн світу [187]. Попри це, з метою розв'язання даної проблематики в Україні існує більш сучасна антикорупційна законодавча база, впроваджено новітні та покращено наявні заходи протидії корупційним явищам, а також передбачено активізацію роботи чималої кількості суб'єктів виконання державної антикорупційної політики. Однак подібні заходи не сприяють отриманню належної результативності, в результаті чого в суспільства складається думка стосовно штучності антикорупційної діяльності в Україні. Головна причина виникнення такої ситуації в сфері антикорупційної діяльності пов'язана із браком чітких процесуальних форм та інструментів реалізації заходів антикорупційного характеру, які не дають можливості посадовцям порушувати норми чинного законодавства та скоювати корупційні правопорушення. Все вище наведене актуалізує проведення більш детального дослідження розкриття сутності основних понять у сфері антикорупційної діяльності, зокрема термінів «корупція», «боротьба з корупцією», «запобігання та протидія корупції», «антикорупційна політика» та «антикорупційна діяльність».

Корупція, яка вважається системою несприятливих відносин, на даний час найбільш гостро постала у сучасному світі однією не тільки через те, що свідчить про занепад морально-суспільних засад, але й призводить до негативних результатів для більшості промислово-економічних галузей. На рівень ефективності боротьби з корупційними проявами впливає передусім правильне трактування їхньої сутності.

На даний час корупції в Україні притаманні певні своєрідні особливості, без чіткого визначення яких унеможливилося розроблення відповідних заходів, спрямованих на її протидію та запобігання. Так, серед головних особливостей корупції у вітчизняних умовах можна виокремити наступні:

- активізується із появою кризових ситуацій у сучасному суспільстві, а не лише неефективністю кримінального правосуддя);

- може розвивати кризові явища у сучасному суспільстві, оскільки має здатність перешкоджати реалізації будь-яких політично-економічних та морально-правових реформ в Україні.

Цілком слушно відзначає науковець В. Бочаровим-Туз, що «корупція в Україні на сьогоднішній день є одним з найбільш загрозливих факторів для національної безпеки, економічного розвитку, власного державо-правотворення, цивілізаційного суспільного прогресу» [13]. Це передусім пов'язано із тим, що корупція знижує впевненість будь-якої людини у справедливості, а також провокує думку в суспільстві про брак досконалого механізму для її дієвого розвитку та змушує кожну людину до пошуку інструментів додаткової мотивації посадових осіб для захисту власних прав. Водночас даний науковець зазначає, що «корупція і похідне від неї хабарництво як корозія розмивають українське суспільство і виступають вагомою стимулювальною силою в усіх сферах соціального розвитку. Дві третини населення України платять подвійну ціну за послуги держави – спочатку у вигляді податків, а пізніше ще й у формі хабарів» [13].

Корупційними відносинами виступають своєрідною сукупністю взаємозв'язків у галузі публічного управління, які пов'язані з одержанням

вигоди суб'єктами корупційних злочинів, тому їх доцільно розглянути з точки зору суспільних відносин. З індивідуальної точки зору, предмет корупції – це «можливості держави (її дозвільна, регуляторно-контрольна діяльність, яка впливає на особу), завдяки яким можна задовольнити конкретні інтереси учасників суспільних відносин приватного характеру. Саме торгівля цими державними можливостями створює підґрунтя для корупційних дій. Державу представляють у відносинах її органи та їх посадові особи. Тобто корупційні відносини виникають між суб'єктами публічного (держава та органи місцевого самоврядування в особі їх представників) та приватного права (фізичні особи, підприємці, інші суб'єкти господарювання)» [76, с. 49].

Корупція в якості явища, яке є результатом проблем в загальнополітичній та соціально-економічній сферах, є несприятливим проявом, яке притаманне країнам, які знаходяться на стадії власного активного розвитку. Незважаючи на існування стародавньо демократичних звичаїв і набутих навиків у боротьбі з корупційними явищами, корупція поширена таких у європейських країнах, проте умови для її запобігання у них є значно кращими.

У вітчизняних умовах, коли наша держава досі перебуває на етапі демократизації та докорінного реформування державно-адміністративного ладу, можна стверджувати про об'єктивну неминучість збільшення корупції в країні. Її розповсюдження негативно впливає на національну безпеку та демократичний державний розвиток. Відтак, переважно під корупцією розуміють «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам, з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [16]. В той же час корупція здатна погіршувати рівень суспільної життєдіяльності та несе «загрозу демократії та посилює нерівність у суспільстві, завдає шкоди

економіці, обумовлює виснажливу неефективність, відвертає грошові кошти від фінансової підтримки та реалізації соціальних програм, таким чином підриває віру у справедливість – фундаментальну основу права» [30, с. 60].

Значення корупції передбачає викривлення нею суспільних відносин шляхом порушення звичайного та справедливого суспільного ладу, внаслідок чого активізується погіршення владних відносин. Подібне викривлення та дисбаланс суспільних відносин можна вважати своєрідною ланцюговою реакцією. При розкритті змісту та сутності корупції з точки зору соціальної ролі державної служби, то можна відзначити, що корупція має здатність порушувати загальні правила такої служби, передбачені не лише національною законодавчою базою, але й міжнародним нормативно-правовим забезпеченням. У державах із значним рівнем корумпованості, корупція із соціальної аномалії змінюється на своєрідний принцип та вважається звичним інструментом розв'язання проблем, а також стає «правилом» діяльності влади та способом суспільної життєдіяльності. Натомість в державах, де корупційні злочини трапляються не так часто, громадськість асоціює корупцію із великим лихом для державного та суспільного розвитку. Тому чимало міжнародних нормативно-правових актів передбачають власне трактування корупції, див. табл. 1.1. Крім цього, в міжнародному аспекті можна навести ще такі трактування сутності корупції. Так, міждисциплінарною групою з корупції Ради Європи визначено корупцію як «хабарництво та будь-яку іншу винагороду особі, якій доручено виконання певних обов'язків у державному або приватному секторі, що веде до порушень зобов'язань, покладених на неї за статусом державної посадової особи, приватного співробітника, незалежного агента, або іншого роду відносин з метою отримати будь-які незаконні вигоди для себе та інших. Таку саму ідею закладено у положенні, підготовленому Секретаріатом ООН на основі досвіду різних країн» [85, с. 37].

Таблиця 1.1

Визначення сутності корупції у міжнародних нормативно-правових
актах

Нормативно-правовий акт	Визначення сутності корупції
Резолюція VIII Конгресу ООН по запобіганню злочинності «Практичні заходи боротьби з корупцією» (Гавана, 1990 р.) [110]	порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилися в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності
Довідковий документ ООН про міжнародну боротьбу з корупцією [40]	зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях
Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку [64]	вчинення посадовою особою будь-яких дій чи бездіяльність у сфері її посадових повноважень за винагороду в будь-якій формі в інтересах того, хто дає таку винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення
Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [171]	прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи

Натомість кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією Ради Європи та Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції виокремлено «корупцію у державних органах та приватному секторі. Окрім цього, у вказаному акті ООН та Конвенції цієї ж міжнародної організації проти транснаціональної організованої злочинності виокремлено внутрішню та зовнішню корупцію. Відповідно автори, предметом дослідження яких були проблеми протидії аналізованому явищу, називаються так звані низова та верхівкова корупції» [147, с. 214].

Отже, в міжнародному аспекті досить важливим є включення до значення даного поняття широкого спектра корупційних злочинів, зокрема етичного, дисциплінарного та адміністративно-кримінального характеру. Відтак, корупція з точки зору соціального явище трактується більш ширше порівняно з юридичним підходом. Тобто, мається на увазі корупційні злочини,

які негативно впливають на моральні принципи, яких мають дотримуватися публічні службовці.

Проте, вище наведені визначення сутності корупції у міжнародно-правовому аспекті відбивають тільки окремі вираження корупційних явищ, тому не достатньо розкривають її зміст та комплексність. Водночас, подібні визначення унеможливають повною мірою розкрити сутність даного явища у вітчизняних умовах тому, що закономірно, не враховують усі національні особливості та інші, пов'язані з ними, ознаки, що свідчить про більш універсальний характер даних визначень. Відповідно, ухвалення належних антикорупційних законів дало б можливість гармонізувати вітчизняну нормативно-правову базу відповідно до міжнародних стандартів, оскільки недоліки і значні суперечності даних законодавчих актів могли зумовити появу проблемних питань у сфері правозастосування, зловживання публічними органами влади та недотримання суспільно-конституційних прав тощо.

Корупція негативно впливає не лише на розвиток економічно розвинених державам з досить міцними демократичними засадами, але й державам, які знаходяться у соціально-економічній кризовій ситуації і тільки розпочинають свій розвиток демократії (серед таких країн можна відзначити і Україну). На даний час корупція вважається найголовнішою соціальною проблемою. Чимала кількість зарубіжних держав розглядають її як «питання виживання: від вирішення її значною мірою залежить якщо не саме існування держави, то щонайменше стратегічний напрямок її економічного, політичного та матеріального розвитку. Такою ця проблема є і для України, як і для більшості країн СНД» [83, с. 172]. Так, на думку науковців Б. Ельнаді і А. Рифаат, «корупція – хвороба, від якої потерпають усі суспільства, а найбільше – найуразливіші серед них» [43].

Варто зазначити, що на виникнення корупційних процесів не впливає форма управління або види політичного режиму в тій чи іншій державі. З однієї сторони, термін існування корупції є взаємозалежним від терміну існування інституціоналізованої влади, а також від бажання громадськості

побороти розвиток корумпованості в державі. Як зазначає М.І. Хавронюк, «корупційні практики швидко опановують новий інструментарій, нові схеми і можливості, що дає технічний і соціальний прогрес» [169, с. 23].

Новітнє поняття корупція «походить від латинського слова *corruptio* «спокушання, підкуп, занепад», яке у свою чергу утворилося від сполучення префікса *cor* зі словом *ruptere* «ламаю, розбиваю руйную». У результаті утворився самостійний термін – *corruptere*, який ще у римському праві означав участь у якійсь діяльності декількох (не менше двох) осіб, мета яких полягала у псуванні, руйнуванні нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства» [28].

На законодавчому рівні в Україні визначено корупцію як «використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [125].

Водночас в наукових джерелах немає єдиного підходу до трактування сутності поняття «корупція».

Слушною є думка І. Піголенка, який зазначає, що «корупція – це соціально-політичне явище, змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, настанов і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам» [105, с. 2]. Натомість Ю.А. Комісарчук та В.І. Франчук стверджують, що корупція – це «використання службового становища посадовими особами для

надання за винагороду різного роду матеріальних благ, пільг, послуг або інших переваг» [66]. На нашу думку, подібне трактування є найбільш розповсюдженим та передбачає використання владних повноважень з корисною метою.

Водночас, Л.І. Аркуша вважає, що «корупція – це протиправна діяльність певних осіб, спрямована на використання свого службового та суспільного статусу для особистого збагачення, збагачення своїх родичів і прибічників, отримання інших переваг і благ усупереч інтересам суспільства» [4, с. 9]. Подібне трактування є доволі вдалим, однак, на нашу думку, не варто використовувати поняття «суспільного статусу», оскільки його необхідно суттєво уточнити та обґрунтувати.

Відповідно до думки Р.М. Тучака, корупцію варто розглядати з точки зору таких «трьох аспектів:

- політичному, який виражається в проникненні осіб кримінальної орієнтації в структури політичної влади і використанні їх можливостей для задоволення своїх злочинних потреб;

- соціально-економічному, що полягає у спотворенні (викривленні) корумпованим держапаратом рішень держави з соціально-економічних питань, а також численними випадками допуску кримінальних елементів до економічних важелів управління;

- правовому, для якого характерне лобювання інтересів у процесі законотворчої діяльності» [164, с. 204].

Слушно зазначають О.Є. Користін та А.І. Посполітак, що корупція є «соціальним явищем, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використання особами, уповноваженими для виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі і тих, які створюють умови для скоєння інших корупційних діянь чи є

приховуванням їх або потуранням їм» [70, с. 173]. Дане трактування можна вважати найбільш об'ємним та досконалим.

Є.В. Невмержицький стверджує, що «зміст «корупції» зумовлений політичними, економічними і психологічними чинниками, системою негативних поглядів, переконань, установок і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних, громадських та приватних організацій, політичних партій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, зловживання владою, хабарництва, надання пільг та переваг усупереч суспільним відносинам» [96]. Водночас на думку С.С. Роговського, «корупція – це незаконне прийняття майнових та немайнових послуг, благ і переваг особами, що уповноважені на виконання державних функцій, або особами, що відповідно до закону прирівнюються до них, з використанням свого правового статусу та пов'язаних з ним можливостей, а також підкуп зазначених осіб шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг з метою отримання від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, що прирівнюються до них, певних привілеїв» [144, с. 17]. Варто зазначити, що дане трактування більшою мірою торкається характеристики корупційних злочинів, а не єдиного та системного феномена, яким є корупція.

На думку Л.В. Багрій-Шахматов, корупція – це «явище, яке вразило апарат державної влади й управління, пов'язане з його розладом, коли представники апарату незаконно використовують своє службове становище в корисливих цілях, для особистого збагачення всупереч інтересам служби» [5, с. 23]. Цікавою думкою слід вважати думку Є. Скулиша, який розглядає корупцію, «з одного боку, і як моральне відхилення, з іншого – власне як корупційне правопорушення. У широкому розумінні як останніх називають цивільно-правові делікти, дисциплінарні проступки, адміністративні правопорушення і злочини» [147, с. 213-227]. Натомість В.О. Криволапчук розглядає корупцію, як «розгалужену систему злочинних відносин, яка вражає

не тільки державні структури, кредитно-фінансову зовнішньоекономічну систему, підприємницьку діяльність, а й усі ланки влади, ставить під загрозу конституційні права і свободи громадян, їхню безпеку та національні інтереси держави» [78]. Крім цього, на думку даного науковця протидія корупційним явищам у правоохоронній сфері є найважливішим напрямом боротьби із корупцією.

В.Я. Цитряк аналізує корупцію як «поширене деструктивне соціальне явище, різновид соціальної практики, що охоплює усю сукупність діянь, за які передбачається конституційна, кримінальна, цивільно-правова, адміністративна та дисциплінарна відповідальність (у тому числі порушення норм моралі) і полягає у задоволенні особами, які виконують публічні функції, приватних інтересів на підставі та завдяки цим функціям. До корупції відносять і правопорушення інших осіб, які створюють умови або є приховуванням чи потуранням вищезазначених зловживань» [174, с. 101]. Варто навести думку О.В. Терещука, який вважає, що «корупція включає у себе протизаконні діяння посадових осіб, спрямовані на особисте збагачення, а також, як стійкий зв'язок представників владно-управлінських структур зі злочинним середовищем і сприяння йому у проведенні протиправної діяльності за рахунок використання наданих їм державою повноважень» [154]. Варто зазначити, що даний науковець вважає, що корупція у другому аспекті несе в собі найбільшу загрозу для країни, адже здатна розвиватися криміналізація владно-управлінської галузі.

Водночас С. Роуз-Аккерман вважає, що корупція «пов'язана як з надмірним державним втручанням в економіку, так і з неспроможністю державного апарату до ефективного управління. У зв'язку з цим корупція може бути цілком функціональна, так як виступає противагою надмірної бюрократизації; засобом прискорення в процесах прийняття управлінських рішень та сприяє ефективному господарюванню» [195].

Таким чином, на основі вище наведених трактувань різними авторами сутності поняття корупції можна дійти висновку про доцільність розгляду

даної категорії у широкому та вузькому розумінні. З точки зору широкого підходу, корупція спроможна самовідтворювати систему суспільних відносин, які суперечать моральним принципам, та які з'являються через неправомірне одержання певним благ посадовою особою, в інтересах людей, які входять в дану систему, за рахунок використання можливостей, передбачених їх службовими повноваженнями. Натомість з точки зору вузького підходу, під корупцією слід розуміти навмисно скоєна посадовою особою дія, спрямована на одержання певних благ за рахунок використання службових повноважень в приватних цілях, що відповідно до норм чинної законодавчої бази вважається протиправним. В даному випадку корупція виступає доволі несприятливим соціальним явищем, яке негативно впливає на публічно-управлінський апарат, та яке проявляється у використанні посадовцями власних службових повноважень у особистих інтересах.

Варто зазначити, що чимало різних підходів до розуміння сутності поняття корупції наводиться у юридичних джерелах. Однак, на нашу думку, вони мають певний суттєвий недолік, пов'язаний з тим, що в якості суб'єкта корупційного діяння вважається тільки особа, які наділена державно-владними повноваженнями. В той же час не береться до уваги роль іншої сторони, яка неодноразово на добровільних засадах для певної (наперед визначеної) вигоди пропонує отримання хабаря, усвідомлюючи, що таке діяння та його наслідок суперечать чинному законодавству та можуть нести певні негативні результати.

Як зазначає М.І. Мельник, «корупція і влада є одночасно антагоністами і супутниками: влада породжує корупцію, без неї корупція як явище неможлива в принципі; корупція як соціальна корозія постійно «роз'їдає» державні структури; державна влада, у свою чергу, весь час прагне знищити корупцію. У такому двобої і відбувається співіснування зазначених явищ. Водночас жодна з них не може здобути повної перемоги, як і зазнати повної поразки, оскільки повне корумпування спільних відносин у сфері публічної влади означало б крах держави, а повне викоренення корумпованих зв'язків є

неможливим, виходячи з соціальної сутності як корупції, так і влади» [88]. Дана обставина певною мірою є неможливою за своєю сутністю, однак на даний час це є реальністю, на яку варто зважати в процесі розкриття змісту поняття корупції.

Відтак, на основі розглянутих підходів, можемо запропонувати власне визначення даного поняття. На наш погляд, під корупцією доцільно розуміти системну та неправомірну взаємодію між особами або групами осіб, в тому числі владними структурами, з метою отримання особистої вигоди, владних позицій, фінансових або матеріальних переваг шляхом порушення етичних, моральних та законних норм, що включає в себе такі прояви, як підкуп, вимагання хабарів, використання службового становища для особистого збагачення, викривлення конкурентного середовища, та інші дії, що підривають інститути демократії, рівності та справедливості.

У цьому визначенні відображається новий акцент на «системності» корупції, що означає, що корупція не обмежується окремими випадками, а може пронизувати різні рівні суспільства та держави. Також, підкреслюється «неправомірність» взаємодії, вказуючи на порушення норм та цінностей. Визначення враховує «етичні, моральні та законні норми», підкреслюючи важливість дотримання високих стандартів поведінки в усіх аспектах суспільного та державного життя. Зазначене визначення також враховує «порушення конкурентного середовища», що відображає новий аспект корупції у сфері економічних відносин, де неправомірні дії можуть спотворити ринкову конкуренцію та спричинити негативні наслідки для економіки.

Отже, це сучасне визначення поняття «корупція» розширює його зміст, включаючи не лише фінансові аспекти, а й ширший контекст владних відносин, суспільних норм, моралі та етики.

Серед морально-психологічних наслідків корупційних правопорушень можна навести наступні:

– корупція виступає важливим чинником суспільної деморалізації та порушення системи духовно-моральних цінностей;

– корупція негативно впливає на вмотивованість службових осіб у сфері публічного управління.

– корупція розповсюджує серед населення країни кримінальну психологію та загострює у людей почуття безсилля та беззахисності перед державою, органами публічними влади та посадовцями. Масштабне розповсюдження корупції здатне все більшою мірою погіршувати правові та етичні суспільні взаємозв'язки, а корупція безпосередньо із «соціальної патології» плавно змінюється на своєрідну норму та стає звичним методом розв'язання буденних проблем, стає правилом діяльності влади та способом життя доволі великої частини населення країни. У такій ситуації у психології людини виникає певна зміна – люди у своїх діях з самого початку на психологічному рівні налаштовані на незаконні методи вирішення тої чи іншої проблеми.

З огляду на це постає потреба визначити сутність такого поняття, як антикорупційна діяльність. Так, на наш погляд, антикорупційна діяльність – це комплекс скоординованих заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції на всіх рівнях суспільства та в усіх сферах діяльності, що охоплює прийняття та впровадження антикорупційних законів, створення ефективних механізмів контролю та нагляду, сприяння взаємодії між органами влади, громадськістю та приватним сектором, а також підвищення свідомості суспільства щодо наслідків та шкідливості корупції.

У цьому визначенні акцентується на «комплексі скоординованих заходів», що вказує на потребу системного та цілеспрямованого підходу до боротьби з корупцією. Також, визначення враховує «всі рівні суспільства та усі сфери діяльності», відображаючи широкий спектр антикорупційних впливів та їхню універсальність. Антикорупційна діяльність також охоплює «антикорупційні закони», відображаючи важливість законодавчого регулювання цього питання. Визначення підкреслює «ефективні механізми контролю та нагляду», що акцентує на необхідності впровадження адекватних засобів відстеження та оцінки антикорупційних заходів. Увага до «взаємодії

між органами влади, громадськістю та приватним сектором» вказує на важливість спільної праці всіх суб'єктів суспільства в антикорупційному напрямку. А підкреслення «підвищення свідомості суспільства» підкреслює важливість інформування та освіти громадян щодо корупційних ризиків та наслідків.

У цьому зв'язку можна навести думку науковця В. Баришнікова, який стверджує, що «стратегічним напрямом боротьби з корупцією має бути запобігання корупції на основі з'ясування її соціальних причин та умов, оскільки саме системні профілактичні заходи є єдиним шляхом до змін масштабів відповідного явища» [7, с. 33-34].

Стосовно терміну «запобігання корупції» у наукових та законодавчих джерелах прямо не наводиться, однак розкриття його сутності можна побачити у чималій кількості публікації різних науковців. Зокрема, видання ООН визначає дану категорію як «сукупність заходів соціально-економічного характеру з метою створення несприятливих умов для продукування або підтримки корупційних практик» [201]. С.В. Дрьомов, Ю.Г. Кальниш та Д.Б. Клименко розглядають поняття «запобігання корупції» як «здійснення законодавчих, організацій-них, кадрових та інших заходів, результатом яких є усунення чинників, що породжують корупцію, передумов скоєння корупційних дій» [41]. Натомість С.О. Кравченко вважає, що запобігання корупції – це «цілеспрямоване формування суспільних умов, що є несприятливими для виникнення і поширення корупції та водночас стимулюють некорупційну поведінку членів суспільства, насамперед, працівників органів публічної влади» [76]. Натомість А.А. Приходько стверджує, що запобігання корупції – це «діяльність публічної адміністрації, а також громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямована на виявлення, вивчення, обмеження або усунення явищ, що породжують корупційні правопорушення або сприяють їх поширенню» [117]. На думку І.А. Дьоміна, запобігання корупції полягає у «недопущенні, завчасному відверненні корупційних

правопорушень, а протидія корупції, в свою чергу, лише у скеровуванні діяльності спеціально уповноважених суб'єктів проти будь-яких розпочатих корупційних діянь» [42, с. 9]. На нашу думку, дане визначення дає можливість розглянути поняття «запобігання корупції» з точки зору широкого та вузького підходу. Так, згідно з першим підходом під запобіганням корупції варто розуміти певні діяння невизначених осіб, внаслідок чого можуть прямими або опосередкованим чином знижувати рівень корупції в країні. Натомість, згідно з другим підходом запобігання корупції – це сукупність заходів, реалізація яких має на меті недопущення розповсюдженню корупційних явищ, відвернення корупційних результатів і притягнення до відповідальності винних осіб у скоєнні корупційних злочинів, пов'язаних з корупцією.

Отже, на нашу думку, під запобіганням корупції варто розуміти діяльність, мета якої полягає у здійсненні превентивного впливу на громадськість задля формування негативного сприйняття корупційних явищ в якості одного з основних способів досягнення жаданого результату у суспільстві. Зважаючи на те, що корупція є своєрідним результатом погіршення політичного та соціально-економічного добробуту суспільства, тому її попередження має передбачати реалізацію цілого комплексу заходів, покликаних виправити ситуацію та усунути кризові чинники розвитку.

Таким чином, можна зробити висновок, що запобігання корупції виступає певним комплексом дій, покликаних не допустити використання посадовою особою власних службових повноважень з метою одержання певних благ незаконним шляхом. Проте, в сучасних соціально-правових умовах стає неможливим законодавче застосування даного поняття, адже запобігання корупції передбачає тільки сукупність заходів, які покликані наперед попереджувати корупційні дії, а жодним чином не ліквідувати їх. На нашу думку, більш доцільно використовувати поняття «протидія корупції», оскільки даний термін передбачає здійснення активних дій, спрямованих не лише на превентивні заходи, але й заходи репресивного характеру, тобто покликані ліквідувати вже скоєнні неправомірні корупційні діяння.

В цілому, у тлумачному словнику української мови «протидія» вважається «дією, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй» [15, с. 992]. Натомість Д.В. Гудкова вважає, що протидія – це «комплекс організаційних та тактично впорядкованих діянь, які вчинені особою, що причетна до правопорушення, і іншими зацікавленими особами, які спрямовані на дестабілізацію встановлення істини у судовому провадженні, що мають на меті уникнення відповідальності» [36, с. 11-17]. О.Ю. Шостко засвідчує, що «протидія охоплює діяльність, яка спрямована на зменшення детермінант, які спричиняють злочинність та сприяють їй зменшенню окремих злочинів через недопущення їх вчинення» [179]. В свою чергу, на думку М.І. Мельник, «термін протидія корупції поєднує всю сукупність заходів, включаючи вплив на причини та передумови виникнення й поширення корупції; діяльність уповноважених суб'єктів щодо виявлення, припинення та розслідування таких корупційних діянь, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності» [88, с. 214]. Беручи до уваги дане трактування можна визначити сутність протидії корупції з точки зору широкого та вузького підходу. Так, згідно з першим підходом, протидія корупції вважається будь-якою діяльністю, мета якої полягає у зменшенні сприятливих перспектив для скоєння корупційних злочинів, забезпечення дотримання положень чинної Конституції України, а також для забезпечення активізації суспільного розвитку на демократичних засадах. В свою чергу, відповідно до другого підходу, протидія корупції – це комплекс політично-правових, організаційно-управлінських та ідеологічних заходів, покликаних знизити рівень корупції, ліквідувати фактори корупції, а також виявити, припинити та притягнути до відповідальності винних осіб у скоєнні корупційних злочинів.

Варто зазначити, що на законодавчому рівні доволі часто застосовується поняття «боротьба із корупцією». В цілому, у тлумачному словнику української мови «боротьба» вважається «сутичкою, бійкою, в якій кожний з учасників намагається подужати супротивника; активним протиборством; діяльністю

спрямованою на створення, досягнення кого-небудь» [15, с. 60]. Доцільно зазначити, що тлумачення терміну «боротьба» вказує на те, що він є лише одною з складових протидії не охоплює інші напрями [15, с. 615]. В той же час ми поділяємо думку М.І. Мельника, який стверджує, що значення поняття «боротьба» співвідноситься здебільшого із «застосуванням репресивних заходів кримінально-правового характеру та не ототожнюється з антикорупційними профілактичними заходами» [88, с. 54].

На нашу думку, стосовно поняття корупції більш доцільніше використовувати саме поняття «боротьби», оскільки головна мета антикорупційної діяльності полягає в остаточному знищенні та подоланні корупційних явищ, а не в зменшенні її проявів. Тому, саме поняття «боротьба з корупцією» в кінцевому підсумку передбачає отримання перемоги чи поразки в даній сфері. Водночас, діяльність, покликана побороти корупцію в країні, завжди спрямована на ліквідацію корупційних проявів, а притягнення до відповідальності винних осіб у скоєнні корупційних злочинів загалом запобігає скоєнню інших корупційних правопорушень, що відносно до них вважається саме «боротьбою», адже має на меті знищення подібних проявів ще до початку їх виникнення. Таким чином, варто зазначити, що боротьба із корупцією та протидія корупції формує антикорупційну політику держави. Загалом антикорупційну політику держави переважно розглядають «з позицій формування механізмів запобігання корупції, аналізу впливу корупції на систему державної служби, стратегічного управління в антикорупційній системі» [100, с. 62]. Однак, на нашу думку, таке твердження має певні недоліки, які виражаються у тому, що не зважає на особливість сучасних державотворчих процесів, не деталізує причини розповсюдження корупції у суспільстві, а характер корупції як несприятливого явища.

Погоджуємося з думкою В.А. Дем'янчука, який розглядає поняття антикорупційної політики у «двох значеннях:

– вузькому (адміністративно-правовому) – різновид державної політики і управління, що реалізується шляхом здійснення цілеспрямованої, вольової

діяльності конкретних людей (посадові особи органів публічної влади), яка полягає у виконанні дій адміністративного характеру, спрямованих на виконання законів, створення нормативних актів, їх реалізації та проведенні організаційних заходів, спрямованих на протидію корупції як негативному соціальному явищу;

– широкому – скоординована діяльність усіх державних органів, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, громадян, спрямовану на протидію будь-яким корупційним проявам у суспільстві» [38, с. 90].

В наукових джерелах також немає єдиного підходу до визначення сутності даного поняття, див. табл. 1.2. Отже, така різноманітність підходів до трактування сутності поняття антикорупційної політики дещо перешкоджає її формуванню та практичній реалізації та визначає її функціонально-організаційні недоліки. На основі вище наведеного, можна дійти висновку, що під антикорупційною політикою слід вважати комплекс державно-суспільних заходів, які дозволяють реалізувати суспільні інтереси стосовно обмеження можливості скоєння корупційних правопорушень. Від ефективно продуманої антикорупційної політики залежить антикорупційна діяльність уповноважених суб'єктів.

Загалом чинне нормативно-правове забезпечення в Україні не передбачає визначення сутності поняття антикорупційної діяльності, тому даний термін є переважно абстрактним.

Таблиця 1.2

Визначення сутності антикорупційної політики держави різними
науковцями

Автор	Визначення сутності корупції
Д. Заброта [48]	передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави
Ю. Ковбасюк [59]	комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції й усунення причин її виникнення
Ю.В. Ковбасюк, В.Л. Федоренко [60]	постійно здійснювана, систематична, цілеспрямована діяльність держави у тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства, що полягає у розробленні, вдосконаленні та реалізації стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури
С. Кравченко [76]	комплекс заходів – правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших, розроблених і постійно вживаних державою і суспільством, з метою усунення або мінімізації причин корупції в різних сферах суспільного життя напрям дій – постійно здійснювана, систематична, цілеспрямована діяльність держави у тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства, що полягає у розробленні, вдосконаленні та реалізації стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культур
А.М. Новак [100]	вектор розбудови системи державного управління – інтегративна взаємодія визначених законодавством суб'єктів запобігання корупції, спрямована на детермінацію і впровадження інституціональних, структурно-функціональних та ресурсних засад, організаційних заходів щодо унеможливлення проявів корупції в системі публічного управління
В.В. Нонік [102]	полягає в розробці і здійсненні різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства з усунення (мінімізації) причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життєдіяльності. Вона має бути інтегрована у базову стратегію розвитку держави в державно-політичному, соціально-економічному, державно-правовому, суспільно-громадянському, соціокультурному аспектах

продовження таблиці 1.2

Е. Расюк [140]	постійно здійснювану, систематичну, цілеспрямовану діяльність держави в тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства, що полягає в розробці, удосконаленні та реалізації стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, вдосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури
О. Скочиляс-Павлів [146]	розробка і реалізація послідовних заходів держави і суспільства із мінімізації причин і умов, які сприяють корупції у різних сферах
В. Соловйов [149]	цільова діяльність інститутів державної влади та громадянського суспільства, спрямована проти корупції; сукупність механізмів (інструментів) та методів реалізації антикорупційних заходів, досягнення відповідних цілей і завдань; сфера протидії та запобігання корупційним проявам як чинникам, що негативно впливають на суспільний розвиток; форма реагування держави на виклики корупції, які з'являються на певному етапі її суспільного розвитку

Дослідивши різні напрацювання науковців в даній сфері, можна стверджувати, що під антикорупційною діяльністю слід розглядати роботу держави, публічних органів влади, посадовців, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, спрямована на ліквідацію чинників, які впливають на поширення корупції, а також зменшення рівня корумпованості в державі. Головна мета антикорупційної діяльності полягає передусім не у покаранні службових осіб, яка вчинила корупційне діяння, а у недопущенні його появи. Водночас своєчасне інформування від службових осіб стосовно його наявності слід вважати тільки першим етапом в процесі недопущення і налагодження конфлікту інтересів.

На нашу думку, серед основних напрямів антикорупційної діяльності можна виокремити наступні:

1. Профілактика (попередження, реалізація превентивних заходів стосовно недопущення появи корупційних обставин) вважається найважливішою для забезпечення запобігання та протидії корупції.

2. Формує негативного відношення суспільства до корупції та посадовців, які чинять корупційні правопорушення через проведення суспільної антикорупційної популяризації, зокрема в ЗМІ.

3. Підвищення для публічних службовців ефективності етичних норм стосовно забезпечення добросесного поведження, запобігання конфлікту інтересів.

4. Покращення рівня якості надання адміністративних послуг і розробка критеріїв його оцінки та формування чітких механізмів ухвалення відповідних управлінських рішень, максимально їх діджиталізувати, що дасть змогу обмежити пряму комунікацію з чиновниками.

5. Створення при публічних органах влади відповідних структурних підрозділів, які займаються внутрішніми розслідуваннями корупційних правопорушень.

6. Створення ефективного механізму захисту осіб, які інформують про скоєння корупційного правопорушення.

Таким чином, антикорупційна діяльність у вітчизняних умовах здійснюється здебільшого у напрямі запобігання та протидії корупції, що деталізується через розкриття сутності понять «корупція», «запобігання та протидія корупції», «антикорупційна політика». В основі розробки державної антикорупційної політики, на нашу думку, має лежати саме корупція в якості соціального явища, яке характерне абсолютно усім суспільним організаціям, країнам світу, оскільки в умовах сучасності вона вважається невід'ємною ознакою публічної влади. Різниця між різними державами полягає не у існуванні або відсутності корупційних явищ як таких, а в їх обсягах, проявах, та ступеню їх впливу на економічно-політичні, нормативно-правові, морально-психологічні процеси тощо. Недостатнє усвідомлення цього контексту зумовлює постановку нездійснених задач перед органами публічної влади.

1.2. Роль інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції

На сьогоднішній день немає такої країни на світовій арені, де певною мірою не розвивається корупція. Сучасні експерти вважають, що сьогодні корупція вразила абсолютно усі існуючі країни. Корупційні явища не лише здатні значно зменшити суспільну довіру до самої держави та її органів, а й стимулює виникнення недовіри суспільства між різними суб'єктами взаємозв'язків у державі. Толерантне ставлення громадського суспільства до існування корупції унеможливорює зниження рівня корупції у суспільстві. Так, у випадку, коли у суспільстві відсутній попит на зниження рівня корупції, а більша частина населення країни розглядають її як абсолютно звичним та прийнятним способом розв'язання власних проблем і задоволення особистих інтересів, можна спостерігати стрімке зростання рівня корумпованості державного апарату, що протягом тривалого часу може «укорінитися». У процесі боротьби з корупційними явищами надважлива роль відводиться свідомим та достатньо активним інститутам громадського суспільства, зокрема громадським організаціям, які вважаються антикорупційними. Шляхом здійснення інформаційно-роз'яснювальної та просвітницької діяльності серед суспільства, такі громадські організації можуть збільшувати вплив на різноманітні аспекти політики держави стосовно запобігання та протидії корупції через активізацію громадськості у власній роботі.

На вищому державно управлінському рівні на даний час чимало національних лідерів відкрито проголошують потребу у боротьбі з корупційними явищами в нашій державі як найважливіший напрям свого функціонування. Наприклад, Президент України у вересні 2020 року своїм Указом № 392/2020 затвердив, що корупція є найбільшою небезпекою, яка загрожує національній безпеці України. У даному Указі зазначено, що «непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її

стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище. Боротьбу з корупцією віднесено до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки. Україна рішуче налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом. З метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава буде утверджувати принцип нульової толерантності до корупції, забезпечувати ефективну діяльність органів, що запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням» [137].

В сучасних умовах проблематика, пов'язана із боротьбою з корупційними явищами досі лишається в центрі уваги органів державної та місцевої влади, інститутів громадянського суспільства, мас-медіа, а також окремих громадян. Сукупність практичних заходів превентивного характеру стосовно протидії корупції вважається найважливішим завданням діяльності не лише інститутів громадянського суспільства, алей держави в цілому. Через це, доволі великої актуальності набуває вирішення проблеми, пов'язаної із корумпованістю в органах публічної влади. Головним чинником, який сприятиме вирішенню даної проблеми, на нашу думку, є забезпечення формування, розвитку та розумного використання кадрового потенціалу публічної служби. Так, на таку службу потрібно відбирати службовців з достатньо високим рівнем компетентності та розвиненою системою моральних цінностей.

Відповідно до результатів дослідження Барометру світової корупції (Global Corruption Barometer), яке проводило Transparency International разом із Gallup International Association «кожен четвертий мешканець планети ставав учасником корупційних правопорушень. Дійсно, корупція як явище притаманна ледве не всім країнам світу, а в Україні вона настільки розповсюджена, що стала вже не девіантною поведінкою, а частиною соціальної норми» [180, с. 48].

Достатньо велика частина громадськості вважають корупцію головним фактором, який обмежує забезпечення їх конституційних прав та свобод, додержання принципів, які властиві розвиненій соціально-правовій державі. Оскільки присутність корупційних процесів здатна нівелювати та знищувати принцип рівноправності та соціальної справедливості в країні. Корупцію слід розглядати в якості головного фактору, який сприяє підміні закону та наявних нормативно-правових норм, а також встановленню своїх правил у системі суспільних відносин. У подібній ситуації значна частина населення протягом певного періоду часу починає недовіряти силі нормативно-правової бази, а також роботі держави та її органів, які покликані забезпечувати дотримання усіх конституційних прав та свобод громадян. Така недовіра посилює деформаційні явища у громадській свідомості в рамках існуючої у них системи моральних цінностей. В таких умовах «державні, публічні, адміністративні послуги надаються не у руслі законності, а за встановленими правилами організованої злочинної діяльності. Отже, з урахуванням таких обставин лише незначна за кількістю когорта населення країни має необмежений доступ до реалізації своїх особистісних приватних інтересів чи інтересів близьких їм людей, а інша, переважна частина громадян, має такі можливості лише у формальному вигляді, тобто насправді можливості простих людей дуже обмежені або ж процедури надання цих можливостей є значно складнішими» [153].

Інститути громадянського суспільства виступають одним з головних складових розвитку та реалізації демократичних принципів, захисту конституційно визначених суспільних прав та свобод, а також важливим важелем впливу на корупцію в державі. Їх слід розглядати як своєрідний союз на добровільних та відкритих засадах соціально активної частини населення, яка перебуває у тісній співпраці з державою, та покликаний стимулювати її подальший розвиток та водночас запобігати неефективному публічному управлінню та розвитку корупції.

В основі громадянського суспільства лежать різні громадянські структури, зокрема «неурядові, некомерційні організації, які можуть існувати в різних організаційно-правових формах, зокрема громадських об'єднань, політичних партій, професійних спілок, фондаций, а також релігійних організацій. Саме недержавні організації і складають суспільну, громадську підсистему забезпечення соціальної безпеки, а відтак і боротьби з корупцією, яка функціонує в тісній взаємодії з державними структурами» [26].

Основним досягнення визначення сутності інститутів громадського суспільства слід вважати ухвалення у 2008 році Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [127]. Дана Постанова сприяла унормуванню інститутів громадянського суспільства в якості системи суб'єктів, яка мають належні права та обов'язки для захисту власних чинних інтересів та забезпечення можливості залучення до процесу публічного управління. Так, відповідно до положень даної Постанови, «інститутами громадянського суспільства, відповідно до зазначеної вище постанови, є громадські об'єднання, професійні спілки та творчі спілки, організації роботодавців та їх об'єднання, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації, інші непідприємницькі товариства та установи, які легалізовані відповідно до законодавства» [127]. В цілому, варто зазначити, що в юридичних джерелах має місце варіативне трактування даного поняття. Зокрема воно досить часто відображається як «суб'єктний склад категорії; характер суспільних відносин, які утворюють інститути громадянського суспільства; норми конституційного та інших галузей права, якими вони керуються; конституційно-правовий статус цих інститутів; форми діяльності, які вони реалізують; принципи, за якими вони утворюються та діють; потенціал для розвитку громадянського суспільства» [38]. В, свою чергу, в наукових джерелах немає єдиного підходу до визначення сутності поняття громадянського суспільства, див. табл. 1.3. Відтак, громадянське суспільство – це інтегрована ознака всього комплексу

наявних у суспільстві не державно-політичних взаємозв'язків, тої сфери суспільної життєдіяльності і окремих людей, яка знаходиться поза державним впливом, за межами її управління та регламентації. В той же час, громадянське суспільство вважається своєрідним «механізмом соціальної взаємодії, що складається із системи місцевого самоврядування, різноманітних об'єднань, суспільних рухів і публічної комунікації, місцем соціальних дій, відносно автономних від держави. Громадянське суспільство включає три елементи: членство в асоціаціях і рухах; готовність терпимо ставитися до різних політичних поглядів та участі громадян у різних об'єднаннях; громадянську відповідальність людини перед суспільством» [1, с. 8].

Таблиця 1.3

Визначення сутності інститутів громадського суспільства різними науковцями

Автор	Визначення поняття
С.П. Барматова [8]	високий рівень стану соціальної системи, що навіть у країнах розвинених демократій не є раз і назавжди досягнутим станом
Ч. Вайз [19]	структура самоорганізованих груп, що утворюють найважливішу ознаку громадянського суспільства як реально діючу систему неурядових організацій. Останні є неприбутковими, покликані надавати соціальні послуги або представляти конкретні інтереси у суспільстві
В. Гвезда [29]	сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян; громадські інститути, які сформовані на добровільних засадах, діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів, за посередництвом яких індивіди вільно реалізують свої основні природні права і свободи
О.Н. Євтушенко [45]	сфера діяльності різних суспільних інститутів, у якому держава — лише інститут, основне завдання якого полягає в охороні громадянського суспільства, прав і законних інтересів особистості
О. А. Зарічний [53]	суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини
А.Ф. Колодій [65]	структурно визначена, інституціоналізована підсистема суспільства зі специфічними, тільки їй притаманними, незалежними від держави, добровільними формами громадської активності й солідарності, з особливими культурними і навіть соціально-психологічними ознаками
Ф.В. Мальчиков, О.К. Толстанов [87]	громадяни, які вступають у різні відносини, реалізують свої потреби та забезпечують цілеспрямований розвиток суспільства без втручання державних структур

продовження таблиці 1.3

В.І. Московець [93]	громадянська ініціатива, громадянський обов'язок дають можливість для розвитку всіх структур громадянського суспільства
П.М. Рабінович [139]	спільність вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті
С. Соляр [150]	сфера вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої перебувають не родинні зв'язки, а мета реалізації певних спільних інтересів – політичного, соціального, економічного, культурного та іншого характеру – поза інститутами публічної влади
Ю.П. Сурмін [151]	незалежна від держави особлива сфера громадського життя, що складається з різних соціальних груп, рухів, об'єднань, культурних, національних, територіальних та інших угруповань і є формою вираження різноманітних інтересів особистості
С.М. Тимченко [157]	об'єднання вільних і рівних громадян, в якому громадяни мають права і можливості, виходячи із спільних інтересів та потреб, єднатися у правовій, економічній, соціально-політичній та інших сферах
Ю.М. Тодика [159]	система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління
Ян Аарт Шолте [188]	простір, у якому люди на добровільній основі прагнуть забезпечення дотримання правил

Громадянському суспільству притаманні своєрідні горизонтальні взаємовідносини та методи організації, адже в основі взаємозв'язків між суб'єктами лежить не поетапне підпорядкування, а безперешкодна конкуренція або солідарність, що дає можливість суспільству та громадським об'єднанням співпрацювати між собою без використання авторитарних методів. В основі громадянського суспільства є вільна та самостійна особа, яка може долучатися до розв'язання актуальних проблем в суспільстві. Водночас найголовніше завдання держави полягає у створенні сприятливих передумови для реалізації не лише суспільних, але й особистих потреб.

Процесу формування громадянського суспільства завжди притаманний динамічний характер, який вимагає громадської допомоги у підтримці та відтворенні у нових формах. У демократично розвинених країнах формування громадянського суспільства відбувається шляхом: «наданням якісних та економічно ефективних соціальних послуг, які ані держава, ані комерційні організації не можуть забезпечити самостійно, шляхом вироблення

інноваційних підходів до забезпечення таких послуг; поширення благодійництва та надання адресної й оперативної допомоги; участю громадян в ухваленні рішень і, як результат, забезпечення більшої ефективності цих рішень з огляду на врахування інтересів різних соціальних груп; здійсненням громадського контролю за владою та ефективною боротьбою з корупцією» [8, с. 27].

Крім цього, варто навести думку науковця П. Гураль, який в процесі розкриття сутності поняття громадянського суспільства зазначає, що «індикаторами громадянського суспільства, слід визначити конкретні форми взаємодії між державними та недержавними інститутами, а саме: консультації з громадськістю; участь у спільно створених органах; створення спільних робочих груп; доступ до публічної інформації (інформаційні запити); звернення до органів державної влади; проведення громадських експертиз; участь в громадських слуханнях; участь у реалізації політики через конкурси соціальних проектів» [37, с. 15].

Крім цього, цілком слушною є думка Л. Томаша, який зазначає, що «громадянське суспільство, в сучасних умовах не можна розглядати виключно через призму механічної множини окремих суб'єктів. Істинним його змістом слід вважати комплекс соціальних економічних, політичних, інформаційних та духовних підсистем, які у своїй єдності репрезентують основне призначення громадянського суспільства – автономне забезпечення соціальних інтересів та гармонійний розвиток соціального простору» [160, с. 369].

Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що громадянське суспільство виступає своєрідним станом суспільних взаємозв'язків в межах країни, якому притаманне нормативно-правове гарантування практичної діяльності системи існуючих інститутів, їх союзів, фізичних осіб і недержавних організацій, спрямованих на задоволення суспільних потреб, поява яких пов'язана із легалізацією на законодавчому рівні визначальних соціальних цінностей, громадських прав та свобод у випадку неухильної допомоги публічного апарату їх функціонуванню.

Серед головних «ознак громадянського суспільства можна віднести: «забезпечення прав і свобод, приватна власність і вільна конкуренція, розвиненість демократії, багатство соціальних ініціатив, та інші» [29]. Відтак, інститути громадянського суспільства є достатньо ініціативними та самоврядними, абсолютно не залежать від органів публічної влади, а також не переслідують мету одержання будь-яких прибутків. Варто наголосити, що функціонування інститутів громадянського суспільства покликана зважаючи на норми чинного законодавства забезпечити особисті та в той же час колективні інтереси у спосіб, який не суперечить закону. На даний час в Україні можна спостерігати певні особливості антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема «самостійну ініціативну протидію корупції, яка реалізується профільними громадськими організаціями в умовах неспроможності державних владних структур оперативно реагувати на корупційні прояви» [21].

Загальновідомо, що найбільш завязані суб'єкти громадянського суспільства виступають найефективнішими комунікаторами з населенням України стосовно досягнень та недоліків антикорупційної діяльності. Досить часто саме їхнє оцінювання та думка здатні впливати не лише на результативність діяльності тих чи інших публічних органів влади, але й на обґрунтованість ухвалених рішень стосовно боротьби з корупцією. В цілому, ступінь впливу громадських організацій в сфері антикорупційної діяльності залежить від активності використання інформаційних джерел, соцмереж, а також від обсягу міжнародної фінансової допомоги. Через це дослідження їхньої ролі у реалізації громадянським суспільством своєї діяльності у сфері зменшення рівня корумпованості в країні потребує все більшої уваги, оскільки як стверджують науковці, «суспільна протидія корупції здійснюється насамперед через активних суб'єктів громадянського суспільства – неурядові антикорупційні організації» [29]. Цілком слушною є думка грецького науковця С. Катсіосо, який вважає, що «обсяги корупції напряму пов'язані зі здатністю громадянського суспільства просувати цінності належного врядування.

Натомість покладання процесу запобігання та протидії корупції лише на державний сектор, на переконання дослідника, є нерезультативне» [192, с. 196].

Однією із визначальних проблем в сфері ефективної протидії корупційним проявам є можливість залучення до даного процесу тільки одного або кількох суб'єктів, зокрема як державних органів влади, що унеможливорює одержання належного сприятливого результату. Гарантією досягнення високого рівня ефективності боротьби з корупцією слід вважати можливість забезпечення участі у даному процесі максимальної кількості суб'єктів, які займаються антикорупційною діяльністю. На даний час серед таких суб'єктів слід вважати саме інститути громадянського суспільства.

Необхідність тісної співпраці органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства у процесі розробки та реалізації державної антикорупційної політики пов'язана із забезпечення відкритості їх діяльності. Протидіяти корупції можливо за рахунок реалізації різного роду заходів, проте вони не будуть мати високого рівня ефективності без громадського сприяння. Для підтвердження даних слів можна навести те, що інститути громадянського суспільства в процесі здійснення своєї діяльності є опосередкованими цілями посередництва між суспільством та державою, зокрема в сфері протидії корупційним явищам. Однак, досі лишається складним визначення шляхів інституціональної співпраці інститутів громадянського суспільства в сфері протидії корупції стосовно реалізації системи публічного управління як на регіональному, так і на місцевому його рівнях.

Обов'язковість залучення інститутів громадянського суспільства до процесу боротьби з корупцією передбачена у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, спрямована на «сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності,

відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном» [67]. Варто зазначити, що дана Конвенція розроблялася опираючись на найкращий досвід у сфері протидії корупції. Відтак, її нормами передбачається, що в процесі ефективної реалізації державної антикорупційної політики повинне лежати комплексне використання заходів примусового, превентивного та просвітницького характеру, що забезпечується тільки шляхом тісних взаємовідносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства. Відповідно до ст. 13 даної Конвенції визначено потребу у забезпеченні участі громадськості у розробці та реалізації заходах стосовно протидії корупції, тому «необхідно сприяти залученню до цього процесу окремих осіб і груп, які перебувають за межами державного сектора, таких, як громадянське суспільство, неурядові та громадські організації, для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею» [142, с.138].

На думку більшості дослідників, громадянське суспільство загалом відіграє центральну роль у процесі демократичного розвитку будь-якої держави. Оскільки, як зазначає І. Чубенко, «реалізуючи природний стан людини, в якому вона прагне задовольнити свої права шляхом реалізації своєї свободи у співпраці з однодумцями, громадянське суспільство надає народу можливість брати участь в управлінні державою, надаючи таким чином кожен має право визначати вектор громади та держави. Без зміцнення інституту громадянського суспільства неможливе створення вищої державної влади, заснованої на визнанні фундаментальної цінності людини та почутті поваги до її прав і громадянських свобод» [176]. Тому, можна вважати, що достатній рівень ефективності в процесі протидії та запобігання корупції можуть мати лише ті механізми, які передбачають активну участь інститутів громадянського суспільства. це обумовлено тим, що інститути громадянського суспільства через належні органи здатні всесторонньо відбиватися на реальному стані корупції в суспільстві за рахунок чого плавно її зменшувати.

Варто зазначити, що використання системного підходу до визначення ролі та значення інститутів громадянського суспільства у процесі боротьби з корупцією в сфері публічного управління трохи ускладнюється, оскільки чимала кількість науковців методологічні ідентифікаційні інструменти базують на функціях інститутів громадянського суспільства за рахунок чого здійснюють проектування потенційних форм участі його інститутів у даній сфері. Проте, в той же час вони повною мірою не досліджують істинного значення і суб'єкт-об'єктних ознак корупційних явищ, що зумовлює своєрідну формальність наукових результатів стосовно їх практичного значення.

Чимало науковців стосовно ролі інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції розкривають тільки загальні напрями такої роботи і недостатньо приділяють увагу соціальним інститутам, які залучені до здійснення антикорупційної діяльності. В той же час вони при досліджують феномен корупції як негативне соціальне явище. Так, зокрема науковець І.В. Танас вважає, що корупція – це «одне із явищ, які здатні породжувати кризові стани у різних галузях суспільного та соціального розвитку кожної держави, насамперед це стосується політики, економіки, державного управління, а також є однією із ключових передумов існування організованої злочинності. Інститути громадянського суспільства, до яких належать, насамперед, незалежні засоби масової інформації, відіграють важливу роль у виявленні і висвітленні випадків корупції, покарання за корупційні діяння, інформуючи громадськість про наслідки корупції. Висвітлення засобами масової інформації проявів корупції має загально-превентивне значення, а також безпосередньо впливає на застосування антикорупційних правових норм до конкретних посадових осіб. Участь засобів масової інформації у виявленні фактів корупції потребує ефективного вирішення на законодавчому рівні двох проблем: отримання об'єктивної інформації та її поширення» [153].

Подібне абстрактне трактування змісту корупції з точки зору об'єкта запобіжної роботи інститутів громадянського суспільства наводить також і

науковець Л.І. Ільчук. Так, на його думку «корупція виникає і поширюється в політичній, економічній, соціальній сферах суспільства шляхом деформації нормативно визначених форм, методів та механізмів державно-управлінської діяльності, при цьому переважна більшість наслідків корупційних правопорушень призводить до фрагментації державної політики, негативно впливає на стан захищеності прав і свобод людини. Таким чином, громадянське суспільство, одним зі своїх основних напрямків діяльності повинно позиціонувати протидію проявам корупції в суспільстві» [54, с. 94].

Відтак, слід вважати, що загалом громадськість виступає опосередкованим суб'єктом у системі запобігання та протидії корупції, який здійснює свою роботу через своїх найактивніших членів. Варто зазначити, що виникнення сучасних антикорупційних інституцій в Україні пов'язане передусім громадським тиском на владу, а також вимогами міжнародних партнерів. Оскільки існуючі до цього часу правоохоронні органи через політичний вплив та доволі великий рівень корупції в країні, не мали змоги позбутися цього негативного явища. Крім цього, погоджуємося з думкою науковців, що «успіхи в прийнятті нового антикорупційного законодавства є наслідком не політичної волі влади, а народженням нового, не менш впливового суб'єкта політичної волі – громадянського суспільства. Антикорупційні нормативно-правові акти в Україні приймалися не через проактивну позицію цих носіїв політичної волі, а під тиском міжнародної спільноти, громадянського суспільства» [91, с. 216-217].

Тому, серед суб'єктів запобігання та протидії корупції слід виокремити осіб з адміністративно-розпорядчими повноваженнями, публічних службовців, юридичних осіб, а також простих громадян. В свою чергу, фізичні особи не зобов'язані запобігати та протидіяти корупції, оскільки це має бути їхнє безперешкодне волевиявлення на здійснення такої діяльності. Це, на нашу думку, має бути концептуальним переконанням у системі запобігання та протидії корупції в Україні, що дасть можливість розробити ефективну стратегію розв'язання даної проблематики.

Фахівцями ООН визначено кілька напрямів забезпечення участі інститутів громадянського суспільства до запобігання та протидії корупції, наприклад «підзвітність та контроль органів державної влади; операції з постачання послуг і товарів та державно-приватне партнерство; антикорупційна обізнаність та повідомлення про корупцію тощо» [194, с. 49-55]. Водночас згідно із «пропозиціями GRECO, Планом дій щодо лібералізації візового режиму ЄС, рекомендаціями ЄК «За демократію через право» (Венеціанська комісія) та пропозицій програми ЄС SIGMA, заснованих на важливих міжнародних антикорупційних актах, Україна прийняла кілька антикорупційних законів. Вони містять основні принципи запобігання та протидії корупції, регулюють правові та організаційні засади антикорупційної системи в Україні, зміст і порядок здійснення превентивних антикорупційних заходів, правила усунення наслідків корупційних правопорушень» [24]. Впровадження норм міжнародних стандартів у вітчизняну нормативно-правову базу обумовила визначення права на залучення інститутів громадянського суспільства у процес розробки та реалізації заходів із запобігання та протидії корупції в Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [125].

Варто зазначити, що в наукових джерелах існують випадки, коли науковці в процесі розкриття необхідності залучення інститутів громадянського суспільства до запобігання та протидії корупції не приділяють достатньо уваги сутності та формам вираження самої корупції. А, в свою чергу, суттєво обмежує практичні рекомендації таких досліджень, оскільки вони визначають лише можливі напрямки суспільної інтеграції суспільства у дану сферу. Так, наприклад, Н.П. Підбережник зазначає, що «незважаючи на те, що національне законодавство України передбачає участь інститутів громадянського суспільства в реалізації державної антикорупційної політики та наголошує на важливості здійснення громадського контролю за діяльністю державних службовців, корумпований стан системи правосуддя та правоохоронних органів, системи державного управління загалом позбавляє

громадян реальних ефективних державно-управлінських механізмів участі у боротьбі з корупцією. Євроінтеграційні прагнення України та зростання уваги до неї з боку Єврокомісії у питанні боротьби з корупцією в рамках імплементації Угоди про асоціацію та лібералізації візового режиму вимагає активізації процесу залучення громадян до боротьби з корупцією. Тож для подолання суспільного скептицизму щодо громадських ініціатив у вирішенні проблеми корупції повинна посилитись роль неурядових організацій як інститутів громадянського суспільства, а дієвим механізмом їх участі у процедурах прийняття управлінських рішень як важливої передумови протидії корупції повинна стати взаємодія з органами державної влади в цьому питанні» [106, с. 134].

Водночас в процесі дослідження несприятливого впливу на суспільний розвиток держави та її соціальний устрій, необхідно зауважити, що антикорупційна діяльність інститутів громадянського суспільства виступає головним вектором легітимного громадського впливу на процеси розробки та реалізації антикорупційних заходів. Наприклад стосовно затвердження та введення в дію антикорупційних стратегій, виконання контролю за порядністю публічних службовців, інформування та оприлюднення випадків корупційних правопорушень на публічній службі, а також здійснення просвітницької та інформаційно-аналітичної діяльності у сфері запобігання та протидії корупції.

В даному аспекті варто навести думку Б. Шевчука, який стверджує, що «залучення громадськості до активного обговорення та прийняття управлінських рішень є засобом формування освіченого та зацікавленого громадянина. Він має низку переваг, зокрема отримання необхідної інформації від громадян, підвищення легітимності рішень, створення позитивного іміджу влади та визначення цінностей, які поділяють члени громади» [178]. Проведення різного роду інформаційних кампаній, покликаних знизити прихильне ставлення суспільства до корупції, також дозволяють певною мірою зменшити кількість правопорушень в публічних органах влади.

На сьогоднішній день громадськість не може здійснювати свою життєдіяльність та ефективно розвиватися в умовах централізованого управління. Через це до складу ієрархічної моделі управління необхідно включити також «самоорганізовані структури громадянського суспільства та об'єднання соціального капіталу, які виникають спонтанно. Що не може вирішити державна машина, то на місцях вирішують, об'єднавшись, вільні громадяни, виробляючи «соціальні рішення»» [58].

Як уже було зазначено, громадянське суспільство на даний час наділене важливим значенням у системі запобігання та протидії корупції. Однак, корупція властива не лише державі, але й всьому громадянському суспільству, оскільки більшою мірою самі люди стимулюють виникнення корупції, створюють сприятливі передумови для її подальшого розвитку, а також долучаються до корупційних діянь тощо. Іншими словами, саме громадянське суспільство є головним осередком виникнення та поширення корупційного явища. Проте «реальною, а не псевдо-антикорупційною діяльністю, більшою мірою займаються морально зрілі та свідомі громадяни із яскраво вираженою соціально-справедливою життєвою позицією, які є невід'ємними складовими частинами різнопрофільних інститутів громадянського суспільства» [73].

Залучення громадськості передбачає участь громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу публічного управління. Формами такої участі можна вважати залучення громадян та інститутів громадянського суспільства до розробки, прийняття, реалізації та контролю за реалізацією рішень органів публічної влади як на державному, так і на місцевому рівні управління. При умові масштабного розповсюдження корупції, державні та місцеві системи управління, а також бізнес-структури втрачають здатність до здійснення взаємного контролю за власною діяльністю, а також до ухвалення рішень дотримуючись суспільних та державних а не корпоративних та приватних інтересів. Лише «активність і постійний тиск громадян, громадянського суспільства на державне і муніципальне управління, а також на бізнес можуть дозволити чиновникам, підприємцям і громадянам поступово

відмовитися від застосування корупційних практик у своїй діяльності» [82]. Відтак, можна вважати, що тільки налагодження конструктивної співпраці публічних органів влади з інститутами громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції зможе забезпечити зростання негативного суспільного відношення до будь-яких проявів корупційних злочинів.

Через це, на нашу думку, для досягнення даної мети варто якомога більше залучати інститути громадянського суспільства, зокрема:

1. Забезпечити існування розвиненої системи взаємозв'язків між рівними та незалежними суб'єктами (людьми та соціальними групами), які не потребують державного посередництва.

2. Забезпечити наявність розвинених союзів, громадських організацій, політичних партій, профспілок, місцевих самоврядних структур, автономних засобів масової інформації, мета діяльності яких полягає у захисті інтересів звичайних людей та соціальних груп у різних сферах суспільної життєдіяльності;

3. Забезпечити розвиток загальної суспільної системи соціальних цінностей, в основі якої лежить міжособистісна довіра, чутливість та повага.

Отже, «соціальна згуртованість та єдність, що базуються на стійких соціальних зв'язках між групами та всередині різних груп населення, на спільній системі норм та цінностей, міжособистісній та суспільній довірі, є важливим фактором запобігання поширенню асоціальних явищ (у т. ч. і корупційних відносин) і формування суспільного здоров'я та благополуччя» [84, с. 137]. Погоджуємося з думкою В. Нестеровича, який зазначає, що «участь громадськості відіграє вагомий та важливу роль у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики. Через стійкі та ефективні формати взаємовідносин між громадськістю та органами публічної влади формується співпричетність і співвідповідальність щодо змін у політичному, соціальному, економічному житті країни. Тож, уже давно виникла практична необхідність щодо створення інституційних і правових механізмів участі громадськості у

формуванні та реалізації державної політики загалом та антикорупційної її складової частини зокрема» [98, с. 10].

Відтак, побороти корупцію в нашій країні можливо лише за допомогою участі інститутів громадянського суспільства, адже саме воно є максимально зацікавленим в досягненні даної мети. Крім цього, це на даний час вкрай необхідно, оскільки зараз можна спостерігати досить високий рівень недовіри суспільства до діяльності органів публічної влади. Тому, за рахунок активізації участі інститутів громадянського суспільства до повноцінної співпраці з органами публічної влади у розв'язанні найбільш гострих проблем, зокрема в сфері запобігання та протидії корупції, держава зможе збільшити суспільну довіру, а відтак і досягнути визначені цілі. Цілком слушно зазначає А.В. Микитчик, що «без залучення громадськості не можна приборкати низову корупцію, оскільки на нижніх рівнях управління корупція малочутлива до владних імпульсів, що йдуть зверху, але може бути потіснена тільки в разі напору знизу, зусиллями громадян та інститутів громадянського суспільства» [90, с. 92].

Водночас, у процесі запобігання та протидії корупції, органи публічної влади повинні самі бути зацікавлені у тісному співробітництві з інститутами громадянського суспільства, що «пов'язано з кількома факторами. Низька довіра суспільства до повного спектру політичних і владних інститутів поширює суспільний скептицизм щодо урядових ініціатив щодо боротьби з корупцією. Корумпована система правосуддя позбавляє громадян ефективних державно-правових механізмів захисту своїх прав і свобод, посилюючи вплив неурядових та правозахисних організацій» [177]. Забезпечити залучення інститутів громадянського суспільства можна за рахунок безперервної комплексної діяльності публічних органів влади в сфері покращення суспільної обізнаності стосовно етичних норм, сприяння роботі громадських освітніх закладів тощо. Також, протягом останніх років «активно пропагується ідея формування антикорупційних коаліцій організацій громадянського суспільства, що варто розуміти як добровільне неформальне об'єднання

некомерційних організацій та підприємницького сектору, їхніх зусиль та ресурсів з метою координації діяльності в протидії корупції. Головна місія таких коаліцій – сприяти зниженню рівня і можливостей для прояву корупції за допомогою спільного розроблення і виконання комплексу антикорупційних заходів і програм» [98, с. 14-15].

Варто зазначити, що інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль в процесі нормотворчої діяльності у будь-якій демократично розвиненій державі. Тому звичайні громадяни та інститути громадянського суспільства в Україні повинні і надалі узагальнювати несприятливий досвід застосування положень чинного законодавства, розробляти різного роду рекомендації в сфері внесення змін до нормативно-правового забезпечення, а також лобювати подібні рекомендації в публічних органах влади. Це дасть змогу оптимізувати чинну законодавчу базу у всіх сферах суспільної життєдіяльності з метою подальшого забезпечення прозорих норм громадської поведінки і їх взаємовідносин з публічними органами влади, а відтак і зменшити до найменшого рівня корупції або взагалі її ліквідацію.

В даному напрямі цікавою є думка О. Костенка, який зазначає, при «доцільність розвитку так званої «громадянської юстиції», тобто участі громадськості у протидії корупції відповідно до принципу соціальної субсидіарності. Ця концепція передбачає, що громадськість, властивим саме для неї способом, доповнює діяльність державних інституцій юстиції, не підміняючи їх. Зокрема, це можна реалізувати шляхом створення громадської організації (чи громадського руху) «Громадянська юстиція» з інформаційними, експертними та просвітницькими функціями, спрямованими на субсидіарну участь у суспільному реагуванні на прояви корупції» [74, с. 10].

У підсумку зазначимо, що роль інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції проявляється у наступних аспектах:

1. Моніторинг та виявлення корупційних порушень. Громадські організації, активісти та журналісти відіграють важливу роль у моніторингу діяльності органів влади, контролюючи їх дії на предмет можливих

корупційних порушень. Вони виявляють сумнівні практики, аналізують фінансові потоки та надають інформацію громадськості.

2. Прозорість та доступ до інформації. Громадські організації активно сприяють розкриттю інформації про діяльність органів влади, бюджетні видатки, договори та угоди. Вони підтримують вимоги до відкритості та доступності даних, сприяючи запобіганню схемам корупції через оприлюднення інформації.

3. Аналіз політики та законодавства. Громадські організації виконують функцію аналізу законів та політичних рішень щодо їх антикорупційної спрямованості. Вони допомагають виявляти можливі слабкі місця в законодавстві та рекомендують зміни для підвищення ефективності боротьби з корупцією.

4. Антикорупційна освіта та підвищення свідомості. Громадські організації сприяють підвищенню свідомості громадян щодо наслідків корупції та її впливу на суспільство. Це включає організацію навчальних заходів, кампаній, семінарів та інформаційних ресурсів.

5. Лобіювання та вплив на прийняття рішень. Громадські організації можуть виступати як представники громадянського суспільства в роботі з органами влади. Вони мають можливість впливати на прийняття антикорупційних рішень, вносити пропозиції до законодавства та публічно висловлювати свої позиції.

6. Залучення громадськості до контролю. Громадські організації сприяють залученню громадян до власної антикорупційної діяльності, мобілізуючи їх допомогу у виявленні порушень та сприянні впровадженню антикорупційних заходів.

Усі ці аспекти підсилюють роль інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції. Їх активна участь сприяє підвищенню ефективності антикорупційних зусиль та сприяє побудові більш прозорого, відкритого та демократичного суспільства.

Таким чином, активна участь інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції дає можливість державній політиці в даній сфері стати важливим інструментом в процесі реалізації сучасних реформ в Україні. Реалізація антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства повинна передбачати комплексного виконання різних заходів превентивного, просвітницького, викривальницького та контролюючого характеру. При цьому найбільш важливе значення мають саме громадські організації, оскільки вони дають можливість забезпечити прозорість діяльності публічних органів влади, а також публічно висвітлювати випадки корупційних злочинів та притягнути до належної відповідальності осіб, як їх скоїли. Тому, на нашу думку, забезпечення ефективної співпраці публічних органів влади з інститутами громадянського суспільства повинна лежати в основі демократичного розвитку будь-якої держави.

1.3. Забезпечення інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади

В сучасних умовах суспільного розвитку на демократичних засадах найбільш гостро постає проблема, пов'язана із забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади. Саме інформаційна відкритість при підготовці і ухваленні публічних управлінських рішень здатна забезпечити велику суспільну довіру до діяльності влади, створити її сприятливу репутацію та належні передумов для активної участі інститутів громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень, що в результаті сприяє формуванню державної політики розвитку на регіональному та місцевому рівнях, покликаної досягти сталого територіального розвитку та задовольнити усі існуючі громадські потреби.

Головне завдання діяльності публічних органів влади полягає у забезпеченні розвитку та дотримання принципу відкритості. Варто зауважити, що в науковій літературі під поняття «принцип» розуміють своєрідне поняття,

яке включає в себе не тільки саму закономірність та взаємовідносини, але й знання про них.

Чіткість визначення на законодавчому рівні порядку розповсюдження будь-якої інформації стосовно функціонування органів публічної влади на сьогоднішній день не дозволить забезпечити суспільний інтерес до роботи владних органів. Тобто, лише нормативно-правова зарегламентованість системи не сприяє забезпеченню досягнення ефективних результатів. Через це, на даний час доволі важливо розробити та розвивати комплексні підходи до впровадження принципу відкритості та прозорості в якості складового елемента верховенства права. Це можливо зробити за рахунок поєднання визначення на законодавчому рівні основ принципу відкритості та прозорості, законодавчого регулювання через місцеві нормативно-правові акти, а також за допомогою використання інших методів стимулювання відкритості результатів діяльності органів публічної влади.

В основі такого підходу лежить конституційне право індивіда на свободу інформації. Так, згідно із положенням Конституції України, «кожному гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [68]. В той же час Конституцією України передбачається зокрема і позитивний державний обов'язок, пов'язаний із забезпеченням можливості реалізації належних інформаційних прав суспільства. Водночас, подібні права вважаються не абсолютними та мають певні обмеження, які виражаються у: «інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, запобіганню заворушенням чи злочинам, охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобіганню розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або підтримці авторитету та неупередженості правосуддя» [68].

Крім цього, Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ покликаний регулювати «відносини щодо створення, збирання,

одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації» [130]. Відтак, головні напрямки державної інформаційної політики полягають у:

- забезпеченні вільного доступу кожного громадянина до інформації;
- забезпеченні однакових можливостей стосовно формування, збору, отримання, зберігання, використання, розповсюдження, охорони та захисту інформаційних даних;
- формування сприятливих передумов для створення інформаційного суспільства;
- забезпеченні дотримання принципу відкритості у діяльності органів публічної влади;
- створенні інформаційних систем та мереж, забезпечення ефективного розвитку системи електронного урядування;
- забезпеченні безперервного оновлення, накопичення та зберігання масивів інформаційних даних;
- забезпеченні належного рівня інформаційної безпеки в державі;
- підтримці міжнародного співробітництва в інформаційній сфері та забезпеченні її інтеграції у світовий інформаційний простір.

Отже, визначивши напрямки державної інформаційної політики варто виокремити з них один найважливіший, пов'язаний із забезпеченням інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади. Відповідно до положень Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ, «основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя» [130]. Так, на сьогоднішній день будь-який громадянин вправі отримувати повноцінні та достовірні інформаційні дані стосовно результатів діяльності публічних органів влади,

які, в свою чергу, повинні своєчасно та повною мірою її оприлюднювати. Так, на думку науковців, «публічною є інформація, яка отримана, створена або перебуває у володінні органів державної влади, органів місцевого самоврядування або інших суб'єктів господарювання, які виконують публічні функції» [80, с. 137]. Натомість згідно із ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI, «публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом» [122]. Забезпечення дотримання та реалізації суспільного права на безперешкодний доступ будь-якої людини до публічної інформації здійснюється за рахунок безперервного та своєчасного оприлюднення інформаційних даних посадовцями в урядових друкованих публікаціях, на урядових веб-сторінках в Інтернет-мережі, у єдиному державному веб-порталі відкритих даних та інших інформаційних джерелах. Водночас положення даного Закону передбачають, що «доступ до публічної інформації здійснюється на принципах:

- 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом;
- 3) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак» [122].

В свою чергу, Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII прозорість прирівнюється із «відкритістю інформації про діяльність державного службовця» [121]. Відтак, можна зробити висновок про те, що державна служба в Україні повинна опиратися на принципи прозорості

та відкритості. Так, особа, яка перебуває на державній службі повинна надавати повноцінну публічну інформацію відповідно до норм даного Закону. Керуючий органом виконавчої влади зобов'язаний кожного року публічно звітувати про роботу державної інституції при представниках громадських рад, об'єднань, профспілках, некомерційних установах, фахівцях відповідних сфер та ЗМІ. Головна мета здійснення подібного звіту передбачає належне інформування суспільства щодо результатів роботи, забезпечення дотримання принципів прозорості та підзвітності того чи іншого суб'єкта публічного управління. Згідно з положенням Закону № 889-VIII «інформація про проведення публічного звіту керівника органу виконавчої влади розміщується не пізніше як за тиждень до звіту та після нього на офіційному веб-сайті відповідного органу виконавчої влади та в медіа» [121]. Крім цього, на законодавчому рівні визначено перелік інформації, яка повинна включатися у щорічний звіт про результати роботи того чи іншого органу виконавчої влади, зокрема:

- «результати роботи із зазначенням виконаних завдань і заходів;
- аналіз діяльності із зазначенням показників досягнутих результатів і заходів;
- використання коштів державного бюджету;
- структуру органу виконавчої влади; інші питання, які винесені на публічне обговорення» [128].

Крім цього на сьогодні чинний ЗУ «Про медіа», який «спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа та визначає правовий статус,

порядок формування, діяльності та повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення» [134].

Отже, визначивши законодавче регулювання інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади, на нашу думку, варто розкрити сутність самого поняття «відкритість». Загалом термін «відкритість» визначається як «неприхований, нетаємний, явний» [15]. Також існує думка, що термін «відкритий» означає «незакритий, необмежений, неприхований» [191], «доступний кожному у будь-який час всюди: чутливість до нових ідей та вимог, готовність оперативно реагувати на зміни» [44], або ж «чесний спосіб говорити і при цьому намагатись нічого не приховувати» [107]. Натомість згідно із Принципами Європейського адміністративного простору (SIGMA-1999) принцип відкритості трактується як «відкритість на протигагу секретності» [2, с. 277]. На думку І. Грищенка відкритість – це «стиль управління, який визначає необхідність залучення якомога більшої кількості зацікавлених у результатах сторін, вільного поширення інформації та доступу до неї» [33, с. 198].

Крім цього, в контексті даного дослідження важливо визначити сутність поняття «відкрите суспільство», яке використовується науковцями для характеристики сучасних соціально-політичних систем, притаманних різним суспільствам у відповідні періоди їхнього історичного розвитку. Так, на думку К. Поппера, відкрите суспільство – це «творче й динамічне, що будується на підставі ідей ліберального плюралізму. Таке суспільство чутливе до змін і впливів, сповнене духом індивідуальної ініціативи, раціоналізму, критики та самокритики. Сам розвиток сучасної цивілізації, започаткований ще «грецькою революцією» V-IV ст. до н. е., є доказом переваги і перспективності відкритих суспільств порівняно із закритими. До основних положень побудови відкритого суспільства вчений зараховує такі: зміцнення свободи і усвідомлення зумовленої нею відповідальності; мир у світі; боротьба із зuboжінням населення; стримування демографічного вибуху; навчання не насильним методам вирішення конфліктів» [111].

Водночас, в наукових джерелах існує поняття «відкритість влади», тобто «прозорість, тобто перебування під публічним контролем: доступність кожному у будь-який час всюди: чутливість до нових ідей та вимог, готовність оперативно реагувати» [44]. Так, варто зазначити, що відкритість влади в сучасних умовах залежить від:

- якісної нормативно-правової бази;
- введення ефективних механізмів та інструментів для забезпечення громадської доступності до інформаційних даних стосовно результатів роботи органів публічної влади;
- рівня державної та суспільної політичної культури.

Процесу відкритості влади притаманний двосторонній характер. Так, з однієї сторони, «її запорукою є існування суспільного запиту на отримання об'єктивної та вичерпної інформації про діяльність владних органів, активна позиція громадянського суспільства щодо державної влади. З іншої – рівень відкритості визначається реальною діяльністю конкретних органів публічної влади з метою якомога кращого інформування громадськості про свою роботу, одним з чинників чого є бажання влади легітимізувати себе» [158].

Крім цього, варто зазначити, що відкритість влади в сучасних умовах чимало залежить від внутрішніх нормативних документів та інструкцій, які відображають напрями доступу до певного масиву інформації. Нормативно-правове забезпечення повинно бути достатньо якісним для забезпечення безперешкодного доступу суспільства до інформаційних даних стосовно результатів роботи органів публічної влади. На думку науковців, «останнім часом суттєво зросла кількість інформаційних потоків у суспільстві. Зорієнтуватися у великому об'ємі інформації, визначити і знайти саме ту інформацію, яка потрібна, допомагають централізовані реєстри чинних законів та інших нормативних актів. Такі реєстри запроваджено у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку» [32].

В. Мельниченко відкритість трактує як «можливість активних дій громадян та їх об'єднань щодо формування політики» [89, с. 49]. Дану думку

підтримує і Н. Гудима, яка стверджує, що під відкритістю доцільно розуміти «забезпечення органами влади можливості вільного доступу громадян до здійснення публічного управління шляхом прийняття або впливу на прийняття управлінських рішень» [35].

Погоджуємося з думкою Б.М. Шевчука, який стверджує, що принцип відкритості виступає «інструментом забезпечення верховенства права та захисту інтересів суспільства й окремих осіб, передбачає відкритість публічного управління для зовнішніх перевірок з будь-яких питань» [178]. На даний час публічні органи влади проголошують принцип відкритості на законодавчому рівні. Водночас, варто зауважити, що в жодному нормативно-правовому акті не має конкретного формулювання даного принципу. Переважно його використовують без роз'яснення, або прирівнюється до принципів гласності та публічності.

Таким чином, принцип відкритості в роботі органів публічної влади слід вважати найважливішим її обов'язком, покликаним забезпечити можливості безперешкодного доступу суспільства до реалізації управління. В той же час, відкритість повинна виступати не чіткою метою, а передусім засобом, оскільки покликана забезпечити належну оптимальну зворотну комунікацію, яка сприяє більш ефективному управлінню публічної установи. Водночас відкритість дає можливість забезпечити покращення довіри до функціонування влади, через що влада повинна виявляти значний інтерес до такої відкритості. Проте потрібно розуміти, що потрібно забезпечити певну рівновагу між відкритістю та захистом інформаційних даних, який має відповідати властивостям сучасного соціально-культурного розвитку та рівню управлінської культури в країні.

Важливу роль при забезпеченні відкритості відіграє нормативне регулювання, адже дозволяє вирішити чимало проблем в даній сфері. Особливої актуальності це набуває у суспільствах, які знаходяться на етапі формування демократичних принципів. Тобто, на даний час існує необхідність

в законодавчій регламентації взаємовідносин між владними органами, представниками публічної влади та інститутами громадського суспільства.

На сьогоднішній день у вітчизняних умовах є недостатнє нормативно-правове забезпечення впровадження принципу відкритості в роботу публічних органів влади, оскільки немає єдиного закону, який би повністю регламентувати впровадження даного принципу в роботу цих органів. В той же час не слід стверджувати про абсолютний брак будь-яких нормативно-правових норм. Окрім забезпечення суспільства інформацією про поточні результати роботи органів публічної влади, важливим напрямом у забезпеченні більшої їх відкритості варто вважати пропаганду певних політичних рішень, їх широке тлумачення і обґрунтування через ЗМІ чи інші комунікаційні засоби. В даній ситуації, громадськість може ознайомлюватися з нормативно-правовими актами, іншими рішеннями публічних органів влади, а також усвідомити необхідність їхнього ухвалення. На нашу думку, це позитивно відбивається на довірі суспільства до роботи влади.

Як зазначає В.І. Мельниченко, «Конституція України гарантувала громадянам право на доступ до публічної інформації. Зокрема це зазначено у ст. 34 Конституції України, яка, у свою чергу, ґрунтується на положеннях ст. 10 Конвенції «Про захист прав та основоположних свобод людини», ст. 19 Загальної декларації прав людини, ст. 18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права тощо. Кожному гарантується право на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань, на свободу думки і слова. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання правопорушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [89].

Відкритість влади забезпечує здійснення контролю зі сторони громадськості. На думку науковців, «при демократичному управлінні суспільством головною має стати «демасифікація» впливу кожного окремого громадянина на владу. І тут найближчі роки дадуть можливість побачити нові типи взаємодії, зокрема розвиток зв'язків з громадськістю також демонструє експлуатацію саме зворотного зв'язку від населення до влади, коли влада стає принципово залежною від інтересів населення» [112, с. 17].

Як зазначає Р.С. Завада, «дотримуючись принципів відкритого урядування органи публічної влади демократичних держав використовують потенціал цифрових технологій для оприлюднення публічної інформації про функціонування органів влади, для збору інформації про потреби громадськості та погодження адміністративних рішень з представниками громадянського суспільства. Ці зусилля щодо посилення прозорості органів управління економічною, соціально-культурною, адміністративно-політичною діяльністю та міжгалузевому управлінню мають покращити підзвітність громадськості та забезпечити сприйняття громадянами діяльності публічної влади, включаючи довіру до них та оцінку ефективності» [49, с. 17].

На даний час в Україні існують відповідні інформаційні служби, які займаються «збором, аналізом, обробкою та оперативним наданням інформації для ЗМІ про діяльність органів публічної влади займаються інформаційні служби, які функціонують у їх структурі. До них належать інформаційні управління, інформаційно-аналітичні підрозділи, прес-служби, пресцентри, управління і центри громадських зав'язків, прес-бюро, прес-секретарі та прес-аташе з відповідним апаратом» [116].

В сучасних діджиталізаційних умовах, офіційні веб-портали публічних органів влади вважаються найбільш надійними ресурсами для оприлюднення важливої інформації. Відповідно до міжнародних зобов'язань, які взяла на себе наша держава та згідно із демократичними змінами на даний час прийнято чималу кількість нормативно-правових актів, покликаних врегулювати проблеми, пов'язані із їх створенням та функціонуванням. Одержана від

органів публічної влади оперативна, всеосяжна та правдива інформація вважається гарантією вдалої взаємодії громадськості і вирішення назрілих проблем на різних рівнях. Найважливішим індикатором інформаційної відкритості публічних органів влади, що підлягає кількісному дослідженню, є «висвітлення державними органами влади власної діяльності у мережі Інтернет. Визначено 20 видів обов'язкової інформації, що має бути розміщена на сайтах центральних органів виконавчої влади та 26 видів, що повинні бути на сайтах органів місцевої влади» [69].

Як зазначають іноземні науковці, сприятливі передбачувані результати можуть набути достатньо великого рівня ефективності, тільки при умові великої суспільної довіри в достовірності публічної інформації. Адже, в сучасних умовах розвитку інформаційної гібридної війни, великого рівня ризиків інформаційного суспільства, а також розповсюдження злочинів в кіберпросторі тощо, важливим принципом діяльності електронного урядування у сфері публічного управління виступає забезпечення принципу інформаційної відкритості. Погоджуємося з думкою І. Жаровською, що на сьогоднішній день «Україна перебуває в стані зовнішньої агресії, інформаційна війна відбувається на всіх напрямках, в тому числі і в політичній сфері» [46, с.186]. Відтак, необхідність дотримання принципу інформаційної відкритості пов'язана з тим, що вона сприяє її легітимації, тобто забезпечує зростання суспільної довіри до діяльності публічних органів влади.

Як уже зазначалося, принцип відкритості прямо пов'язаний з комунікаційними відносинами між владними установами, громадськістю та думкою суспільства. Як зазначають науковців, «відповідно до цього довіра до влади сьогодні багато в чому стає можливою завдяки новому суспільному (громадському) запиту, який орієнтується як раз на відтворенні дієздатних владних інститутів. Проте, влада не може будувати політику виходячи лише із суспільних очікувань. В даному контексті виникає проблема розуміння суспільством цілей та змісту дій влади та раціоналістичного сприйняття цих

дій. Саме в цьому плані в суспільній свідомості актуалізується тема прозорості самих намірів влади» [18].

Отже, впровадження принципу інформаційної відкритості в діяльність публічних органів влади передбачає створення для суспільства та бізнес-структур в Україні можливості безперешкодно одержувати інформаційні дані стосовно роботи даних органів та їхніх посадовців у відповідності із положеннями Закону України «Про інформаційну відкритість органів державної влади та вищих посадових осіб України».

На думку науковців, «відкритість насамперед характеризує зрозумілість для громадян завдань влади та її функцій. Відкритість трактується як певна форма доступу до інформації про діяльність місцевої влади, процедури прийняття та виконання державно-управлінських рішень, а також можливість впливу на діяльність органів публічної влади – змогу використовувати та змінювати те, до чого існує доступ» [18].

Таким чином, можна дійти висновку, що забезпечення дотримання принципів відкритості та прозорості на даний час є основними вимогами до ефективного публічного управління, сформованого на демократичних засадах. У випадку, коли відсутні подібні вимоги стає неможливо здійснювати громадський контроль за діяльністю владних інституцій.

Зарубіжні науковці принцип відкритості досліджують з точки зору концепції належного урядування (Good governance), через що визначення сутності даного принципу є дещо розширеним. Відтак, новітнє загальноприйняте на міжнародному рівні поняття «інформаційна відкритість органів влади» має складатися з таких елементів: «вільний доступ за усним чи письмовим запитом до інформаційних ресурсів органів влади та наявність ефективних процедур його забезпечення; наявність у системі органів влади механізмів обов'язкового й активного інформування громадян про свою діяльність, незважаючи на кількість (наявність) запитів» [51, с. 121].

Подібної думки притримується П. Надолішній, оскільки на думку науковця принцип відкритості є одним з «основних принципів демократичного

врядування» [94]. Крім цього чимало науковців вважають, що «принцип відкритості включає до свого змісту дві складові: доступ до інформації та право державних службовців проводити обмін інформацією із журналістами в процесі підготовки або під час прийняття рішення. Існує два компоненти принципу відкритості. Перший — включає право доступу громадян до офіційних документів органів публічної влади (саме цю складову принципу здебільшого визначають як принцип прозорості в контексті діяльності цих органів). Другий — охоплює різні форми взаємодії органів публічної влади з приватними особами в процесі прийняття рішення» [184].

Зазвичай принцип відкритості виступає суб'єктивним правом чималої кількості осіб на одержання інформаційних даних стосовно роботи владних інституцій та обов'язком публічних органів влади відкрито здійснювати власну діяльність згідно із нормативно-правовим визначенням норм поведінки. Тобто виникає необхідність правового визначення методів та принципів роботи публічних органів влади, а також запоруки відповідного суспільного доступу до даної інформації.

Принцип відкритості, який виступає головною функціональною ознакою публічних органів влади, дає можливість виявляти:

- «ступінь безпосередньої участі громадян у діяльності органів публічної влади;
- рівень поінформованості громадян не тільки про діяльність політичних структур, але й про свої права та свободи;
- активність суспільного контролю над діяльністю органів публічної влади;
- стан забезпечення реального впливу громадян та їх об'єднань на зміст публічно-управлінської діяльності через постановку вимог перед органами публічної влади щодо прийняття певних рішень, вчинення дій або утримання від них;

– забезпечення політичної участі, вільного та конкурентного вибору територіальними громадами певної альтернативи суспільного розвитку» [156, с. 128].

На даний час в Україні існує досить широка нормативно-правова база, яка регламентує можливість забезпечення відкритості у діяльності органів публічної влади. Однак суттєвим недоліком в даній сфері є те, що нормативно-правові акти, покликані реалізувати відкритість у діяльності публічних органів влади перебувають лише на етапі розробки. Крім цього, найбільш гостро постає проблема, пов'язана із вкоріненням нормативно-правових засад у колективну свідомість суспільства в цілому, так і посадовців зокрема. Певні додаткові проблеми в сфері забезпечення відкритості діяльності органів публічної влади визначають приналежність відкритості до «делікатності» регулювання системи міжособистісних взаємовідносин.

Важливим фактором, який впливає на забезпечення впровадження принципу відкритості та прозорості в процесі налагодження ефективної комунікації між публічними органами влади та інститутами громадського суспільства виступають різноманітні форми інформаційних стратегій. З певної точки зору вони є віддзеркаленням демократичного розвитку влади, оскільки під громадським контролем влада зобов'язана відійти від своєї конфіденційності та ґрунтовно визначити значення власної діяльності. Це обумовлено тим, що можливість достатньо ефективного розвитку демократії існує у випадку лише тоді, коли суспільство в державі буде отримувати достатньо інформації, пов'язаної із розробкою та реалізацією державної політики з метою забезпечення здатності долучатися до компетентного розгляду діяльності влади.

Як стверджують фахівці, «залучення громадськості до впливу на процеси творення державної політики також здійснюється завдяки впливу засобів масової інформації на рішення державних питань і різнобічністю форм інформування громадськості. Ці тенденції, створюють умови, за яких політичний тиск і вимоги громадськості спрямовуються безпосередньо на

владні структури в обхід традиційних систем політичного представництва. Однією із форм налагодження взаємодії держави та суспільства є державна комунікація. В контексті розгляду даного питання на особливу увагу заслуговує розуміння змісту державної комунікації, яка у своїй діяльності має виходити із двох площин, а саме: реагувати на запити громадськості, а завдяки цьому здобувати легітимність своїх рішень» [156, с. 130].

Відповідно до вище наведеного важливо наголосити на необхідності моніторингу суспільної думки і формування дієвих важелів впливу на неї. Як зауважують науковці, здійснення моніторингу за думкою громадськості є найголовнішою передумовою роботи уряду країни, адже остання опирається на інформаційні дані стосовно настроїв та сприймання проблемних питань громадян. Вплив на думку громадськості відноситься до результатів роботи уряду, що потребує відкритості та виправдання зі сторони суспільства. Урядова комунікація всупереч притаманних їй окремих ознак міжособистісної комунікації у процесі розв'язання головних завдань спрямована на широкі маси населення. Подібний зміст урядової комунікації неминуче потребує тісного співробітництва із головними комунікаційними каналами із масовою аудиторією – ЗМІ.

Державна комунікація вважається регулюючим і узгоджувальним механізмом у системі взаємовідносин між державою та суспільством, що дозволяє їй забезпечувати стабільність та високий рівень ефективності діяльності суспільства загалом. Серед головних функцій державної комунікації варто виокремити наступні:

- «консервативну (спрямовану на збереження статус-кво державної системи, що сприяє стабільному існуванню соціального організму);
- координуючу (покликану забезпечувати координацію владних впливів суб'єкта управління відповідно до параметрів об'єкта управління);
- інтегруючу (пов'язану із здійсненням такої державної політики, яка б ураховувала інтереси всіх елементів суспільної системи, сприяла виробленню й прийняттю узгоджених управлінських рішень);

– мобілізаційну (спрямовану на забезпечення легітимності існуючого громадського порядку, одержання і схвалення суспільства з приводу прийнятих управлінських рішень);

– соціалізуючу (пов'язану із засвоєнням у процесі інформаційного обміну соціально-політичних норм, цінностей і традицій держави, підвищенням рівня політичної компетентності громадян)» [18].

Усі вище наведені функції державної комунікації відіграють однакову роль протягом різних етапів розробки та реалізації державної політики загалом. У вітчизняних умовах найголовнішою з них слід вважати функція зменшення соціальної напруги, яка здатна забезпечувати наступні зміни у сфері демократичного розвитку держави. Відтак, варто виокремити такі «канали державної комунікації:

- 1) комунікація через неформальні канали;
- 2) комунікація через організації;
- 3) комунікація через засоби масової інформації» [196].

Проводячи аналіз каналів інформаційної комунікації між владними органами та інститутами громадського суспільства, які існують на даний час в Україні, можна зауважити, що головним інформаційним каналом в системі публічного управління є засоби масової інформації, які за своєю сутністю є досить потужним владним інструментом, використання якого дозволяє їй цілеспрямовано вибудувати політичні порядки в країні. Однак, в той же час варто зауважити, що зростання значення засобів масової інформації в якості каналу державної комунікації здійснюється на фоні фактичного браку інформаційної взаємовідносин за допомогою інших каналів. В наукових джерелах виділено «два загальних підходи до інформування громадськості. Згідно з першим, влада сам визначає, яку інформацію варто розкрити для широкого загалу і коли. Другий підхід відомий під назвою свободи інформації, коли громадськість має доступ до будь-якої офіційної інформації, за винятком окремих випадків, коли влада висуває вагомні ґрунтовні причини

(представляючи їх, за необхідністю, на розгляд незалежних громадських інституцій), спрямовані на обмеження загального доступу» [18].

В якості підтвердження того, що відкритість діяльності публічних органів влади дозволяє поліпшити рівень ефективності державної політики, оскільки тільки добре поінформоване суспільство стосовно роботи владних органів повною мірою спроможне побороти зловживання владою та виявляти її непрофесійність. Це можна досягнути тільки за рахунок дотримання принципу інформаційної свободи, який зумовлює впровадження перевірок та аналітичних заходів задля проведення спостереження та контролю за роботою влади, а також заохочення суспільства долучатися до ухвалення державно-управлінських рішень. Це також підтверджується досвідом іноземних країн, які чітко дотримуються принципу інформаційної свободи та завдяки вони зменшувати ухвалення недостатньо ефективних рішень, а також посилити рівень індивідуальної відповідальності за них.

В процесі здійснення критичних суспільних трансформацій особливо важливо дотримуватися визначеного принципу. Влада повинна бути абсолютно відкритою навіть в процесі критичних соціально-політичних змін, якщо вище наведене прямо не позначається на її безпеці і територіальну цілісність, а також забезпечує можливість реалізації головних функцій держави. Наведемо приклад сприятливого досвіду. Поширення коронавірусного захворювання протягом останніх років значно загрожувало всім сферам життєдіяльності, зокрема і сфері публічного управління, адже як заходи боротьби із загрозами суспільному здоров'ю передбачали суттєве обмеження громадських прав та свобод, а також невизначеність публічних інформаційних даних. Чимало країн були в даному аспекті досить категоричними та публічні рішення щодо протиепідеміологічних заходів були патерналістськими та примусовими, і не передбачали публічного обговорення. Однак, «уряд Норвегії обрав інший підхід, та порівняно з багатьма іншими країнами, Норвегія успішно справилася з кризою. Дослідники доводять, що це зумовлено високим рівнем довіри до державних органів, доброю економічною

ситуацією. Основою цього стала належна комунікація та суттєвий рівень участі громадян у прийнятті критичних рішень, інформаційна відкритість влади на кожному етапі нормотворчого процесу» [186].

Чимала кількість інших країн не скористалися потенціалом відкритості сфери публічного управління, що призвело до виникнення значних соціально-владних проблем. В даному контексті варто навести приклад діяльності місцевих органів влади у Китаї. На думку місцевих науковців, «деякі органи місцевого самоврядування все ще покладаються на традиційну адміністративну систему, яка заважає їм прийняти достатню відповідь на спалах COVID-19. Для сприяння механізму державного управління в управлінні надзвичайними ситуаціями у сфері охорони здоров'я не було вжито три ключові заходи. По-перше, органи місцевого самоврядування не використовували інформаційні-комп'ютерні технології для створення більш прозорого інформаційного механізму. Вільний потік інформації міг би попередити всіх зацікавлених сторін про можливі надзвичайні ситуації та відкриті урядові дані могли б сформувати базу для транскордонної співпраці. По-друге, більш комплексна готовність громадської охорони здоров'я до надзвичайних ситуацій є конструктивною для місцевих органів влади для прийняття якісних і негайних рішень. Вказане не було здійснено, знову ж таки через закритість публічно-владної інформації, що вагома для суспільства. Така підготовленість повинна чітко визначати відповідальність залучених установ на основі ретельної оцінки їхньої кваліфікації та можливостей. По-третє, місцева влада повинна мати на увазі, що ефективне врядування вимагає більшого, ніж виконавчі функції, засновані на командно-контрольних діях. Необхідно розвивати вміння працювати зі зовнішніми суб'єктами правовідносин поза бюрократичною системою» [189].

Відтак, забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади є ключовим аспектом демократичного суспільства та антикорупційної діяльності. Це означає забезпечення доступу громадян до об'єктивної та актуальної інформації про рішення, дії та фінансову

діяльність органів влади. Такий підхід має ряд важливих теоретико-практичних аспектів:

- прозорість та довіра (забезпечення інформаційної відкритості підвищує рівень прозорості діяльності органів влади);
- громадська участь (доступ до інформації надає громадянам можливість брати активну участь у прийнятті рішень);
- відповідальність органів влади (інформаційна відкритість вимагає від органів влади відповідальності за свої дії);
- запобігання корупції (відкритість інформації може обмежити можливість корупційних схем та підтримати антикорупційні заходи);
- ефективність управління (доступ до інформації дозволяє краще розуміти потреби громадян та вчасно реагувати на виклики суспільства, що сприяє ефективнішому управлінню та покращенню якості послуг);
- розвиток демократії (інформаційна відкритість відображає демократичні цінності, що базуються на відкритості, громадській участі та обліку громадських думок);
- право на інформацію (право громадян на інформацію є важливою складовою демократичного суспільства);
- соціальна відповідальність (органи публічної влади мають відчувати відповідальність перед громадянами за свою діяльність).

Загалом, забезпечення ефективної інформаційної відкритості є необхідним елементом будь-якої сучасної демократичної системи та антикорупційної стратегії. Це підтримує активну взаємодію між владою та громадянами, сприяє антикорупційним заходам та сприяє створенню відкритого, відповідального та прозорого суспільства.

Таким чином, політика відкритості вимагає не тільки потенціалу управління, але і його легітимності. Реалізація організаційних заходів, а також легітимність публічних органів влади здатні позначатися на рівні ефективності управління кризовими ситуаціями. Відтак, можна зробити важливий висновок

про те, що на даний час відсутня оптимальна модель для узгодження конкуруючих інтересів та напруги в процесі боротьби з невизначеністю та неоднозначністю публічних органів влади. Відкритість вважається важливим складовим елементом сфери публічного управління, який передбачає безпосереднє залучення громадськості до роботи публічних органів влади; виражається у забезпеченні громадського впливу на значення публічно-управлінської діяльності за допомогою чітких вимог перед публічними органами влади стосовно ухвалення певних рішень, виконання певних дій або бездіяння. Принципу відкритості відводиться важливе значення у процесі суспільного розвитку на демократичних засадах. Через це дотримання принципу відкритості у роботі публічних органів влади можна вважати своєрідним засобом, який забезпечує двосторонню комунікацію між даними органами та інститутами громадянського суспільства. Водночас відкритість передбачає наявність зворотної комунікації між місцевими органами влади та громадськістю за допомогою залучення громадян до суспільно-політичної життєдіяльності, забезпеченні виконання ними контролю за функціонуванням публічних органів влади задля протистояння несприятливим політичним явищам, зокрема корупції.

Висновки до розділу 1

1. Антикорупційна діяльність у вітчизняних умовах здійснюється здебільшого у напрямі запобігання та протидії корупції, що деталізується через розкриття сутності понять «корупція», «запобігання та протидія корупції», «антикорупційна політика». Нами з'ясовано, що корупцію доцільно розглядати у широкому та вузькому розумінні. З точки зору широкого підходу, корупція спроможна самовідтворювати систему суспільних відносин, які суперечать моральним принципам, та які з'являються через неправомірне одержання певним благ посадовою особою, в інтересах людей, які входять в дану систему, за рахунок використання можливостей, передбачених їх службовими

повноваженнями. Натомість з точки зору вузького підходу, під корупцією слід розуміти навмисно скоєна посадовою особою дія, спрямована на одержання певних благ за рахунок використання службових повноважень в приватних цілях, що відповідно до норм чинної законодавчої бази вважається протиправним. Такі ж підходи варто застосувати при визначенні сутності поняття «протидія корупції». Так, згідно з першим підходом, протидія корупції вважається будь-якою діяльністю, мета якої полягає у зменшенні сприятливих перспектив для скоєння корупційних злочинів, забезпечення дотримання положень чинної Конституції України, а також для забезпечення активізації суспільного розвитку на демократичних засадах. В свою чергу, відповідно до другого підходу, протидія корупції – це комплекс політично-правових, організаційно-управлінських та ідеологічних заходів, покликаних знизити рівень корупції, ліквідувати фактори корупції, а також виявити, припинити та притягнути до відповідальності винних осіб у скоєнні корупційних злочинів. Натомість визначено, що запобігання корупції виступає певним комплексом дій, покликаних не допустити використання посадовою особою власних службових повноважень з метою одержання певних благ незаконним шляхом. В свою чергу, під антикорупційною політикою слід вважати комплекс державно-суспільних заходів, які дозволяють реалізувати суспільні інтереси стосовно обмеження можливості скоєння корупційних правопорушень.

2. Дослідивши різні напрацювання науковців в даній сфері, можна стверджувати, що під антикорупційною діяльністю слід розглядати роботу держави, публічних органів влади, посадовців, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, спрямована на ліквідацію чинників, які впливають на поширення корупції, а також зменшення рівня корумпованості в державі. В основі розробки державної антикорупційної політики, на нашу думку, має лежати саме корупція в якості соціального явища, яке характерне абсолютно усім суспільним організаціям, країнам світу, оскільки в умовах сучасності вона вважається невід'ємною ознакою публічної влади. Різниця між різними державами полягає не у існуванні або відсутності корупційних явищ

як таких, а в їх обсягах, проявах, та ступеню їх впливу на економічно-політичні, нормативно-правові, морально-психологічні процеси тощо. Недостатнє усвідомлення цього контексту зумовлює постановку нездійснених задач перед органами публічної влади.

3. З'ясовано, що громадянське суспільство виступає своєрідним станом суспільних взаємозв'язків в межах країни, якому притаманне нормативно-правове гарантування практичної діяльності системи існуючих інститутів, їх союзів, фізичних осіб і недержавних організацій, спрямованих на задоволення суспільних потреб, поява яких пов'язана із легалізацією на законодавчому рівні визначальних соціальних цінностей, громадських прав та свобод у випадку неухильної допомоги публічного апарату їх функціонуванню. Активна участь інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції дає можливість державній політиці в даній сфері стати важливим інструментом в процесі реалізації сучасних реформ в Україні. Реалізація антикорупційної діяльності інститутів громадянського суспільства повинна передбачати комплексного виконання різних заходів превентивного, просвітницького, викривальницького та контролюючого характеру. При цьому найбільш важливе значення мають саме громадські організації, оскільки вони дають можливість забезпечити прозорість діяльності публічних органів влади, а також публічно висвітлювати випадки корупційних злочинів та притягнути до належної відповідальності осіб, як їх скоїли. Тому, на нашу думку, забезпечення ефективної співпраці публічних органів влади з інститутами громадянського суспільства повинна лежати в основі демократичного розвитку будь-якої держави.

4. Визначено, що політика відкритості вимагає не тільки потенціалу управління, але і його легітимності. Реалізація організаційних заходів, а також легітимність публічних органів влади здатні позначатися на рівні ефективності управління кризовими ситуаціями. Відтак, можна зробити важливий висновок про те, що на даний час відсутня оптимальна модель для узгодження конкуруючих інтересів та напруги в процесі боротьби з невизначеністю та

неоднозначністю публічних органів влади. Відкритість вважається важливим складовим елементом сфери публічного управління, який передбачає безпосереднє залучення громадськості до роботи публічних органів влади; виражається у забезпеченні громадського впливу на значення публічно-управлінської діяльності за допомогою чітких вимог перед публічними органами влади стосовно ухвалення певних рішень, виконання певних дій або бездіяння. Принципу відкритості відводиться важливе значення у процесі суспільного розвитку на демократичних засадах. Через це дотримання принципу відкритості у роботі публічних органів влади можна вважати своєрідним засобом, який забезпечує двосторонню комунікацію між даними органами та інститутами громадянського суспільства. Водночас відкритість передбачає наявність зворотної комунікації між місцевими органами влади та громадськістю за допомогою залучення громадян до суспільно-політичної життєдіяльності, забезпеченні виконання ними контролю за функціонуванням публічних органів влади задля протистояння несприятливим політичним явищам, зокрема корупції.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Механізми взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні

В сучасних реаліях корупція стала серйозною загрозою для держави, демократії, прав людини й соціальної справедливості. Через неї гальмується економічне зростання держави, утворюється небезпека для розвитку демократичних інститутів та ослаблюються моральні принципи соціуму. Понад те, на тлі глобалізації корупція стає інтернаціональною проблемою, тому що незаконні корупційні відносини стають заважають благополуччю світових держав. В Україні корупція – головна перепона для політичного, економічного й духовного зростання, вона становить загрозу національній безпеці держави. Фактично в Україні корупційний чинник став нормою і складником політики, економіки й життя громадян.

Парадигма публічного управління на сучасному етапі відзначається зростанням числа суб'єктів й акторів під час напрацювання й втілення антикорупційної стратегії. Якщо на попередніх стадіях розвитку публічного управління монополію на ухвалення рішень мали тільки органи публічної влади, то під час модернізації зростає кількість суб'єктів. Мовиться про інститути громадянського суспільства, котрі, безумовно, допомагають звести до мінімуму ризики нелегітимності управлінських рішень в сфері антикорупційної політики та гармонізують основні ресурсні галузі суспільства, зокрема державу, ринок (бізнес) та громадянське суспільство. Крім того, наразі напрямки покращення політико-управлінських процедур під час запобігання корупції дедалі більше змінюють своє спрямування – від оперативного-тактичного до стадії розвитку національної моделі

антикорупційної політики, за якої громадськість – активний суб'єкт антикорупційних стратегій.

Актуальність дослідження виходить з потреби безперервного покращення публічного управління, оновлення його складників для того, щоб оптимізувати досвід розробки антикорупційних стратегій. При цьому проблема обґрунтування векторів покращення результативності публічного управління набуває значення однієї з головних під час розробки антикорупційної стратегії як ефективного фактора реалізації різних реформ. Наразі в Україні теж зростають смислові параметри ефективності антикорупційних стратегій, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми викликами, що вважаються принципово новими та не підпадають під розв'язання в результаті практикування попереднього управлінського досвіду. Безумовно, щоб розв'язати зазначену проблему, необхідно дедалі з більшою активністю залучати, з одного боку, такі ресурси, як знання або інновації, а з іншого – інститути громадянського суспільства, завдяки котрим сфера публічного управління вийде на принципово новий рівень, що є відповідним сучасним викликам.

Світова практика показує, що дієві антикорупційні програми ґрунтуються на комплексному використанні примусових, превентивних та просвітницьких механізмів. Зазначене, своєю чергою, вимагає спільного залучення до даного процесу органів влади й інститутів громадянського суспільства. Завдяки активній участі останнього в протидії корупції буде змога зменшити спроби органів державної влади напрацювати правила гри «під себе», залишаючи в них вразливі з точки зору запобігання та протидії корупції місця.

В цілому заходи стосовно протидії корупції в міжнародному плані координують кілька міжнародних організацій. Серед них головне значення в координації зусиль усієї світової спільноти в боротьбі з корупцією має ООН. Ще під час Восьмого конгресу з приводу запобігання злочинності й поводження із правопорушниками (Гавана, 1990 р.) ООН було затверджено

спеціальну резолюцію «Корупція у сфері державного управління» [29]. В ній подавалася рекомендація країнам-членам не тільки напрацювати стратегію боротьби з корупцією, а й вивчити питання щодо відповідності кримінально-правового реагування на всі форми корупційних проявів, напрацювати правові положення з метою конфіскації фінансів та майна, отриманих в результаті корупційної діяльності.

В кожній державі впроваджуються національні моделі антикорупційної політики як єдиної системи послідовних заходів щодо протидії корупції у межах визначених векторів та окреслених пріоритетних завдань певної країни. Проте втілення політики протидії корупції в різних державах ґрунтується на власній системі пріоритетів. Крім того, усвідомлення корупції й відношення до неї в певному соціумі в багатьох аспектах є залежним від ряду факторів, а саме виду суспільства; культурного коду суспільства – системи ціннісних орієнтирів (свобода, права людини, рівність, справедливість, гідність та ін.), спеціалізації управлінських ролей та функцій на внутрішньому рівні держави; етичних норм та ін. Всі зазначені фактори різним чином здійснювали вплив на створення корупційних практик та їх визнання або невизнання соціумом. Під час напрацювання антикорупційної стратегії потрібно концентрувати увагу на тих явищах, що зумовлюють або зменшують корупційні прояви. Так, науковець Ш. Шумаха виділяє головні фактори, які відбиваються на рівні корупції в країні. Так, він пропонує «базову модель трьох факторів (ризик, користь та свідомість), яка була створена на основі злиття кількох відомих, науково доведених факторів, що спричиняють або зменшують корупцію або впливають на її рівень в окремій країні. Висновки були такими: корупція пов'язана з рівнем ВВП (чим вище ВВП, тим нижчий рівень корупції). Корупція пов'язана з рівнем освіти (чим вищий середній рівень освіти, тим нижчий рівень корупції). Корупція тісно пов'язана з географічним розташуванням. Найвищий рівень в Азії (переважно в Центральній Азії), Африці (Північна та Центральна Африка) і Південній Америці (згідно з картою Transparency International). Корупція тісно пов'язана з панівною релігією у країні. Корупція пов'язана зі

свободою у країні (особиста свобода, свобода слова, економічна свобода тощо) з урахуванням верховенства закону у країні та неефективності державного управління, яке часто також обмежене на місцях або корумповане за своєю суттю. Чим нижчий рейтинг країни, тим більш домінантне патріархальне суспільство» [197].

Таким чином, один із факторів, що сприяє корупційним процесам в державі, – це недієве публічне управління, його невеликий ступінь відкритості й прозорості, в результаті чого втрачають довіру органи державної влади, котрі дедалі більше віддаляються від народу. Через це живильний простір та середовище розповсюдження корупції – галузь державно-владного регулювання, що має зв'язок із розподілом усіх типів ресурсів, доступ до котрих відкривається через публічно-владні повноваження й статуси. На нашу думку, саме через громадянське суспільство здійснюється корегування та оптимізація державного управління.

Громадянське суспільство «складається з суміші організацій і рухів, що мобілізують соціальну енергію для того, щоб голосно заявляти про свої принципові цінності й переконання» [185]. В основі громадянського суспільства лежать «недержавні організації, які в країнах зі сталою демократією можуть бути або можуть не бути засновані на формальному членстві або формально зареєстровані, однак, вони, як правило, незалежні від органів державної влади і політичних партій, а також часто фінансуються з незалежних джерел. Громадські організації беруть участь у наданні суспільних послуг різним цільовим аудиторіям, і різняться від міжнародних структур із розгалуженою мережею по всьому світу до невеликих місцевих самодіяльних організацій. У минулому стосунки між неурядовими організаціями та органами державної влади багато в чому були напруженими або посправжньому ворожими [198]. У доволі великій кількості країн світу вони досі такими зостаються.

Як зазначають науковці Л. Гонюкова та Р. Войтович «участь громадян (представників громадських об'єднань) в обговоренні складних проблем

життєдіяльності стає чи ненайголовнішим імперативом сьогодення. Громадяни, взявши участь у визначенні проблем, шляхів їх розв'язання, стають причетними до ухвалення рішень і реально беруть на себе відповідальність за їх виконання. Будучи причетними до ухвалення рішень, громадяни підтримують владу щодо виконання цих спільних рішень» [31, с. 8].

Через це в перші роки незалежності України було напрацьовано програмні антикорупційні документи, де проголошувалося міцне співробітництво громадянського суспільства й влади, в котрому підтверджувалося дієве запобігання й знищення корупції. Проте якими б довершеними не являлися антикорупційне законодавство, стандарти та антикорупційна система держави, політика протидії корупції буде дієвою та ефективною лише у випадку активного та зацікавленого залучення широкого кола громадськості й усього населення. Тільки завдяки спільним зусиллям органів державної влади України та громадянського суспільства буде можливість реалізувати сталі позитивні зміни щодо протистояння корупції. Саме приєднання ІГС до втілення принципу інформаційної відкритості органів державної влади, до розробки антикорупційної політики, встановлення, оприлюднення фактів корупційних правопорушень вважається її результативними засобами утворення, що передбачають, по-перше, упередження проявів корупції, розгалужені антикорупційні просвітницькі заходи й пропаганду; по-друге, встановлення, розкриття й розслідування корупційних правопорушень; по-третє, утворення і виховання правосвідомості, що неприйнятна до корупції.

Як слушно зауважує Д. Сірик, «залучення громадськості до процесу вироблення і здійснення державної політики дає можливість спільно діяти заради суспільного блага» [145, с. 48]. Зазначимо, що співробітництво неурядових організацій з органами виконавчої влади щодо питань утворення й впровадження державної політики, в тому числі в секторі антикорупційної діяльності, – невід'ємна складова демократичної політичної культури суспільства й держави в цілому. Існування організованих результативно

функціонуючих мереж взаємодії між зазначеними інститутами – запорука якісної державної політики, орієнтованої на потреби громадян, згідно зі стратегічними національними інтересами. На думку В. Тертички, «рішення в державній політиці є результатом діяльності суб'єктів процесу політики, які мають бути спрямовані на вирішення проблем державного рівня» [155, с. 297].

Громадянське суспільство, яке є позаінституціональним явищем, – незалежне від держави суспільство високорозвинених громадян і їхніх спільнот, що мають здатність спільно здійснювати вплив на утворення й виконання державно-політичних рішень стосовно додержання прав та свобод особи й гарантії її вільного розвитку з метою гарантування самовизначення та самореалізації кожної людини. Коли громадянське суспільство розвивається, переходить від нижчого рівня своєї зрілості до вищого, зазнає змін (модернізується) також держава, що, безперечно, має вплив на її спроможність протистояти корупції.

Принципи та форми участі інститутів громадянського суспільства в запобіганні корупції передбачено ст. 13 Конвенції ООН проти корупції та охоплюють, наприклад: «посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; повагу, заохочення й захист свободи пошуку, отримання та поширення інформації про корупцію» [67].

Суспільна участь в антикорупційних заходах допомагає запобігти корупції через стримування корупційної діяльності й ослаблення схильності громадян до того, щоб брати в ній участь, та, крім того, зростання результативності процедур протидії корупції, таких, як, приміром, використання кримінального законодавства чи аудит завдяки співробітництву певних державних структур з особами, котрі є постраждалими від корупції. У виданні ООН, що присвячене антикорупційним інструментам, зауважується, що досягнення чи невдача будь-якої антикорупційної стратегії у багатьох

аспектах є залежною від рівня мобілізації соціуму щодо протидії зазначеному феномену. Завдяки подібній мобілізації формуються суспільні перспективи значних професійних і моральних стандартів діяльності державних інституцій і рішуча протидія корупційним діям, що суттєво покращує шанси на успішність антикорупційних заходів.

Ефективна взаємодія держави й громадянського суспільства щодо запобігання й протидії корупції визначає активне співробітництво між державними органами, організаціями громадянського суспільства й громадянами, що ґрунтується на засадах партнерства. Це вказує на розуміння рівноправного стану громадян під час відносин із владними структурами в процесі напрацювання й впровадження антикорупційної політики, хоч відповідальність за її ефекти продовжує залишатися за державними органами. Активне співробітництво ставить вимогу перед органами державної влади гарантувати зважання на пропозиції громадян, що напрацьовані внаслідок комунікації, у політичних рішеннях щодо питань запобігання й протидії корупції та, крім того, заохочувати громадян, а також їхні об'єднання до виконання зазначених рішень. Завдяки подібному державно-громадському співробітництву можна розв'язати щонайменше чотири завдання:

- покращити довіру громадян до владних структур, тому що останні здійснюють антикорупційні заходи не таємно, а відкрито, й запрошують всіх громадян долучатися до зазначеної роботи;
- виконати бажання громадських організацій та активістів з приводу реальної боротьби з корупційними проявами;
- ухвалити значно ефективніші державні рішення щодо питань запобігання й протидії корупції згідно з сучасними суспільними умовами через залучення інтелектуальних й інформаційних можливостей суспільства;
- поліпшити впровадження антикорупційної політики через активну участь громадян.

Важливе значення в протидії корупційним проявам надається громадським організаціям. Передусім це значення зводиться до сприяння

прозорості діяльності владних інституцій, що, своєю чергою, формує вдалі передумови для запобігання корупції, встановлення випадків корупційних правопорушень та притягнення осіб, що винні, до відповідальності. В Україні функціонує доволі чимало громадських організацій, що мають антикорупційне спрямування (в цілому приблизно 200 організацій). Однак продуктивність їхньої роботи й змоги впливу на владу є вкрай обмеженою. Це спричинено як загальними умовами діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні, так і своєрідними факторами.

Щоб результативно протидіяти корупції, громадянське суспільство має результативно співдіяти з державою, формуючи міцну систему комунікаційних переваг, що передбачає пряму й зворотну систему відносин. По-перше, канали прямого зв'язку – від органів публічної влади до громадян (в такому разі громадяни одержують інформацію щодо результатів їхніх звернень до органів публічної влади з питань запобігання корупції). По-друге, канали зворотного зв'язку – від громадян до держави, що є не менш значущими, тому що вони дають змогу органам публічної влади одержати від мешканців оцінку реалізованої антикорупційної політики. Завдяки такій інформації органи публічної влади мають можливість встановлювати недоліки й причини нерезультативності втілюваної політики протидії корупції, вводити коригувальні заходи. Таким чином, запорука результативного протистояння корупції – міцний прямий та зворотний зв'язок між соціумом та органами державної влади. Як правило, прямий зв'язок між населенням та державою утворюється у тому разі, коли громадяни звертаються за інформацією чи захистом своїх прав та інтересів. Брак налагодженого зворотного зв'язку не завжди дає змогу громадянам отримати відомості щодо результатів розгляду їхніх прохань та звернень. Як не прикро, наразі держава нерідко не чує чи не має бажання чути пропозиції громадськості з приводу зменшення корупційної діяльності, а громадяни, своєю чергою, не мають довіри до держави і до її намагань протидіяти корупції. Показовий доказ зазначеного – підсумки соціологічних досліджень.

На даний час «громадськість, науковці, рядові активісти, міжурядові організації, ЗМІ, корпорації та уряди все більш активно ставлять під питання природу повноважень громадських організацій говорити від імені інших громадян та намагатись впливати на внутрішні й міжнародні процеси. І тому питання доброчесності й підзвітності всередині організацій громадянського суспільства є принциповими передумовами прийнятності для суспільства і влади їхньої контролюючої ролі та статусу провідників потрібних змін» [198]. Відповідно до практики зарубіжних країн, «представники громадянського суспільства, головним чином громадські організації, можуть в контексті запобігання та протидії корупції підтримувати співпрацю з владою й суспільством у такі основні способи:

1) сприяти підвищенню антикорупційної освіченості й зростанню усвідомлення небезпеки та негативних наслідків корупції у громадян;

2) діяти в якості каталізаторів і посередників, відіграючи «мостобудівну» роль у налагодженні й підтримці двосторонньої співпраці між зацікавленими сторонами;

3) виступати в якості експертів із антикорупційних питань, формуючи окремі групи, необхідні для посилення впливу на державні процеси антикорупційного характеру;

4) проводити різноманітні дослідження й формувати пропозиції до удосконалення державної політики в сфері протидії корупції;

5) здійснювати моніторинг реалізації національної антикорупційної стратегії та державних програм запобігання корупції» [182].

Потрібно зауважити, що в секторі протидії розповсюдженню корупції сама влада України мусить мати зацікавлення в співпраці з громадськими організаціями. Це зумовлюється декількома чинниками. Незначна довіра громадян до всієї мережі політичних та владних інститутів популяризує суспільний скептицизм з приводу ініціатив держави у розв'язанні проблематики корупції. Через корумповану систему правосуддя громадяни залишаються без дієвих державно-правових процедур захисту своїх прав та

свобод, що, своєю чергою, збільшує вплив неурядових і правозахисних організацій. Міжнародна співпраця України потребує інтенсифікації процесу приєднання громадян, зокрема за допомогою організацій громадянського суспільства, до механізмів ухвалення рішень як значущої передумови протидії корупції.

Громадські організації мають велике значення що до протидії корупції. Насамперед воно полягає у сприянні прозорості функціонування владних структур, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для запобігання корупції, виявлення фактів корупційних правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності. Зокрема, Рух Чесно. Це громадський рух, що має на меті стимулювати прозорість, підзвітність та відкритість представників влади та запит на якісну політику серед громадян. ЧЕСНО об'єднує активістів з громадських організацій Центр UA та Центр демократії та верховенства права, а також волонтерів по всій території України та за її межами для здійснення своїх цілей. Також робота руху спрямована на збирання та аналіз інформації про роботу депутатів з метою інформування виборців напередодні чергових виборів до місцевих рад. Аналіз здійснюється на підставі публічно оголошених критеріїв. Подаючи інформацію, Рух ЧЕСНО дотримується принципів неупередженості, збалансованості, достовірності та точності поширюваної інформації. Висновки Руху ЧЕСНО є оціночними судженнями, які не підлягають доведенню чи спростуванню [29].

Також потрібно сказати про таку громадську організацію як «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам «Антикорупційна ініціатива». Члени Громадської організації діють згідно Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», беруть участь у діяльності щодо виявлення фактів вчинення корупційних правопорушень та встановлення осіб, які їх вчинили, у межах повноважень, визначених законом; повідомляють про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії

корупції, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості [29].

За даними соціологічного опитування, що «проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 22 лютого по 1 березня 2023 року в рамках проекту Програми MATRA, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні, громадським організаціям довіряють 66% проти 41% у 2018 р.» [104]. Як видно, довіра громадян України до ІГС трохи збільшилася, що свідчить, з одного боку, про збільшення їх популярності та розуміння дієвості громадських ініціатив, з іншого – про змогу й здатність громадян співпрацювати з органами влади, чинити на них вплив. Проте взаємодія і співробітництво між органами влади й громадськістю у сфері антикорупційної політики можуть стати результативними в разі існування організаційно-технічних ресурсів, поширеного доступу громадян до комп'ютерних технологій, відповідного ступеня інформаційної грамотності населення, належного політико-правового рівня підготовки як представників органів влади, так і лідерів та активістів ІГС.

Безумовно, важливе значення у запобіганні корупції мають комунікаційно-інформаційні практики. Наприклад, Ю. Габермас займався розглядом «процесу формування та розвитку громадянського суспільства крізь призму власної теорії комунікативної дії, яка є джерелом формування громадської думки. Також розробляв принципи обговорення, завдяки яким уможлиблюється досягнення справжнього, не нав'язаного зовні консенсусу» [27]. Ю. Габермас ототожнив їх як «моделі «ідеальної мовної ситуації», яка ґрунтується на таких принципах: можливості кожного брати участь у проблемних аспектах суспільних дискурсивних практик; рівності всіх потенційних учасників у презентації своєї думки, її обґрунтуванні та спростуванні інших; правдивості та щирості одного з одним усіх учасників щодо свого внутрішнього світу, своїх настанов, почуттів і намірів; незалежність дискурсу, бо на нього не впливають «зовнішні примуси» реальності: соціальний стан, вплив громадян, натомість ураховується тільки

значущість самого аргументу» [27]. Науковець вважає, що головними елементами подібної комунікативної практики є: «орієнтація на взаєморозуміння як механізм координації дій; ситуація дії і ситуація мовлення; фон життєвого світу, що задає умови і ресурси взаєморозуміння; сфера референцій або претензія висловлювань на значущість: взаєморозуміння, під час якого досягають згоди на рівні знання, норми, оцінок і почуттів» [27].

Як правило, аспект відкритості комунікативного діалогу робить неможливою актуалізацію етичних орієнтирів. Вона стає специфічною платформою інтерсуб'єктивної взаємодії між політикою і громадськістю, під час якої формується громадська думка й спільно приймаються рішення. Саме завдяки подібній комунікативній взаємодії стає можливим досягнення консенсусу. Відтак, на думку Ю. Габермаса, «у громадській відкритості виробляється політична свідомість, яка, на противагу абсолютній владі, чітко і зрозуміло викладає суть і вимоги до загальних і абстрактних законів, і, насамкінець, творить саму себе, тобто відкриту (громадську) думку, навчається обстоювати як єдино легітимне джерело цих законів» [27]. Саме за допомогою сфери відкритості утворюються патерни політичної публічності й принципи демократії, здійснюється контроль функціонування влади та утворюється відповідний політичний дискурс.

В наукових джерелах зауважується, що ієрархічна модель управління повинна доповнюватися самоорганізованими структурами громадянського суспільства й об'єднаннями соціального капіталу, що постають несподівано. Вільні громадяни можуть вирішувати те, що не може «вирішити державна машина на місцях, об'єднуючись і приймаючи «соціальні рішення»» [200]. З метою пошуків певних рішень і їхнього виконання в секторі протидії корупції, потрібно по-максимуму задіяти громадянське суспільство, зокрема: «розвинену мережу відносин між рівноправними, автономними суб'єктами (громадянами та соціальними групами), які здійснюються без посередництва держави; наявність розгалужених соціальних мереж (асоціацій, громадських організацій, політичних партій, профспілок, органів місцевого

самоврядування, незалежних ЗМІ тощо), сформованих для захисту інтересів громадян і соціальних груп у різних сферах суспільного життя; стандартна система соціальних норм і цінностей у суспільстві, заснована на міжособистісній довірі, толерантності, повазі та сприйнятті спільноти як самоцінності» [176].

Вона має важливе значення в розробці й впровадженні державної антикорупційної політики для суспільства. За допомогою стійких та результативних видів взаємовідносин громадськості й органів державної влади утворюються співучасть та відповідальність за зміни у політичному, соціальному й економічному житті держави. Через це давним-давно постала практична необхідність у формуванні інституційно-правових інструментів участі громадськості у створенні й втіленні державної політики та її антикорупційного компонента зокрема.

В цілому іноземний досвід свідчить про введення різних комунікативних практик взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в секторі протидії корупції. Науковець О. Рашковська виділяє «три основні демократичні моделі громадянської комунікації в діяльності громадських формувань, громадянських організацій та їхнього комунікативного впливу на діяльність владних структур та місцевого самоврядування в Європі, а саме: ліберальний тип (поєднання лібералізму та приватної ініціативи); модель континентально-європейського типу (соціальне партнерство та панівний вплив громадянських організацій на владу); скандинавський тип – поширення впливу держави на діяльність громадських об'єднань (фінансування, програми соціального захисту, інвестиційні проекти, урядово-громадські угоди)» [141]. Як видно, ці моделі є трохи різноплановими, оскільки сполучають у собі два критерії систематизації: з одного боку, світоглядний, а з іншого – виключно географічний, зосередження на практиці певних держав. Ба більше, в цих комунікативних моделях прослідковується тільки переважаючий вплив чи то органів державної влади, чи то громадськості чи їхнє партнерство. Проте ми більше зацікавлені якраз у шляхах їхньої взаємодії, змозі їх застосування під

час створення антикорупційної політики, при цьому слід зважати на сучасні умови в Україні в секторі взаємодії органів державної влади та ІГС.

Співпраця органів публічної влади й громадянського суспільства повинна ґрунтуватися на наступних положеннях:

1. Громадська активність. Громадська активність як ініціативна й добровільна участь людей в житті суспільства й напрацюванні державної та місцевої політики у різних значущих для населення галузях – вагомий складник демократичного суспільства. Органи публічної влади повинні сприяти громадській ініціативі через формування належних умов для її утворення й провадження.

2. Партнерство. Взаємодія органів публічної влади та організацій громадянського суспільства повинна формуватися, базуючись на партнерстві й рівноправності. Завдяки цьому співробітництво стане результативним і сформується передумови для консолідації зусиль державної й громадської сфери задля розв'язання вагомих для суспільства питань.

3. Відкритість та відповідальність. Функціонування організацій громадянського суспільства, органів державної влади, органів місцевого самоврядування повинне стати прозорим, відповідальним і підзвітним соціуму щодо питань своєї активності, в тому числі щодо питань втілення проектів та забезпечення зазначених проектів у фінансовому плані.

4. Політична незалежність. Організації громадянського суспільства в процесі провадження своєї діяльності повинні стати вільними й незалежними, функціонувати виключно в рамках законодавства. Сприяння громадським ініціативам та організаціям за рахунок коштів бюджетів та фондів органів державної влади або органів місцевого самоврядування повинне реалізуватися, як правило, на основі конкурсу, із додержанням відкритих процедур та неупередженості, щоб не дозволяти надання прерогатив або формування обмежень політичного плану, та, крім того, розповсюдження політичного впливу на громадські ініціативи.

5. Запобігання корупції. За сприяння громадським ініціативам й організаціям за рахунок коштів бюджетів і фондів органів державної влади або органів місцевого самоврядування потрібно сформувані передумови й процедури, які унеможливають конфлікт інтересів, а також будуть запобігати корупції.

6. Раціональний та збалансований розвиток. Органи публічної влади та, крім того, організації громадянського суспільства в процесі втілення своїх або спільних проєктів та програм повинні піклуватися про їхній раціональний і збалансований розвиток згідно з існуючими потребами в соціумі. Така активність повинна якнайбільше задовольняти запити соціуму в різних секторах життя суспільства й не допускати надмірного зосередження проєктів в одній або кількох галузях, що зумовить дублювання й непродуктивне застосування ресурсів, за якого інші опиняються поза увагою влади та організацій громадянського суспільства.

7. Комплексність. Форми впровадження громадських ініціатив за допомогою громадянського суспільства – взаємопов'язана і взаємодоповнююча система до здійснення органами публічної влади своїх повноважень на користь соціуму в цілому й певних, соціально вразливих категорій громадян зокрема. Всі форми втілення громадських ініціатив повинні розвиватися й функціонувати нероздільно й системно. Кожна із форм – невід'ємна складова громадянського суспільства, що допомагає розвитку та утвердженню інститутів громадянського суспільства.

8. Форми реалізації громадських ініціатив. У демократичних суспільствах якраз розумна влада намагається якнайшвидше приєднувати громадськість до управління державою, через це вона є зацікавленою в розвитку «третього сектора» та підтримує його у фінансовому плані (пільги, пряме фінансування, гранти). З іншого боку, високий рівень життя громадян у зазначених державах дозволяє неурядовим організаціям володіти своєю фінансовою базою. Так трапляється через те, що основний інтерес демократичної влади – це національний інтерес.

Варто виділити такі головні процедури участі громадських організацій в антикорупційній діяльності, як моніторинг роботи органів державної влади, головна ціль котрого – гарантування підзвітності влади й бізнес-структур перед громадянами за допомогою заходів із покращення прозорості та відкритості влади; захист прав та свобод громадян, завдяки чому зросте вплив громадян на механізми ухвалення рішень органами державної влади, зросте ступінь довіри громадян до їхньої здатності ставати на захист прав та свобод; гарантування інформаційної відкритості в соціумі стосовно стану корупції, а також результативності антикорупційної діяльності; налагодження просвітницької роботи з мешканцями (приміром, через формування спеціалізованих юридичних служб) й певними соціальними категоріями; підтримка покращення рівня життя як найбільш результативної процедури подолання корупції.

Розглянемо їх детальніше.

Моніторинг діяльності органів влади. Одна з основних цілей моніторингу – гарантування підзвітності уряду й бізнес-структур перед громадянами. Об'єктом моніторингу може стати значний перелік суб'єктів, зокрема структури виконавчої влади, приватні й фінансові установи, політичні партії, парламент, судові органи. Громадські організації мають змогу забезпечувати підзвітність органів влади суспільству через реалізацію різноманітних заходів, що пов'язані зі зростанням прозорості й відкритості влади, що мало би спонукати органи влади публічно обґрунтовувати ухвалені ними рішення та діяльність. До таких заходів можна віднести здійснення громадської експертизи й контролю бюджетного процесу як на етапі його утворення, так і на етапі реалізації. Інший приклад ефективного громадського контролю – громадський контроль конкурсного розподілу бюджетного фінансування. Громадські організації мають змогу контролювати додержання закону в процесі проведення тендерів та при встановленні порушень, вимагати від органів влади ліквідації цих порушень. Крім того, організації громадянського суспільства мають змогу здійснювати контроль того, як обрані

громадянами депутати законодавчої влади справді представляють інтереси своїх виборців. З цією метою громадські організації мають змогу проводити моніторинг і зіставляти тези програм передвиборної кампанії політичних партій з їхніми певними діями, здійснювати облік голосування депутатів щодо суспільно значущих питань, облік відвідувань депутатами засідань, проводити аналіз майнових і фінансових декларацій.

Захист прав та свобод громадян. Досвід держав з традиційною демократичною системою показує, що зазначена форма діяльності дає змогу збільшити вплив громадян на процеси ухвалення рішень органами влади, сформуванню належний інформаційний простір і тиск на владу зі сторони засобів масової інформації, покращити рівень довіри громадян до своєї здатності захищати права й свободи.

Гарантування інформаційної відкритості в суспільстві щодо стану корупції й ефективності антикорупційних заходів. В інформаційній сфері України корупція практично не роз'яснюється як складна багатопланова проблема. Інформаційну сферу формують публікації про корупцію в ЗМІ, суть котрих полягає в описі певних корупційних фактів. Практично немає розширених публікацій та наукових досліджень, які показують джерела корупції, її негативні ефекти, зразки протидії корупції, що є позитивними. Малопоширеними вважаються відомості про дослідження в секторі протидії корупції, про позитивні антикорупційні заходи.

Налагодження просвітницької роботи з населенням й певними соціальними категоріями. Правова освіта населення і захист їх прав – значуща стадія під час протидії корупції. Є декілька підходів до розв'язання проблеми правового захисту й освіти громадян:

- надання послуг всім верствам громадян через формування спеціальних юридичних служб;
- надання послуг конкретним категоріям громадян організаціями, які представляють їхні інтереси (приміром, асоціації підприємців чи спілки людей, що мають обмежені можливості).

Підтримка підвищення рівня життя громадян. Світова практика доводить, що високий рівень життя населення та корупція є явищами несумісними. Через це подолання бідності, покращення благополуччя населення вважається найнадійнішим та ефективним інструментом подолання корупції.

Ми вважаємо, щоб протидіяти корупції, громадським організаціям потрібно консолідуватися в структуру, яка здатна цілеспрямовано й поетапно здійснювати антикорупційні заходи. Формування й розвиток подібних інститутів – вагома передумова успіху, оскільки зазначені структури поєднує загальна ціль, і вони володіють різними ресурсами. Подібні інституціональні об'єднання громадянського суспільства мають змогу разом здійснювати просвітницьку діяльність як своїх членів, так і суспільства загалом, утворювати громадську думку щодо проблеми та, крім того, стати цілісною силою для сприяння антикорупційним реформам. Інституційні об'єднання громадських організацій здатні набувати різних організаційних форм. Приміром, можливо утворити коаліцію чи мережеву структуру з уже існуючих організацій, що об'єднані спільною метою, зокрема протидією політичній корупції. Іншим видом об'єднання може бути формування нових організацій громадянського суспільства, що націлені винятково на антикорупційну діяльність. Обрання виду об'єднання повинне бути найбільш відповідним для його членів, щоб досягти визначених завдань. Також громадські організації мусять володіти правом законодавчої ініціативи. Напрацьовуючи законопроекти й рекомендуючи їх на розгляд парламенту, вони матимуть змогу результативно відстоювати погляди громадянського суспільства щодо проблеми протидії корупції.

Таким чином, приєднання громадян до системи державного управління передбачає доволі різноманітну архітектоніку процесів взаємодії, що допомагає сформувати безперервно відкриті й прозорі канали прямого та зворотного зв'язку, через котрі інформаційні запити й пропозиції безперешкодно надходять від громадян до адміністрації, а також навпаки. При

цьому залучення громадян до системи державного управління, до проблеми напрацювання антикорупційних стратегій допомагає, по-перше, забезпечити сприятливі умови для партнерства держави із громадянським суспільством; по-друге, спроможності й здатності представників громадськості розбиратися в механізмах публічного управління; по-третє, гарантувати безперервний доступ до функціонуючих інформаційних джерел; по-четверте, забезпечувати готовність громадських інституцій бути колегіально та персонально відповідальними за підтримку й розв'язання суспільних, а також державних проблем; по-п'яте, довірі й позитивній репутації як влади, так і громадськості. Наразі вимагає значно ґрунтовнішого й комплексного вивчення не тільки проблема взаємодії державних інститутів і громадськості під час створення антикорупційної політики, а й усвідомлення їхніх майбутніх змож у системі реформування публічного управління.

До головних процедур протидії корупції, котрі мають змогу використовувати у своїй діяльності інститути громадянського суспільства, варто зарахувати моніторинг функціонування органів влади, захист прав і свобод громадян, гарантування інформаційної гласності в соціумі щодо стану корупції й ефективності антикорупційної діяльності, налагодження просвітницької роботи з громадянами й певними соціальними категоріями, підтримка зростання рівня життя громадян. Інституційне об'єднання громадських організацій може бути результативною процедурою протидії корупції, тому що це дасть змогу разом здійснювати просвітницьку діяльність, утворювати громадську думку щодо проблем корупції та, крім того, стати єдиною силою для сприяння антикорупційним заходам. Також громадські організації мусять володіти правом законодавчої ініціативи. Подібні інституціональні об'єднання громадянського суспільства мають можливість разом здійснювати просвітницьку діяльність як зі своїми членами, так і загалом із суспільством, утворювати громадську думку щодо проблем політичної корупції та, крім того, бути єдиною силою для сприяння антикорупційним реформам.

2.2. Аналіз сучасного стану ефективності антикорупційної діяльності в Україні

Представники економічного підходу до вивчення підстав виникнення й інструментів усунення корупції переконують, що завжди головна причина появи корупції, незважаючи на форму й період виникнення, – це матеріальний інтерес, прагнення одержати економічну вигоду в результаті державного регулювання всіх секторів вітчизняної економіки. Якраз тут корупція розвивається та має джерело збагачення.

Усунення корупції вважається доволі непростим процесом, зважаючи на те, що він обумовлений важливими мотивами, зокрема владою й багатством. До того ж корупційне оточення має здатність швидко самоорганізуватися та самозберігатися. У великій кількості суспільств та й в Україні зокрема утворюється звикання до проявів корупції, як до явища звичного, щоденного. Якраз через це попереджувальні заходи подолання корупції мають орієнтуватися на утворення в громадян відчуття «несприйняття» корупції.

Системна корупція – одна з основних перепон демократичного розвитку не лише певних держав, а й в цілому світу. З початку 80 років двадцятого століття результативна державна антикорупційна політика вивчається як головна проблема в переважному числі держав світу. Ціль антикорупційної політики можна формалізувати різними способами: термінове покращення результативності в приватному секторі, довгострокова інтенсивна продуктивність економіки, її розвиток, соціальна справедливість, політична стабільність. В розрізі визначення проблеми утворення національної антикорупційної політики важливу роль відіграє встановлення етапів її розвитку в Україні:

- 1) етап становлення (1995 – 2009 рр.) полягає у визначенні на нормативно-правовому рівні сутності антикорупційної політики, розвитку кримінально-правового забезпечення в сфері запобігання корупції;

2) етап нарощення законодавчої бази в сфері запобігання корупції (2009-2015 рр.) – прийняття законодавчих антикорупційних пакетів, поглиблення співробітництва з іноземними організаціями;

3) етап інституційного розвитку антикорупційної діяльності (2015-2016 рр.) – удосконалення вітчизняної антикорупційної політики відповідно до Угоди про асоціацію України та ЄС, а також цілей Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»;

4) 2016 р. – до сьогодні вважається етапом переходу до сучасного розвитку вітчизняної антикорупційної політики, який передбачає удосконалення інституційного розвитку та посилення співпраці органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства

Варто зауважити, що «рівні реалізації національної антикорупційної політики включають три інтегрованих блоки в системі публічного управління. До першого блоку належить діяльність органів публічного управління загального спрямування (загальної компетенції – центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації тощо), в межах яких антикорупційна політика є одним із багатьох і водночас не основним напрямом діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях. Другий блок включає органи публічного управління спеціальної компетенції – система правоохоронних органів, у межах діяльності яких реалізація національної антикорупційної політики є однією із основних функцій (органи прокуратури, суди, інспекції, служби), в межах яких розподіл сфер функціонування на державний та регіональний рівні може відігравати значну роль, але у випадку органів судової влади визначення рівень діяльності не впливає на суть публічно-управлінських рішень. До третього блоку належить діяльність органів публічного управління особливої компетентності, в межах яких органи управління регіонального рівня (у разі створення) функціонують за принципом деконцентрації та фактично можемо констатувати виключну роль загальнодержавних органів (НАЗК, НАБУ, САП)» [99, с. 37].

Головне значення в системі антикорупційних органів має Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) як координаційний центр антикорупційної політики в державі й орган, що передбачає превентивні антикорупційні функції. До слова, формування зазначеного спеціалізованого органу являлося однією з передумов одержання Україною безвізового режиму з Європейським Союзом. Завданнями НАЗК вважаються «перевірка правдивості відомостей, розміщених у деклараціях усіх державних службовців і, зіставлення заявлених відомостей, включаючи й відомості про доходи, зі способом і стилем життя декларантів та даними, що містяться в публічних реєстрах (наприклад, відомості про нерухомість, автомобілі, акції, банківські рахунки тощо). Крім того, НАЗК перевіряє фінансування політичних партій, які отримують державне фінансування. У випадку виявлення будь-яких правопорушень антикорупційного законодавства відповідні матеріали надсилаються до Національного антикорупційного бюро України» [9].

Ще одним спеціалізованим органом протидії корупції в Україні є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). До головних завдань НАБУ як державного правоохоронного органу належать «попередження, виявлення, припинення, розкриття та розслідування корупційних правопорушень, які вчиняються вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а так само запобігання вчиненню нових правопорушень. Таким чином, фактично на цей орган покладається боротьба з VIP-корупціонерами, до яких належать, наприклад, експрезиденти, міністри, народні депутати, судді, прокурори, керівники органів влади та місцевого самоврядування тощо» [132].

До інституціональної складової боротьби з корупцією в Україні належить ще один орган, а саме: Державне бюро розслідувань (ДБР). Бюро створено у листопаді 2018 р. та є органом досудового розслідування. У відповідності до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» ДБР, «окрім іншого, вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення,

розкриття і розслідування корупційних злочинів. Однак ідеться про такі корупційні злочини, розслідування яких не належать до компетенції НАБУ. Разом із тим ДБР розслідує корупційні злочини, вчинені службовими особами НАБУ та прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України» [120].

Ще однією установою, покликаною протидіяти корупції є Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП). Серед головних обов'язків САП є: «здійснювати нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування кримінальних правопорушень НАБУ. Так само покладаються обов'язки із підтримання державного обвинувачення та представництва інтересів громадян і держави у суді по справах, пов'язаних з учиненням корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень» [109].

В деякій мірі усталено боротися з корупцією повинна й Служба безпеки України. Оскільки підрозділ по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю СБУ налічений повноваженнями щодо «одержання від банків, а також кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності інформації та документів про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб, здійснення та координацію оперативно-розшукових заходів із викриття та розробки корумпованих посадових осіб у структурах державної влади, реалізацію у взаємодії з прокуратурою оперативно-розшукових заходів щодо забезпечення розслідування зловживань корумпованих посадових осіб органів виконавчої, законодавчої та судової влади, правоохоронних та контролюючих органів» [143].

Нарешті, до системи антикорупційних органів можна віднести й створену у 2014 р. при Адміністрації Президента України Національну раду з питань антикорупційної політики, яка є «консультативно-дорадчим органом

без правоохоронних функцій, до обов'язків якого входять, зокрема, підготовка та подання Президентіві України пропозицій щодо визначення, актуалізації та вдосконалення антикорупційної стратегії, а так само щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері боротьби з корупцією, здійснення системного аналізу корупційної ситуації в країні та ін.» [108].

Крім цього, в Україні з 2019 року існує ще Вищий антикорупційний суд. Завданням Суду є «здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень; реалізація судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні; вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у порядку цивільного судочинства» [118].

З 2016 року в Україні існує ще одна інституція для боротьби з корупцією – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА)). Функціонування АРМА – аналогічне установам з повернення активів, які з успіхом провадять діяльність в країнах-членах Європейського Союзу. Функції Агентства з розшуку та менеджменту активів зрозумілі з власне назви. Вони зводяться до виконання діяльності зі встановлення й розшуку активів, доказу їхньої злочинної чи корупційної приналежності, стягнення, відповідно до рішенням суду, в дохід держави, здійснення таких активів або передачі в управління. Відомості про активи подаються в спеціальному відкритому реєстрі, який сформований Агентством з розшуку й менеджменту активів.

Вітчизняне антикорупційне законодавство ґрунтується на «Конституції як Основному Законі та включає в себе низку інших законів України, зокрема «Про державну службу», «Про засади державної антикорупційної політики», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про очищення влади», «Про

доступ до публічної інформації» тощо, і підзаконних нормативно-правових актів: постанов Кабінету Міністрів України, наказів Національного агентства з питань запобігання корупції, відомчих нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади. Вказані нормативно-правові акти із запобігання корупції ухвалювалися до війни і розраховані на мирний час. Агресія російської федерації проти України, її збройний напад на Україну 24 лютого поточного року внесли свої корективи у правове регулювання державного та суспільного життя, в тому числі у сферу запобігання корупції» [6].

В сучасних умовах війни було внесено досить багато змін та доповнень до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII, так, наприклад, «03 серпня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» від 08.07.2022 № 2381-IX (далі – Закон № 2381-IX). Даним Законом № 2381-IX, тимчасово скасовано для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб, обмеження щодо відповідності подарунків загальноновизнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків, встановлені частиною другою ст. 32 Закону України «Про запобігання корупції». Під час воєнного стану такі особи можуть приймати подарунки без обмеження їх вартості, якщо використовують кошти або самі подарунки (за наявності підтвердження використання одержаних грошових коштів у повному обсязі на одну або декілька із зазначених цілей) на потреби ЗСУ чи гуманітарну допомогу постраждалим від агресії російської федерації проти України, тощо» [86].

В той же час протягом воєнного стану скасовано антикорупційні обмеження стосовно сумісництва з іншими видами діяльності для осіб, які перебувають на державній службі, відповідно до 1 частини першої статті 25 цього Закону, «для на державних службовців (крім державних службовців

категорії «А»), посадових осіб місцевого самоврядування (крім посадових осіб, посади яких віднесені до першої – третьої категорій), якщо такі особи перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, за умови що трудові договори (контракти), цивільно-правові договори про надання послуг або правочини у сфері підприємницької діяльності укладаються з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями, стосовно яких такі державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування протягом останнього року не здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців. Такі особи зобов'язані припинити зайняття іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) чи підприємницькою діяльністю відповідно до частини другої статті 25 цього Закону протягом 15 робочих днів з дня припинення простою або закінчення відпустки» [119].

Прослідковується процес дуже органічного введення корупції в економічні справи, в результаті чого завдяки корупції вирішуються різні проблеми здійснення підприємницької діяльності. Їй властиві масові особливості, й без неї соціум вже не буде знати, яким чином вести справи, провадити діяльність на ринку, розв'язувати термінові запити бізнес-сфери. Що корумпованішою вважається держава, то більша кількість корупційних злочинів реалізується в підприємницькій галузі.

Досить несприятливим фактом на даний час є те, що «11% керівників вищої ланки, які диктують модель поведінки, вважають, що спотворення фінансових показників можна виправдати, якщо це допомагає бізнесу вижити в умовах економічного спаду» [3, с. 24]. Українські компанії дедалі більш часто зіштовхуються з проявами корупції, особливо у відносинах між бізнесом й державними органами, незважаючи на величину компанії. Як зазначають експерти, «рівень корупції становить 4-10% обороту компанії, а частина компаній втрачала бізнес через корупційні дії конкурентів» [57].

Корупція вбирає ті фінанси, котрі можна було б витрати на розвиток соціальної й економічної галузей. В результаті корупції підприємства всіх видів і форм власності потерпають від збитків у фінансовій та правовій галузях, втрачають імідж і стають банкрутами. В цілому корупція, перешкоджаючи розвитку економіки, зумовлює загрози як економічній безпеці держави, так і її національній безпеці.

Загалом у світі корупцію вивчають як негативний феномен, що просочується у всі галузі суспільного життя й заважає його розвитку. Отже, корупційні прояви формують загрози економічній та національній безпеці кожної держави та світу в цілому. Відповідно до підсумків дослідження, яке здійснили фахівці Всесвітнього економічного форуму, корупція загрожує геополітичному порядку, зумовлюючи кризи впродовж найближчих десятиріч.

Економічні втрати внаслідок корупції класифікуються як прямі (скорочення надходжень до бюджету держави й непродуктивне їх використання) й непрямі (скорочення рівня результативності економічного сектора). Непрямі економічні втрати від корупції не підлягають оцінюванню, а прямі вважаються доволі значними. Зокрема, «у доповіді ООН, світова економіка щороку втрачає 2,6 трильйона доларів через корупцію. Це понад 5% глобального ВВП. Щорічний обсяг хабарів у світовому масштабі становить один трильйон доларів» [47].

Формуючи нове процвітаюче суспільство, потрібно також подолати всі ймовірні прояви корупції, що відштовхують нас назад та стають перепорою на шляху нашого розвитку. Останні події в багатьох аспектах стали для нас наукою, проте до цього корупція в державі була процвітаючою. Зокрема, відповідно до підсумків дослідження, яке виконали спеціалісти Міжнародної неурядової організації Transparency International, Україна поступо рухається в напрямку подолання корупційних проявів. Щоб вивчити ступінь корупції в державі, Transparency International застосовує Індекс сприйняття корупції, що містить оцінки, які надали підприємці, науковці й аналітики з ризиків стосовно зловживання владою чиновниками для того, щоб одержати персональну

вигоду. Джерела, що застосовують Transparency International, не відокремлюють для загалу адміністративну та політичну корупцію. Індекс сприйняття корупції передбачає глобальну географічну зону та отримує значення від 0 до 100 балів. В той же час мінімальна оцінка «0» вказує на повну корумпованість країни, а її максимальне значення «100» свідчить, що в державі майже вдалося подолати корупцію.

Зокрема, підсумки досліджень ТІ вказують, що, відповідно до Індeksu сприйняття корупції (СРІ), Україна 2022 року зайняла 116 позицію серед 180 держав, одержавши 33 бали зі 100 можливих. Порівнюючи із 2021 р., СРІ зріс 1 бал, повертаючи собі значення 2020 р. [187]. Подібне пробуксовування на одному місці Індeksu сприйняття корупції може вказувати тільки про те, що настав період застою під час усунення зазначеного негативного феномена.

Як не прикро, підсумки дослідження показують, що наша держава до цього часу перебуває на нижніх позиціях графіка, належачи до держав із доволі значним ступенем корупції. В цілому протягом останніх 11 років корупція в Україні почасти зменшилася, тому що Індекс сприйняття корупції зріс 2022 року, порівнюючи з 2012 р., на 7 пунктів – із 26 до 33 балів. Проте зазначене збільшення є доволі незначним: у середньому 0,7 бали за рік. Крім того, прослідковуються два просідання Індeksu сприйняття корупції: в 2013, 2019 й 2021 р. (рис. 2.1).

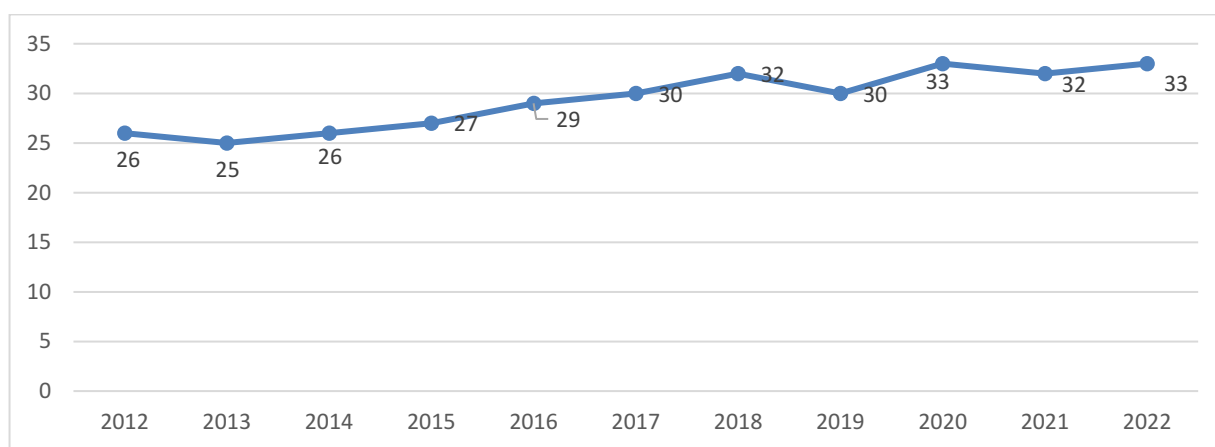

Рис. 2.1. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні протягом 2012-2022 років

Джерело: [187]

2013 рік став останнім роком, коли правив президент В. Ф. Янукович, і коли прослідковувався сильний вияв злочинності, зростання корумпованості владних органів, втручання в корпоративні права фірм, вимагання так званої данини від підприємців та інше, що також спричинило зменшення Індексу сприйняття корупції. Головною причиною зниження у 2019 році Індексу сприйняття корупції (СРІ) було те, що «індекс іноді може дуже повільно відображати зміни у країні, тому що СРІ враховує дослідження за останні два роки. І ми бачимо, що з початку 2017-2018 років в Україні фактично «заморозилася» боротьба з корупцією. Вона стала не така активна, як у 2014-му, коли приймався пакет антикорупційних законів, як у 2015-му, коли відкривалися реєстри і запускалося НАБУ, і як у 2016-му, коли запускалося е-декларування. І влада, на жаль, не дослухалося до порад громадянського суспільства та міжнародних партнерів» [166].

2021 р. Україна зайняла 122 позицію з-поміж 180 держав світу, одержавши 32 бали зі 100 можливих за Індексом сприйняття корупції, та знизившись на 1 бал [187]. Відповідно до звіту Transparency International Ukraine: «головна причина просідання балів полягає в тому, що багато важливих антикорупційних завдань на паузі або навіть регресують. На зменшення балів у деяких дослідженнях вплинули такі події: рішення Конституційного Суду від 27 жовтня 2020 року, яким він звільнив від відповідальності за недостовірне декларування топ посадовців, чиновників і суддів; зміни до антимонопольного законодавства; загострення втручання у роботу Вищого антикорупційного суду; загальне зростання тиску на антикорупційну екосистему; затримка з імплементацією судової реформи; відтермінування прийняття Антикорупційної стратегії у другому читанні» [55].

Протягом останніх чотирьох років спостерігається певна позитивна динаміка результатів розслідувань НАБУ і САП, див. табл. 2.1. Так, протягом даного періоду спостерігається зростання кількості підозрюваних – на 157 ос. або на 61,33%, кількості обвинувальних актів – на 382 од. або на 1193,75%, а

також кількості обвинувачених – на 361 ос. або на 82,42%, Однак, в той же час спостерігається зменшення кількості кримінальних справ у роботі – на 176 од. або на 19,73%.

Таблиця 2.1

Динаміка результатів розслідувань НАБУ і САП протягом 2019-2022 років

Показник	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
Кількість кримінальних справ у роботі	892	805	859	716	-176	-19,73
Кількість підозрюваних	256	405	379	413	157	61,33
Кількість обвинувальних актів	32	201	360	414	382	1193,75
Кількість обвинувачених	438	792	670	799	361	82,42

Джерело: [95]

У 2022 році НАБУ і САП викрили на зловживаннях 25 керівників державних підприємств, 16 народних депутатів, членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), 5 суддів, 4 прокурорів. У структурі засуджених за корупцію у II півріччі 2022 року лєвова частка припадає на керівників державних підприємств та правоохоронців (по 36,4% відповідно), а найменша частка – на народних депутатів України різних скликань (9%), див. рис. 2.2. [95].

Рис. 2.2. Структура засуджених за корупцію у II півріччі 2022 року, %

Джерело: [95]

НАБУ, САП і ВАКС показати дієве співробітництво, наслідком котрого були додаткові фінансові відрахування на обороноздатність держави, вироки із конфіскацією за корупцію, а також повернення фінансів державним підприємствам. Відповідно до даних НАБУ у 2022 році було відшкодовано збитків та шкоди у кримінальних провадженнях, розслідуваних НАБУ і САП в розмірі 2 млрд. грн., що на 0,86 млрд. грн. або на 75,44% більше в порівнянні з 2020 роком. Крім цього, «антикорупційні органи, як і раніше, докладали зусиль для пошуку фінансових ресурсів задля посилення обороноздатності країни. Завдяки їхній активній позиції впродовж липня-грудня на потреби військових держава додатково отримала понад 609 млн грн, а загалом від початку широкомасштабної агресії Росії – майже 1,2 млрд грн. Це кошти та майно, арештовані в межах кримінальних проваджень НАБУ і САП, застави, техніка, автотранспорт та комплектуючі» [95].

У структурі економічного ефекту від діяльності НАБУ та САП у II півріччі 2022 року лєвова частка припадає на відшкодування державним підприємствам (66,9%), а найменша – на земельні ділянки, конфісковані за рішенням суду (0,1%), див. рис. 2.3.

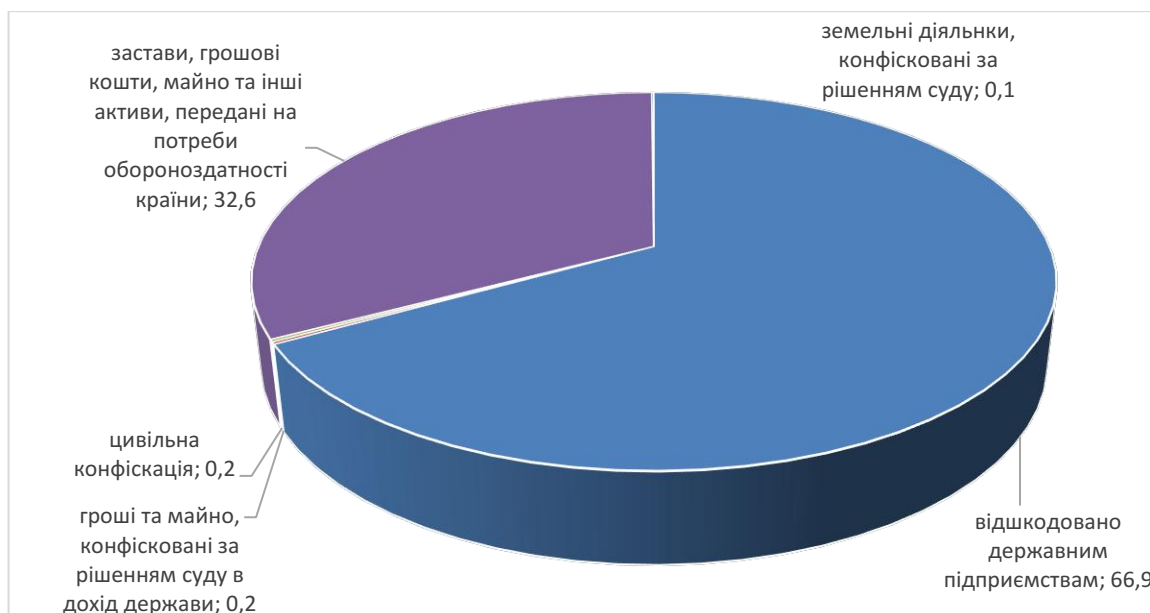

Рис. 2.3. Структура економічного ефекту від діяльності НАБУ та САП у II півріччі 2022 року, %

Джерело: [95]

Стосовно Вищого антикорупційного суду України, то протягом останніх чотирьох років спостерігається покращення його діяльності. Так, у 2022 році порівняно з 2019 роком зросла кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на початок звітної періоду – на 70 од. або на 34,31%, кількість справ та матеріалів, що надійшли на розгляд за звітний період – на 2915 од. або на 76,01%, кількість розглянутих справ та матеріалів за звітний період – на 3307 од. або на 98,19%, а також кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді понад один рік на кінець звітної періоду – на 131 од. або на 100%. Проте, в той же час спостерігається зменшення кількості справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на кінець звітної періоду – на 119 од. або на 25,48%, див. табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка результатів діяльності Вищого антикорупційного суду
України протягом 2019-2022 років

Показник	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на початок звітної періоду	204	235	233	274	70	34,31
Кількість справ та матеріалів, що надійшли на розгляд за звітний період	3835	10868	8844	6750	2915	76,01
Кількість розглянутих справ та матеріалів за звітний період	3368	11006	8893	6675	3307	98,19
Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді на кінець звітної періоду	467	330	274	348	-119	-25,48
Кількість справ та матеріалів, що перебувають на розгляді понад один рік на кінець звітної періоду	0	116	134	131	131	-

Фактична кількість суддів	27	27	27	27	-	-
---------------------------	----	----	----	----	---	---

Джерело: [25]

Вкінці 2022 року було проведено «4-те національне опитування населення та представників бізнесу за Методикою стандартного опитування щодо корупції в Україні, затвердженою у 2021 р. наказом НАЗК для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. Перша хвиля дослідження проведена у 2017 р., друга – у 2020 році, третя – у 2021 році» [71].

Відповідно до даних опитування громадян, корупція, як і 2021 року, займає 3 позицію з-поміж головних проблем, список котрих пропонували респондентам задля оцінювання. Першу й другу позицію в 2021-2022 рр. зайняли висока вартість життя і воєнні дії. 2022 року 64,2% громадян вважають корупцію надзвичайно серйозною проблемою. Наведений показник статистично впав після 2 років стабільності (зменшення, порівнюючи з 2021 р., було 4,4 в.п.).

Відповідно до даних опитування бізнесу, корупція, так, як і в попередньому опитуванні, займає 2 позицію у переліку проблем: на думку 55,2% опитаних підприємців, корупція – вкрай серйозна проблема. В порівнянні з 2021 р., зазначений показник статистично вагомо впав на 18,1 в.п. (з 73,3%), проте це зниження, найбільш імовірно, можливо виправдати «масштабуванням» шкали оцінки проблем в цілому в обставинах війни.

Коли йдеться про показник сприйняття поширеності корупції в цілому, то 81,1% мешканців й 69,2% бізнесу переконані, що корупція трохи чи дуже розповсюджена в Україні. Наведені показники істотно знизилися для обох аудиторій, в той же час зменшення показника поширеності корупції в аудиторії бізнесу значно більше (мінус 14,8 в.п. для бізнесу та мінус 4,3 в.п. для населення). Загальні індекси сприйняття поширеності корупції відповідно до 5-бальної шкали теж зменшилися, порівнюючи з 2021 р., і складають 4,25 бали для населення (порівнюючи з 4,39 бали в 2021 р.) і 3,98 бали для бізнесу (порівнюючи з 4,35 бали в 2020 р.). Цікавим є те, що індекс сприйняття поширеності корупції у тій галузі, у якій, власне, провадять діяльність

підприємці, складає тільки 2,17 бали за 5-бальною шкалою (порівнюючи із 2,25 бали в 2021 р.).

Відповідно до суспільної думки, «перше місце за поширеністю корупції розділили судова система та митниця. На другому місці – прикордонний контроль і земельні відносини. Порядок найбільш корумпованих сфер, на думку населення, залишається незмінним порівняно з 2021 роком. З погляду бізнесу, корупція найбільш поширена у сферах надання дозволів, видобування корисних копалин та на митниці; далі йдуть лісове господарство, земельні відносини, публічні закупівлі робіт і послуг для автодоріг та приватизація підприємств. Індекси сприйняття поширеності корупції у найбільш корумпованих сферах перевищують 4 бали за 5-бальною шкалою в обох аудиторіях опитування» [71].

Стосовно оцінки динаміки рівня корупції, то 2022 р., порівнюючи з минулим роком, більше ніж у два рази представників населення зауважили на її зменшенні – 15,5% (в 2021 році – 5,5%). В той же час 29,2% населення переконані, що в Україні рівень корупції протягом останніх 12 місяців збільшився (ця частка є значно меншою, ніж 2021 року, коли вона складала 41,8%, проте все рівно є більшою за частку тих, хто переконаний, що рівень корупції знизився). Для бізнесу частка респондентів, котра переконана, що рівень корупції знизився, практично в три рази перевищує частку тих, хто вважає, що рівень корупції зріс (45,7% проти 16%).

На думку населення та бізнесу «найчастіше схильні вважати відповідальними за подолання корупції центральні органи влади, такі як Президент України та його Офіс, Парламент та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Ці три інституції є лідерами рейтингу другий рік поспіль. Показово, що у 2022 році обидві групи респондентів значуще частіше стали називати правоохоронні органи серед інституцій, які мають боротися з корупцією. Особливо яскраво ця тенденція проявилася при опитуванні населення» [71].

Стосовно оцінок результативності антикорупційної діяльності, то вони значно та статистично вагомо збільшилися для всіх органів влади як серед населення, так і серед бізнесу. На переконання обох аудиторій, серед органів влади найрезультативнішим в секторі протидії корупції вважається «Президент та його Офіс, друге місце посідає Служба безпеки України. Підприємці також на друге місце (із порівняними оцінками ефективності) поставили СБУ та інші правоохоронні та спеціалізовані антикорупційні органи, такі як НАБУ, САП та ДБР» [71]. Утім, рівень обізнаності обох аудиторій щодо діяльності антикорупційних органів залишається низьким (найкраще і населення, і бізнес знають про діяльності Національної поліції, а показники інших антикорупційних органів суттєво нижчі).

В дослідженні ґрунтовно проаналізували корупційний досвід населення та бізнесу, окреслили показники корупційного досвіду респондентів відповідно до галузей дослідження й здійснили аналіз корупційних випадків, що могли утворитися під час звернення громадян і підприємців за послугами в різних галузях (чи під час контактів із представниками певних закладів і установ). Крім аналізу корупційного досвіду, НАЗК до того ж було проаналізовано, хто є ініціатором формування корупційного факту. В усіх випадках, що були проаналізовані, «ініціаторами найчастіше виступають представники сторони, яка надає послуги (службовці органів влади, представники компаній-постачальників, адміністратори або фахівці навчальних та медичних закладів тощо). Загалом за останні 12 місяців ініціаторами корупційних відносин (у сферах, що досліджувалися) були 11,9% населення України та 3,0% представників бізнесу. Ці показники значуще знизилися, порівняно з 2021 роком, коли вони становили 14,4% та 4,7% відповідно» [71].

Потрібно зауважити, беручи до уваги порівняння результатів досліджень 2021 та 2022 рр., що в певних галузях ми бачимо тенденцію до збереження досить стійкої частки респондентів, котрі звикли одержувати послуги (взаємодіяти з органами влади, установами або організаціями) за допомогою

корупційного способу розв'язання питань, іншими словами, самі ініціюють корупційну практику. Дуже явним це є у таких галузях: роботі сервісних центрів МВС, медицини, будівництва й землеустрою, дошкільної та початкової освіти, надання адміністративних послуг органами влади й місцевого самоврядування – для населення, в роботі митниці – для бізнесу.

В той же час 17,1% населення й 7,9% бізнесу бали участь у корупційних відносинах через вимогу зі сторони представників органів влади чи організацій та установ у певних галузях стосовно проведення неофіційних платежів чи надання послуг. Це теж значно менше, порівнюючи з показниками 2021 р., котрі склали 25,9% та 12,1% відповідно. Отже, разом зі зменшенням рівня залученості респондентів у корупційні відносини, продовжує зберігатися тенденція, коли побутова корупція є значно поширенішою, аніж корупція в бізнесі, а громадяни, які потрапили в корупційну ситуацію, більш часто, аніж підприємці, вважаються ініціаторами її формування.

З-поміж галузей, стосовно котрих можливо здійснити порівняльний аналіз корупційного досвіду населення та бізнесу, можливо виділити три:

- 1) послуги з підключення й обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання й водовідведення;
- 2) робота правоохоронних органів;
- 3) будівництво й земельні відносини.

Динаміка ефективності державної антикорупційної політики протягом останніх чотирьох років наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка ефективності державної антикорупційної політики впродовж 2017-2022 років, %

№ п/п	Назва індикатора	Категорія	2017	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-
1.	Частка, яка негативно ставиться до корупційних проявів	Населення	43,3	46,8	49,4	57,4	14,1
		Бізнес	56,7	51,5	55,3	60,3	3,6
2.	Частка, яка мала власний корупційний досвід	Населення	-	27	26	17,7	-
		Бізнес	-	-	21,6	15,4	-

3.	Частка готових повідомляти про факти корупційних проявів	Населення	10,9	8,1	9,8	11,2	0,3
		Бізнес	21	17,9	22,7	26,2	5,2
4.	Частка, яка заявила про факти корупції, що мали стосовно неї місце, компетентним органам	Населення	-	3,3	5,7	5,2	-
		Бізнес	-	-	10,5	12,8	-
5.	Частка, яка схвалює діяльність викривачів	Населення	-	71,8	60,6	65,1	-
		Бізнес	-	84,5	79,5	86	-
6.	Частка, яка належно обізнана з гарантіями правового захисту викривачів	Населення	-	-	13,4	8,4	-

Джерело: [71]

Попри дію воєнного стану в нашу державі спостерігається певна зростання ефективності державної антикорупційної політики. Так, за результатами опитування можна побачити, що зростала частка, яка негативно ставиться до корупційних проявів та частка готових повідомляти про факти корупційних проявів серед населення – на 14,1% і 0,3% відповідно та представників бізнесу – на 3,6% і 5,2% відповідно. В той же час частка, яка мала власний корупційний досвід зменшилася серед населення – на 9,3% порівняно з 2020 роком, а серед представників бізнесу – на 6,2 порівняно з 2021 роком. Частка, яка заявила про факти корупції, що мали стосовно неї місце, компетентним органам зросла серед населення – на 1,9% порівняно з 2020 роком, а серед представників бізнесу – на 2,3% порівняно з 2021 роком. Водночас частка, яка схвалює діяльність викривачів зменшилася серед населення – на 6,7%, а серед представників бізнесу збільшилася – на 1,5%.

До головних причин, що сформували умови для побутування й розповсюдження корупції в Україні, можна зарахувати: надмірну забюрократизованість влади; брак нормативно-визначеної процедури надання адмінпослуг; бездіяльність і безвідповідальність органів державної влади; залежну й недієву судову владу; неіснування цілеспрямованих заходів запобігання посадовим зловживанням, а також недостатню вимогливість до посадовців.

Відколи розпочалася повномасштабна війна з російською федерацією, Україну покинули більше 8 мільйонів громадян. Проте напад ворога мав негативний вплив не лише на життя кожного українця, а й зумовив зміни в механізмі розгляду судових справ. На даний час він є дещо ускладненим, адже «через постійні обстріли, відключення електроенергії та повітряні тривоги судові засідання перериваються для безпеки учасників процесу. Це відповідно спричиняє надмірну тривалість розгляду кримінальних проваджень. Також судді стикаються з вимушеними тривалими перервами у судовому провадженні через перебування обвинувачених, свідків, експертів на тимчасово окупованих територіях, неможливість допиту свідків, експертів через невстановлення їх фактичного місцеперебування, внутрішнє переміщення тощо» [95]. Крім цього, існують проблеми, пов'язані із «розглядом кримінальних проваджень, в яких обвинувачені є мобілізованими, оскільки із внесенням змін до КПК України, мобілізація особи є підставою для зупинення такого кримінального провадження. При ухваленні такого рішення суду необхідно дослідити всі обставини, а саме: місцеперебування мобілізованого, рід військ, участь у бойових завданнях, посаду та розглянути можливість забезпечити участь такого обвинуваченого у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Це сповільнює роботу антикорупційних інституцій» [95].

Війна в Україні продемонструвала, що основна частина судових процесів та процедур вимагають адаптації до нинішніх умов. Саме через це виникає питання введення дистанційної форми діяльності суду і покращення досвіду електронного виду судочинства з метою здійснення вимог Конституції України, а також реалізації ефективного правосуддя в обставинах воєнного стану.

Досліджуючи типологію корупційних правопорушень, рекомендуємо виділити групи причин і умов, що сприяють корупції в Україні, до котрих зарахуємо наступні:

– політично-правові (брак стратегії напрацювання і реалізації суспільних трансформацій; брак державної ініціативи й потрібних організаційних зусиль стосовно організації громадських формувань, незалежних структур з метою зростання активності громадян стосовно запобігання й протидії корупції; недовершеність антикорупційної політики; бездіяльність громадських організацій, незалежних недержавних структур в питаннях запобігання та протидії корупційним проявам; неналежним чином забезпечене втілення положень верховенства права та законності органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування, рештою інститутів держави й суспільства; брак на нормативному рівні єдиної системи інструментів превентивного впливу на причини та умови появи корупції; невпорядкована зміна законодавчих та інших правових норм, неналежний нагляд та контроль за їх реалізацією);

– організаційно-економічні (брак конкретної регламентації роботи певних суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (держслужбовців та інших) стосовно здійснення службових повноважень, ухвалення рішень, видачі офіційних документів; дублювання відповідних функцій органами державної влади, неузгоджені дії різних владних структур, несистемність та суперечливість їхніх рішень, невисока якість, необґрунтованість управлінських рішень; брак у переважному числі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, управлінських структур певних підрозділів чи спеціально уповноваженого персоналу, котрому делегуються обов'язки стосовно запобігання корупційним й іншим посадовим правопорушенням; нерозвиненість системи виховання у службовців патріотизму, моральних, професійних якостей; слабкі процедури запобігання проникненню в органи влади представників злочинних формувань; процедури зміни форм власності, приватизації й нагромадження великих цінностей, які сталися протягом перших років незалежності переважно протиправним чином, сприяли тому, що утворилися та укріпилися корпоративні формування й клани, корупційні зв'язки; поширене намагання

нових підприємницьких структур, включно з кримінальними, розв'язати за допомогою держaparату свої меркантильні питання та проблеми; істотне зростання числа іноземних підприємців та інвесторів, котрі не знають вітчизняного законодавства й правопорядку; недостатньо сприятливі умови для діяльності підприємств, а надто стосовно сплати податків, відрахувань до бюджету, отримання державного сприяння, кредитів;

– морально-психологічні (сповільнений розвиток політичної структури й думки суспільства, насамперед його громадянських інституцій, їхня неготовність здійснювати партнерські відносини спільно з державними органами під час розв'язання проблем протидії корупції; розповсюджене в соціумі переконання щодо корумпованості влади, очікуваність та незворотність корупційних зв'язків, що зумовлює утворення в громадян готовності та звички використовувати корупційні відносини; нерозвинена в більшості людей громадянська свідомість, в тому числі осмислення нового стану особистості в державі, що ґрунтується на демократичних принципах; доволі потужний вплив стереотипів стосовно державних інструментів та підпорядкованості їм громадських форм в налагодженні суспільних відносин, зокрема запобігання й протидії корупції; популярність меркантильних мотивів у роботі певних суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, їхня готовність до того, щоб порушувати закон, норми моралі, професійної честі; професійне та моральне викривлення певних суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, які займають відповідальні посади, що виражається в скоєнні чи толерантному ставленні до правопорушень корупційного характеру; невизначеність в робочих колективах громадської думки з приводу потреби знаходити корупційні правопорушення в колективі, в котрому вони провадять діяльність, брак позитивного впливу на сферу запобігання й протидії подібним випадкам).

Формуючи загрози національній безпеці країни, корупція, в тому числі, становить загрозу також і її економічному зростанню, а також зумовлює соціальну напругу в суспільстві. Серед найбільш негативних ефектів впливу

корупції на економіку науковці називають: зростання тіньової економіки; невиконання бюджетних зобов'язань і перерозподіл державних замовлень і пілг в інтересах заінтересованих осіб; нездатність держави чинити вплив на фінансові важелі управління економікою; з'єднання кримінальної сфери з законною економікою; «відмивання брудних грошей»; порушення конкурентності ринку; збільшення цін на величину «корупційних витрат»; погіршення інвестиційного клімату; потрапляння корупції в неурядові структури, розвиток корупції побутового характеру; створення перешкод для здійснення продуктивного законного бізнесу; збільшення соціальної напруги в соціумі; зменшення довіри до держави. Всі зазначені чинники становлять загрозу економічній та національній безпеці держави.

Однак деякі науковці переконані, що корупція позитивно впливає на економіку. Так, корупція здатна бути чинником економічного розвитку, тому що може допомагати накопичувати капітал у підприємницькій галузі за рахунок державного сектора; змушує підприємця займатися пошуком результативних способів ведення бізнесу, зважаючи на усі ймовірні ризики, зокрема й корупційні; пришвидшує процедуру ухвалення потрібних рішень; створює паралельний ринок зі значно продуктивнішим розподілом ресурсів. Одним із вагомих векторів були й продовжують залишатися вивчення корупційних загроз економічній безпеці України, а також напрацювання ефективної процедури їх запобігання й ліквідація негативних ефектів.

Багаторічні вивчення корупційних проявів засвідчують існування взаємообумовленого взаємозв'язку між корупцією й розвитком економіки держави: корупція негативно впливає на зростання економіки держави, а економічні методи можуть бути одними із найбільш ефективних під час подолання корупції. З огляду на ті загрози, що формує корупція для розвитку економіки держави, доречно сконцентрувати увагу на інтенсифікації втілення Концепції подолання корупції в Україні, гарантувати комфортне середовище для ведення бізнесу малим і середнім вітчизняним підприємствам, ввести неодмінне декларування доходів й підтвердження джерел їх походження,

неодмінне обґрунтування походження фінансів на купівлю дороговартісних товарів та послуг, виробити в громадян внутрішній спротив корупції.

Впевнені, що в Антикорупційній стратегії, яка напрацьована на 2021-2025 рр., вийде втілити всі проблемні нюанси, в тому числі й ті проблеми, на котрих зосереджували увагу. Наведене може підштовхувати громадян до активної участі в антикорупційних заходах. Потрібно сформувати особливе середовище, що буде сприяти зміні громадської думки щодо повідомлення про випадки корупції. У разі, коли ви стали свідком корупційних правопорушень, ви не маєте боятися доповідати про це. Треба утворити нову політичну еліту, яка не заплямована корупцією. Нею мають стати моральні й освічені люди, що знають іноземні мови.

На думку науковців, «великим плюсом є те, що зараз судова реформа, безпосередньо ВККС, ВРП і Конституційний Суд є номером один в умовах отримання статусу кандидата на вступ України до ЄС, питання, яке Україні потрібно закрити якнайшвидше. З плюсів варто відзначити, що політична влада амбітно підходить до розроблення і закриття всіх зобов'язань. Тобто, рішення напрацьовують і, звісно, їхня якість не завжди висока. Процес до початку вторгнення не був інклюзивним, і громадянське суспільство не надто радісно реагує на розробників. Зараз з обмеженням інструментів демократії під час воєнного стану з цим стало ще складніше. В той же час процедура обрання судів КСУ прийнята Верховною Радою без врахування основних рекомендацій Венеціанської комісії, через що у майбутньому можуть виникнути питання до української сторони. У свою ж чергу представники влади попри будь яку критику законопроекту західними партнерами, продовжу вдавати що нічого не сталось. Напевне не на часі, як і декларування високопосадовці» [61].

Вагомим кроком у протидії корупції слід вважати впровадження антикорупційної програми на 2023-2025 роки, яка передбачає реалізацію заходів у сфері «судочинства, державного регулювання економіки, митної справи та оподаткування, державного та приватного сектору економіки, будівництва, земельних відносин та інфраструктури, сектору оборони,

охорони здоров'я, освіти й науки та соціального захисту. Крім того, у документі передбачені заходи, спрямовані на усунення можливих корупціогенних факторів, вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики. Також Програмою врегульовуються питання координації та моніторингу оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання» [126].

Таким чином, корупція в Україні – результат феноменів та тенденцій політики, економіки і розвитку держави. Вона – один із головних факторів, які справді становлять загрозу національній безпеці та конституційному ладу України. Держава втрачає ту частину влади, котру використав корупціонер у своїх меркантильних інтересах. Державну владу та її представників увесь час супроводжувала особливість корупційності. Відправний пункт в запобіганні та протидії корупції – осмислення головних передумов та причин, напрямків та поштовхів, які сприяють корупції на всіх рівнях. Аналізуючи типологію корупційних правопорушень та напрацьовуючи заходи стосовно запобігання й протидії корупційним проявам, потрібно брати до уваги те, що, по-перше, ослабити та обмежити корупцію можна, водночас ліквідуючи передумови й причини, які її зумовлюють, та, по-друге, розв'язанню зазначених питань сприятиме рішуча протидія корупції суб'єктів, що реалізують заходи із запобігання та протидії корупції, та, крім того, громадськості.

Нині в Україні відбувається процедура реформування державного законодавства для того, щоб розвивати правову систему й наближати Україну до головних світових показників рівня життя, проте неналежна кількість дієвих інструментів боротьби з корупцією, нейтральне відношення частини мешканців до названого феномена гальмує здійснення реформ та розвиток держави. НАЗК – головний орган у боротьбі з корупцією в Україні. В межах Стратегії розвитку НАЗК на 2021-2025 рр. визначено низку векторів діяльності, орієнтованих на зростання результативності антикорупційної політики в державі. Так, відповідно до Стратегії, встановлено:

1. Зростання результативності перевірки декларацій осіб, що обіймають посади в органах державної влади, місцевого самоврядування та комунальних підприємствах;
2. Удосконалення й сприяння електронним сервісам, завдяки котрим гарантується відкритість роботи органів влади та підприємств;
3. Введення новітніх стандартів встановлення й розслідування корупційних правопорушень;
4. Посилення міжнародної співпраці та співдії з міжнародними організаціями антикорупційного характеру.

Крім того, потрібно зауважити, що НАЗК займається створенням і впровадженням антикорупційної політики, що передбачає напрацювання й введення нових антикорупційних законів, політик, а також програм. Зазначене свідчить про те, що НАЗК сконцентрована на тому, щоб досягти певних ефектів у боротьбі з корупцією в Україні.

2.3. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні

Обумовлена проголошенням незалежності України демократизація процедури реалізації публічної влади й місцевого самоврядування, одночасно з лібералізацією національного законодавства, утворили об'єктивний простір для послідовного розвитку інститутів громадянського суспільства, значний вплив котрих прослідковується в усіх без виключення галузях життя суспільства в країні. Глобальна тенденція стосовно соціалізації державної влади, гарантування відкритості державного управління, збільшення секторів соціального контролю й нагляду утворили потребу ґрунтовного доктринального розгляду питання інтеграції інститутів громадянського суспільства в різні галузі соціального життя. Зважаючи на суть проблеми результативного введення правоохоронної діяльності в сучасній моделі державотворення, якраз у зазначеній галузі прослідковується якнайбільше вираження практичної результативності кооперації публічного сектора й

громадянського суспільства. Питання ж залучення громадських інститутів до протидії корупційним проявам було та продовжує залишатися головною проблемою всіх без виключення держав на сучасному етапі, що пояснює велику увагу, що надана зазначеному процесу у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах.

В державах, що мають перехідну демократію, до котрих належить і Україна, відносини між інститутами громадянського суспільства й владою поки не одержали відповідної двосторонньої співпраці, насамперед у такій дражливій галузі, як боротьба з корупцією. Певним чином це має зв'язок як із тим, що існує недостатнє розуміння урядовцями значущості співробітництва з громадськими організаціями та помітним небажанням бачити їх як повноцінних партнерів, так і з неналежною активністю та підготовкою громадських організацій до залучення до антикорупційних заходів. Через це нині вплив неурядових організацій на процедури утворення й втілення антикорупційної політики в Україні вважається нестабільним та доволі слабким, що залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників. Діалог органів влади з цільовими аудиторіями – неідеальний, внаслідок чого антикорупційна політика не стає законною в соціумі. В процедурі напрацювання антикорупційної політики не беруть належну участь громадські й інші соціальні інституції, що зумовлює нерозуміння соціумом діяльності органів влади в секторі боротьби з корупцією, систематичне утворення конфліктів, в той час як власне заходи щодо протидії корупції не забезпечують прогнозованих ефектів.

Безумовно, населення повинне більш активно брати участь у напрацюванні державної політики в секторі протидії корупції. Громадські організації мусять застосовувати такі інструменти протидії корупції, як «консультації з громадськістю, участь у робочих групах, круглих столах із представниками органів державної влади, місцевих органів влади, міжнародними, зарубіжними громадськими організаціями, здійснювати громадські експертизи й моніторинги, проводити громадські слухання з питань

протидії корупції, а головне – контролювати виконання органами державної влади та місцевого самоврядування Національної антикорупційної стратегії, вносити безперервно (протягом часу дії Стратегії) пропозиції щодо її корегування та доповнення, а також виконання політичних рішень» [17, с. 148].

Побудувати конструктивний діалог органів державної влади й інститутів громадянського суспільства в секторі протидії корупції можна за допомогою введення наступних заходів: «інформаційна підтримка програм, проектів, акцій та інших ініціатив, що реалізуються організаціями недержавного сектора; надання державою сприяння в створенні й розміщенні інститутами громадянського суспільства на телебаченні, радіоканалах, у друкованих виданнях, в мережі Інтернет різножанрових суспільно-публіцистичних, інформаційно-просвітницьких програм, орієнтованих на різні вікові й соціальні групи, які відображають позитивні процеси розвитку громадянського суспільства та взаємодії держави з громадянським суспільством у сфері протидії корупції; висвітлення в засобах масової інформації основних підсумків діяльності недержавних організацій, які беруть найбільш активну участь у протидії корупції, тощо» [163].

Найгостріша проблема в досягненні позитивних ефектів у боротьбі з корупцією – неналежним чином організовані антикорупційні інституції, державні установи й громадські формування. Розвиваючи погляди науковця, зауважимо, що вагому роль відіграє не тільки відповідне формування цих інституцій, а й відповідна їхня координація та взаємодія, насамперед щодо обміну громадськістю й публічною владою. Будь-який вид публічно-правової протидії корупції, а також її найбільш вдалі організаційні моделі є приреченими на поразку в тому разі, коли не вирішиться одна з основних проблем державного управління – «забезпечення певних відносин (взаємозв'язок, співпраця та чітке самовладдя) між центральною та місцевою владою. повноважень між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування» [56, с. 11].

Щоб покращити ефективність протидії корупції інструментами, які доступні громадянському суспільству, потрібне сприяння з боку органів державної влади й органів місцевого самоврядування формування громадських організацій, які мають за мету своєї діяльності інформування громадян щодо загроз, що зумовлюють для соціуму корупція й корупційна злочинність, зростання ступеня громадянської свідомості, а також активності мешканців у протидії зазначеним правопорушенням.

Як справедливо зазначає В.Ф. Нестерович, «основними організаційно-правовими передумовами ефективної участі громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики в Україні є:

1) підвищення інформаційної відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади, вчасного ними інформування про свої рішення, вичерпних пояснень про наміри;

2) забезпечення доступності та підзвітності органів публічної влади, особливо в тих питаннях, що стосуються безпосередньо громадян;

3) здійснення подальшого вдосконалення чинного законодавства, що забезпечить дієві механізми для участі громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики;

4) налагодження стійких форм конструктивного діалогу між громадськістю та владою щодо формування та реалізації державної антикорупційної політики на принципах партнерства та взаємодії» [98, с. 11].

Наразі в Україні прослідковується функціональна слабкість інститутів громадянського суспільства та місцевого самоврядування, що робить неможливим як проведення результативного контролю за ухваленням і виконанням політичних рішень, так і власне процедуру боротьби з корупційними проявами. Безумовно, названий процес віддзеркалюється на якісних показниках національної еліти. З іншого боку, якраз «вбудованість» інститутів громадянського суспільства в процес антикорупційного функціонування дасть змогу оптимізувати систему заходів у державних управлінських стратегіях. Світова практика боротьби з корупцією демонструє,

що успіх у багатьох аспектах є залежним від системного підходу й комунікації між владою та громадянським суспільством. В тих державах, де вийшло значно зменшити ступінь корупції, влада та суспільство зосереджували головну увагу на зростанні якості підготовки персоналу, зростанні значення професійної етики, додержанні положень легітимності та транспарентності в незалежних розслідуваннях корупційних справ для вищих посадових осіб. У той же час тут утворилося негативне відношення громадської думки до будь-яких форм та видів корупції, починаючи від вищих шаблів влади та завершуючи нижчим рівнем громадянського суспільства.

В Україні серед викликів, що стають на заваді практичним діям громадськості щодо протидії корупційним проявам, варто назвати: брак сприяння з боку влади, недовершене законодавче визначення прав, а також обов'язків громадян. Істотне значення, крім того, має прагнення активістів одержати вигоду від своєї діяльності й здійснення громадськими організаціями своїх та політичних завдань.

Наголосимо, що наразі активність інститутів громадянського суспільства в Україні помітна та у великій кількості ситуацій – реальна, а приналежність до цього товариства на певній стадії навіть є ознакою престижу й успіху. Також прослідковується безперервно зростаюче число громадських ініціатив, у тому числі формування громадських рад, форумів, інших заходів для протидії корупції. Однак в розрізі розгляду значення інститутів громадянського суспільства в протидії корупції не все є так однозначно позитивним. Слушно зазначає Б. Гарасимів, що «елементам громадянського суспільства в Україні не вистачає необхідної підтримки, щоб бути стабільно ефективними антикорупційними суб'єктами. Оскільки критичні фактори, що впливають на підтримку, є чутливими до змін, ми можемо в часовій перспективі передбачити їхній вплив на ефективність громадянського суспільства як у бік покращення, так і в бік погіршення. Таке розуміння може бути застосовано насамперед до посткомуністичних країн – тиск на медіа або зростання популізму та

авторитаризму можуть вплинути на громадянське суспільство, погіршивши його роль як поборовача політичної корупції» [190].

До сьогодні в Україні не сформовано дієвої системи впливу інших інститутів громадянського суспільства, в тому числі неурядових організацій, щоб виявляти випадки корупції. Приблизно 200 неурядових організацій в Україні проголошують своє антикорупційне спрямування. Проте їхня робота не є реальним фактором, який має вплив на обставини в секторі боротьби з корупцією.

Відтак, на нашу думку, на сьогоднішній день найбільш гостро постають проблеми у сфері участі громадськості у запобіганні корупції в Україні, які пов'язані із:

1. Досить значною часткою на інформаційному ринку засобів масової інформації державної власності, високий рівень їх залежності від власників.

2. Недостатньою відкритістю у діяльності публічних органів влади та достатньою обмеженістю суспільства в отриманні інформації.

3. Значними недоліками чинної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати участі громадськості у запобіганні корупції.

4. Недостатньою взаємодією публічних органів влади та інститутів громадянського суспільства.

5. Недостатнім рівнем розвитку громадянського суспільства в Україні.

Розглянемо їх детальніше.

На думку науковців, «заважає протидії корупції з боку громадськості також відсутність в Україні незалежних великих засобів масової інформації. Так, за даними «The Insider» в Україні відсутній ринок ЗМІ, а переважна більшість медіа України – збиткові і спонсоруються фінансово-промисловими або політичними групами. Таким чином, більшість ЗМІ в Україні відстоюють не інтереси громадянського суспільства, а виконують «замовлення» своїх спонсорів» [101].

В той же час наразі продовжують залишатися неприйнятними значущі нормативно-правові акти, що передбачалися Законом України «Про засади

державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», орієнтувалися на зростання прав і змож інститутів громадянського суспільства в секторі прийняття суспільно вагомих рішень і визначення додаткових гарантій захисту активним учасникам антикорупційних заходів.

З-поміж таких законопроектів треба згадати, в тому числі проект Закону України «Про публічні консультації», мета котрого – «визначення порядку проведення публічних консультацій під час підготовки та прийняття проектів актів суб'єктами владних повноважень із метою залучення до підготовки проекту рішення заінтересованих осіб для збалансування публічних та приватних інтересів, а також запровадження сучасних стандартів підготовки проектів рішень, обов'язкових для державних органів і органів місцевого самоврядування» [136]. Ухвалення названого законопроекту було б значним кроком у імплементації в українські закони положень «Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень» [12], котрий затверджено Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи під час засідання 1 жовтня 2009 року.

До того ж до цього часу продовжують залишатися нерегульованими питання налагодження і лобіювання в Україні. На сьогодні відкликані наступні значущі законопроекти: «Про забезпечення прозорості та законності комунікації з суб'єктами владних повноважень», «Про лобізм» та «Про лобіювання», котрі повинні були сформувати процедуру законодавчого регулювання лобізму й лобіювання в Україні для того, щоб забезпечити державний і громадський контроль над зазначеною процедурою. Брак процедури врегулювання лобіювання на законодавчому рівні обмежує змож громадськості щодо запобігання корупції у Верховній Раді України, органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування.

Крім того, значна перешкода для результативного втілення антикорупційної функції громадськістю – відкликання Закону України «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкodu або загрозу суспільним

інтересам», що має підтримати формування перевірених мереж розкриття відомостей, захисту викривачів від переслідувань на займаній посаді, звільнення їх від юридичної відповідальності, зважаючи на скрупульозне розкриття інформації, та, крім того, забезпечити соціальні гарантії у випадку їхнього звільнення. Через відсутність названого Закону в правовій сфері України немає змоги покращити ступінь громадської активності щодо встановлення випадків корупції й пов'язаних з корупцією фактів правопорушень. Відповідні гарантії державного захисту викривачів вважаються не лише суспільною потребою, а й вагомим міжнародним стандартом в секторі протидії корупції. Наприклад, згідно із Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції «кожна Держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані з корупційними злочинами, від будь-якого несправедливого поводження. Водночас кожна держава-учасниця повинна вживати належних заходів для сприяння активній участі громадянського суспільства у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпек корупції:

- залучення населення до процесів прийняття рішень та посилення прозорості їх прийняття;
- забезпечення ефективного доступу населення до інформації та проведення заходів щодо інформування населення;
- повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію» [61].

Також вже давно постала потреба гарантувати потрібний рівень відкритості й прозорості в роботі парламенту, його органів і народних депутатів України та, крім того, оприлюднення суспільно значущих відомостей і покращення інструментів гарантування доброчесності та вживання превентивних заходів щодо корупційних провів у функціонуванні парламенту.

З огляду на це ми переконані, що потрібно рекомендувати пришвидшити ухвалення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення відкритості та доступу до інформації про діяльність Верховної Ради України, її комітетів та народних депутатів України». Існування подібного Закону дозволило б належним чином створювати умови для того, щоб громадськість мала доступ до інформації про роботу Верховної Ради України й гарантувало би контроль за результативністю здійснення парламентом і певними народними депутатами своїх функцій.

Законодавча база стосовно відповідальності за вчинення корупційних злочинів вимагає наступного вдосконалення за такими «напрямами:

1) врахування міжнародних стандартів у сфері відповідальності за корупційні діяння та інші пов'язані з корупцією правопорушення, зокрема в частині визначення поняття корупції, чіткого розмежування кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення, розширення кола суб'єктів корупції, запровадження відповідальності юридичних осіб;

2) надання системності та завершеності, концептуальної обґрунтованості антикорупційному законодавству, що виключить наявність у ньому прогалів і колізій;

3) усунення недоліків у процедурі притягнення до відповідальності за корупційні діяння, зокрема дисбалансу можливостей щодо доказування у справах про корупційні правопорушення між органами досудового слідства та особами, які підозрюються в корупції;

4) наявність єдиної системи ведення міжвідомчої статистики щодо діяльності судових та правоохоронних органів у сфері протидії корупції» [153].

Окрім наведеного вище, потрібно стверджувати, що наразі продовжуються залишатися нереалізованими вимоги міжнародно-правових інструментів стосовно партнерства влади та громадянського суспільства в секторі антикорупційної політики. Зокрема, участь громадськості в процедурі ухвалення суспільно значущих рішень у секторі протидії корупції

здійснюється в основному у виді неефективних консультацій, щоб формально реалізувати вимоги законодавства. Таким чином, в Україні по суті немає конкретного законодавчого й інституційного базису для створення і виконання антикорупційної політики, основується на співробітництві державних органів та громадськості.

Підбиваючи підсумки поданого вище, варто зауважити, що наразі в Україні не повною мірою закінчилося утворення законодавчого й інституційного базису для дієвого залучення громадськості до запобігання корупційним проявам. Діюче антикорупційне законодавство має певні колізії й прогалини, а законодавець не квапиться ухвалювати важливі закони, котрі б покращили форми й методи участі громадськості в антикорупційних заходах. Наведене може вказувати тільки на відсутність політичної волі в секторі впровадження антикорупційної реформи в Україні.

Незважаючи на існування належного позитивного досвіду взаємодії громадськості та органів публічної влади, постав ряд інших проблем, що перешкоджають значно ефективнішій ролі громадських організацій в процедурах протидії корупції. Одна з них – недооцінена до цього часу проблема корупції власне інститутів громадянського суспільства.

Зважаючи на деякі ситуації, важно не погодитися з думкою про те, що громадські активісти мають можливість застосовувати антикорупційні заклики у вузько політичних або навіть особистих інтересах. При дослідженні розвиток олігархії у вітчизняних умовах, О. Костенко відзначає, що неодноразово громадські проекти та ініціативи «інспіровані самими олігархами, що мають вплив на політичні процеси, для створення, з одного боку, видимості демократичної держави, а з іншого – спрямування потенціалу суспільної активності громадян у потрібне русло. Це й надає можливість олігархам реалізовувати абсолютну політичну владу. В Україні є приклади існування громадських суспільних організацій, які насправді не здійснюють боротьбу з корупцією, а переслідують свої корисливі (політичні, бізнесові) цілі під гаслом боротьби з корупцією. А однією з «антикорупційних ілюзій» називаються

поширені сподівання на те, що «панацеєю» від корупції можуть бути інституції громадянського суспільства, якщо вони братимуть участь у протидії корупції поряд із державними антикорупційними інституціями. Насправді, слід мати на увазі закономірність, згідно з якою в умовах неналежного розвитку правової і моральної культури громадян інституції громадянського суспільства уражаються корупцією не менше, ніж державні інституції [75, с. 17].

Як не прикро, але залучення інститутів громадянського суспільства до напрацювання й втілення антикорупційної політики в Україні вважається не досить активним. Через це рекомендується покращити населення й здійснення правопросвітницької роботи разом із інститутами громадянського суспільства.

Подібна взаємодія спрямована на різні соціальні та вікові категорії, а також орієнтована на комплексне розв'язання проблеми толерантного ставлення населення до корупції, що визначатиме: «проведення регулярних інформаційних кампаній; підвищення рівня правової свідомості населення; роз'яснення основних антикорупційних заходів, які здійснюються в державі; системне впровадження просвітницьких заходів щодо моделей поведінки в певних ситуаціях з можливими корупційними ризиками; запровадження культури інформування спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти вчинення корупційних правопорушень; подолання пасивності суспільства у протидії корупції; підвищення рівня довіри до протидії корупції» [165; 193]. Динамічного розвитку громадських антикорупційних ініціатив можливо добитися якраз через зростання спроможності інститутів громадянського суспільства за допомогою освітніх проектів.

Активне залучення інститутів громадянського суспільства до запобігання корупції в органах державної влади, безперечно, вважається принциповим для України. Однак практичне втілення продовжує залишатися на порівняно невисокому рівні, попри суттєві теоретичні напрацювання стосовно видів та процедур залучення громадськості до подібного співробітництва.

Варто зазначити, що забезпечення дієвої участі громадськості у запобіганні корупції потребує не тільки відповідного нормативно-правового забезпечення, але й створення ефективного механізму взаємодії публічних органів влади з інститутами громадянського суспільства. На даний час подібна взаємодія знаходиться на досить низькому рівні, що підтверджується дослідженням науковця А.В. Білецького. Так, на думку науковця, «основною перепорою на шляху ефективного запобігання корупційним злочинам громадськістю є відсутність підтримки з боку органів державної влади (46% респондентів). У зв'язку з цим, на сьогодні в Україні склалася практика, коли норми стосовно участі громадськості в запобіганні корупції мають суто декларативний характер, а органи державної влади насправді не бажають співпрацювати з антикорупційними громадськими організаціями [12, с. 80].

Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також їхніми посадовими особами щодо проблеми протидії корупції постає зі спільного функціонування зазначених суб'єктів антикорупційної політики на взаємовигідних умовах через: «участі представників інститутів громадянського суспільства в роботі спеціалізованих дорадчих або експертних антикорупційних органах; антикорупційної експертизи, моніторингу нормативно-правових актів та їх проектів, антикорупційної освіти, пропаганди і тощо; спільної участі в контролі за ходом і результатами реалізації антикорупційної політики різних рівнів (тут показником антикорупційного взаємодії може служити ступінь залученості представників інститутів громадянського суспільства в механізм контролю); обміну інформацією про стан корупції і про результативність заходів протидії їй; грантової підтримки найбільш значущих антикорупційних проектів, що проводяться інститутами громадянського суспільства. Тут критерієм ефективності є не стільки обсяг фінансування, скільки результативність проведених антикорупційних заходів» [115].

Найбільш значними принципами реалізації взаємодії держави, недержавних установ та громадян у протидії корупційним проявам є такі:

– створення коаліцій громадянського суспільства, бізнесу й уряду, щоб протидіяти корупції, у котрих мають розроблятися концепції та стратегії реформ на тлі відповідальності один перед одним;

– саме уряд мусить продемонструвати бажання протидіяти корупції. Без такої конкретно виявленої волі жодні старання громадянського суспільства та бізнесу в протидії корупції не матимуть результативності. Проте така воля в уряду не виникне, якщо громадяни та їхні асоціації активно й результативно не лобюватимуть власні інтереси;

– всі антикорупційні програми та проекти мусять супроводжуватися безперервним здійсненням соціологічних, економічних та політичних досліджень, стратегічним прогнозуванням і плануванням. В іншому випадку є значна ймовірність не зменшення, а збільшення ступеня корупції внаслідок виконання цих програм та проектів;

– ринок та конкуренція ґрунтуються на досягненні приватної користі та особистого зацікавлення їхніх учасників. Найрезультативнішими стали корупційні процеси конкурентної боротьби та досягнення продуктивності в бізнесі. З огляду на це для здійснення дієвих антикорупційних заходів необхідне додавання моральних понять до оцінки функціонування держави, бізнесу та некомерційного сектора;

– реформи, коли можливо, не мають створювати нові ринки корупційних послуг та скеровувати корупційні фінансові потоки. Подібні дії спричиняють нову корупцію, під час протидії котрій виникне необхідність в додаткових ресурсах, насамперед часових. На етапі деякої безконтрольності та відсутності результативної протидії корупція лише зростатиме.

Належна робота держави має докладати чимало зусиль для «залучення широкого кола громадян до процесів прийняття та реалізації прийнятих рішень, а також підвищити рівень відкритості та прозорість органів публічної влади шляхом забезпечення права та його ефективного реалізації на отримання публічної інформації та права вільно збирати, публікувати та розповсюджувати

інформацію відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та інших міжнародних тематичних документів, у яких задекларовано це право» [103].

Як зазначає Б.М. Якимюк, «посилення якості взаємодії між органами публічної влади і громадянським суспільством у питаннях запобігання та протидії корупції вимагають також і рекомендації Стамбульського плану, третій принцип якого передбачає підтримку активної участі громадськості в реформах через сприяння суспільному обговоренню проблем корупції й участі громадян у попередженні її проявів шляхом:

- ініціювання на різних рівнях кампаній щодо підвищення поінформованості суспільства та проведення освітніх програм, що стосуються негативних наслідків корупції;

- залучення неурядових організацій до моніторингу діяльності державного сектору, забезпечення наявності в цих організаціях необхідних методів і навичок для запобігання корупції;

- розширення співробітництва між урядовими структурами, неурядовими організаціями, приватним сектором, професійними організаціями, незалежними науково-аналітичними центрами в питаннях протидії корупції;

- затвердження положень, що будуть гарантувати неурядовим організаціям необхідні права для ефективної участі в боротьбі з корупцією;

- забезпечення доступу громадськості до інформації, що має відношення до сфери протидії корупції» [182].

Варто зауважити, що в мас-медіа нерідко зазначалося, що «більшість громадських рад наразі сприймається як заангажовані та є підконтрольними тому органу, при якому вони створені. Це все може зайвий раз свідчити про відсутність реального бажання у державних службовців сприяти боротьбі з корупцією в Україні. Серед головних перешкод у розвитку співпраці між владою і громадськістю фахівці називають також: брак державного фінансування, відсутність належної політичної культури, політична (або

комерційна) ангажованість органів влади та їх невміння працювати з громадськістю» [170, с. 69].

На думку більшості науковців, «для підвищення рівня взаємодії між органами державної влади і громадськістю необхідно, по-перше, забезпечити імплементацію у вітчизняне законодавство такого міжнародного стандарту як «Кодекс кращих практик участі громадськості у про-цесі прийняття рішень»; по-друге, гарантувати незалежність та захищеність представників громадянського суспільства під час взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування; по-третє, розробити всеукраїнські стандарти звітності державних органів перед громадськістю та єдину методику оцінки ефективності їх діяльності. І найголовніше – потрібно удосконалити механізми громадського контролю за діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій держави» [101].

На думку Б.М. Якимюка, «ще одним чинником низького впливу інститутів громадянського суспільства на процес формування та реалізації державної антикорупційної політики є дії влади із забезпечення лояльності неурядових організацій, деякі з яких відверто йдуть на такий контакт і перетворюють антикорупційні заходи у фарс. Саме в такий спосіб було фактично зруйновано інститут громадських рад при органах державної влади, які замість того, щоб здійснювати реальний контроль за діяльністю державних структур через нормативно закріплені механізми вдалися до прислуговування інтересам можновладців. Значна кількість інших громадських організацій антикорупційного спрямування, як виявилось, відстоює, насправді, не права широкої громадськості чи місцевої громади, а керується інтересами певних бізнес структур, які фінансують їх діяльність. Усім цим упродовж багатьох років вдало користується влада, представники якої на різних шаблях через низьке офіційне матеріальне забезпечення не бажають позбавлятися корупційних схем накопичення капіталу й усіляко створюють бар'єри для будь-яких антикорупційних ре% форм. Разом із тим, неспроможність пересічного громадянина відокремити справжні громадські організації від «штучних», а

також слабкі контакти неурядових організацій із широкою громадськістю призводять до пасивної громадської думки щодо необхідності долати корупційне зло» [182].

Крім цього, ще однією проблемою участі громадськості у запобіганні корупції в Україні є недостатній рівень розвитку громадянського суспільства в Україні. Як зазначає О.В. Новіков, «корупція також проникла й у діяльність самих громадських організацій, які створені саме з метою запобігання корупції. Зокрема, починаючи з 2014 р. в Україні відбулося поширення практики «грантоїдства» у діяльності окремих антикорупційних громадських організацій. Такі організації не займаються виконанням своїх статутних завдань, а лише формально звітують про їх виконання з метою «освоєння» грантових коштів іноземних донорів. Окрім цього, деякі антикорупційні громадські організації були помічені в обслуговуванні інтересів влади та політичної еліти. Зазначене впливає на імідж громадських організацій та негативним чином позначається на рівні довіри до них» [101].

Загалом треба наголосити, що брак потужної сильної неурядової організації, котра б комплексно приділяла увагу проблемам боротьби з корупцією та стала би впливовим партнером органів державної влади – одна з серйозних проблем антикорупційної діяльності громадськості. Названа організація могла б бути платформою для діалогу для решти громадських формувань й здійснювати координацію діяльності в секторі запобігання корупції. Водночас, до проблем участі громадськості у запобіганні корупції науковці ще відносять «низький рівень кваліфікації кадрів серед співробітників громадських організацій, недобросовісність деяких членів та/або керівництва громадської організації і залежність від приватних інвесторів тощо» [12].

Щоб зміцнити роль інститутів громадянського суспільства, потрібно:

- 1) збільшити вплив громадського контролю стосовно запобігання та протидії корупції, в тому числі за допомогою закріплення прав, повноважень інститутів громадянського суспільства на рівні законодавства;

2) напрацювати й реалізувати правовий механізм гарантування захисту джерел журналістської інформації;

3) розробити рекомендації стосовно вирішення конфлікту інтересів держави та суспільства в сфері розповсюдження відомостей ЗМІ;

4) розв'язати проблематику невідповідності судових заходів стосовно обмеження свободи висловлення переконань та подачі відомостей;

5) розглянути можливості громадських організацій й інших інститутів громадянського суспільства, а також збільшити їхнє значення під час реалізації заходів протидії корупції, базуючись на головних положеннях Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;

б) збільшити змоги одержання інститутами громадянського суспільства відомостей, що мають зв'язок із роботою органів державної влади й органів місцевого самоврядування;

7) виконувати заходи, орієнтовані на зростання обміну інформацією між громадськими організаціями, іншими інститутами громадянського суспільства, ЗМІ й органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування. Значної результативності у встановленні корупційних правопорушень можливо досягти тільки у випадку міцної співдії правоохоронних органів із органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та, крім того, комплексного здійснення належних антикорупційних заходів. До того ж втілення антикорупційних заходів має гарантуватися відповідними процедурами відповідальності. Подібний підхід вважається відповідним основним принципам розробки антикорупційних стратегій в сучасних умовах.

Таким чином, зважаючи на наведене вище, маємо підстави зробити наступні висновки. Суспільна протидія корупційним правопорушенням реалізується передусім за допомогою активних суб'єктів громадянського суспільства – вітчизняних та міжнародних формувань. Суспільство в загальному розумінні цього слова – суб'єкт протидії корупції в опосередкованому виді за допомогою своїх найініціативніших членів. Є

потреба введення на рівні держави фінансування роботи антикорупційних громадських організацій (подібно до державного фінансування політичних партій) на конкурсній, відкритій та об'єктивній основі з метою ослаблення прямого або опосередкованого впливу на їхню роботу приватних або закордонних фінансових донорів.

На цьому етапі розвитку України влада поки не бачить інститути громадянського суспільства повноцінними партнерами, що можна пов'язати з браком зацікавленості органів влади справді протистояти корупційним проявам, та, крім того, зі слабкою неналежною активністю громадських організацій та недостатнім представництвом у них громадян. До того ж це пов'язано з тим, що представники неурядових організацій переважно зосереджуються на експертних та моніторингових функціях, а не на інформаційно-просвітницькій роботі серед населення та зростанні їхньої антикорупційної культури, приєднанні їх своїх роботи та кампаній.

Розв'язання питання, з яких джерел фінансуватимуться інститути громадянського суспільства, які здійснюють антикорупційні заходи, – одне з пріоритетних загальнонаціональних завдань, розв'язання котрого буде сприяти поліпшенню якості роботи, результативності й ефективності реалізованих ними проектів. Держава повинна здійснювати відповідні заходи з метою гарантування функціонування антикорупційних громадських організацій й певних активістів та, крім того, задля їхнього захисту від неправомірних посягань, утисків, перешкоджання роботі та ін. Окрема функція держави в даній сфері – активізування встановлення й притягнення до кримінальної відповідальності громадян, котрі скоїли злочини проти антикорупційних активістів. Зважаючи на те, що подібним злочинам може бути властива організованість та вони можуть мотивуватися впливовими корупціонерами, їхнє розслідування повинне проводитися одним суб'єктом (наприклад, СБУ) й бути під особливим контролем.

Висновки до розділу 2

Приєднання громадян до системи державного управління передбачає доволі різноманітну архітектоніку процесів взаємодії, що допомагає сформувати безперервно відкриті й прозорі канали прямого та зворотного зв'язку, через котрі інформаційні запити й пропозиції безперешкодно надходять від громадян до адміністрації, а також навпаки. До головних процедур протидії корупції, котрі мають змогу використовувати у своїй діяльності інститути громадянського суспільства, варто зарахувати моніторинг функціонування органів влади, захист прав і свобод громадян, гарантування інформаційної гласності в соціумі щодо стану корупції й ефективності антикорупційної діяльності, налагодження просвітницької роботи з громадянами й певними соціальними категоріями, підтримка зростання рівня життя громадян. Інституційне об'єднання громадських організацій може бути результативною процедурою протидії корупції, тому що це дасть змогу разом здійснювати просвітницьку діяльність, утворювати громадську думку щодо проблем корупції та, крім того, стати єдиною силою для сприяння антикорупційним заходам. Також громадські організації мусять володіти правом законодавчої ініціативи. Подібні інституціональні об'єднання громадянського суспільства мають можливість разом здійснювати просвітницьку діяльність як зі своїми членами, так і загалом із суспільством, утворювати громадську думку щодо проблем політичної корупції та, крім того, бути єдиною силою для сприяння антикорупційним реформам.

Корупція в Україні – результат феноменів та тенденцій політики, економіки і розвитку держави. Вона – один із головних факторів, які справді становлять загрозу національній безпеці та конституційному ладу України. Держава втрачає ту частину влади, котру використав корупціонер у своїх меркантильних інтересах. Державну владу та її представників увесь час супроводжувала особливість корупційності. Відправний пункт в запобіганні та протидії корупції – осмислення головних передумов та причин, напрямків та

поштовхів, які сприяють корупції на всіх рівнях. Аналізуючи типологію корупційних правопорушень та напрацьовуючи заходи стосовно запобігання й протидії корупційним проявам, потрібно брати до уваги те, що, по-перше, ослабити та обмежити корупцію можна, водночас ліквідуючи передумови й причини, які її зумовлюють, та, по-друге, розв'язанню зазначених питань сприятиме рішуча протидія корупції суб'єктів, що реалізують заходи із запобігання та протидії корупції, та, крім того, громадськості.

На сьогоднішній день найбільш гостро постають проблеми у сфері участі громадськості у запобіганні корупції в Україні, які пов'язані із: досить значною часткою на інформаційному ринку засобів масової інформації державної власності, високий рівень їх залежності від власників; недостатньою відкритістю у діяльності публічних органів влади та достатньою обмеженістю суспільства в отриманні інформації; значними недоліками чинної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати участі громадськості у запобіганні корупції; недостатньою взаємодією публічних органів влади та інститутів громадянського суспільства; недостатнім рівнем розвитку громадянського суспільства в Україні. Держава повинна здійснювати відповідні заходи з метою гарантування функціонування антикорупційних громадських організацій й певних активістів та, крім того, задля їхнього захисту від неправомірних посягань, утисків, перешкоджання роботі та ін. Окрема функція держави в даній сфері – активізування встановлення й притягнення до кримінальної відповідальності громадян, котрі скоїли злочини проти антикорупційних активістів. Зважаючи на те, що подібним злочинам може бути властива організованість та вони можуть мотивуватися впливовими корупціонерами, їхнє розслідування повинне проводитися одним суб'єктом (наприклад, СБУ) й бути під особливим контролем.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Впровадження зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні

В системі публічної служби проблематика протидії корупційним ризикам вважається дуже актуальною не тільки для України, а й для решти країн світу, тому що стабільність демократичного становлення держави значним чином залежить від відповідного впровадження принципів законності й справедливості під час виконання публічної служби та, крім того, обов'язкового додержання положень діючого законодавства її представниками. Незважаючи на важливість, в Україні механізми протидії корупційним ризикам в системі публічної служби знаходяться на стадії розвитку, а відтак відзначаються системними прогалинами, а також вимагають покращення з метою зростання результативності їх використання. Зазначене спричиняє потребу розгляду міжнародного досвіду протидії корупційним ризикам у системі публічної служби щодо змоги його введення у вітчизняну практику.

Залучення громадськості до напрацювання й моніторингу політики боротьби з корупцією має вагоме значення для окреслення головних завдань такої політики та результативних заходів щодо її впровадження, крім того, є важливим для надання підтримки уряду населенням. Наведене відіграє особливу функцію в державах, громадяни котрих переконані, що їхній уряд є корумпованим, а урядам ще потрібно сформувати звички й механізми для того, аби почути, що думають їхні громадяни.

Механізми участі громадськості в заходах, орієнтованих на боротьбу з корупцією, можуть стати дуже різними: починаючи з надання відомостей громадськості щодо відповідних планів чи заходів (приміром, оприлюднення

проекту плану в засобах масової інформації, організація прес-конференцій й інших заходів, формування спеціальних веб-сайтів), відповідей на запити та скарги (приміром, телефонні чи електронні «гарячі лінії», дні відкритих дверей, правила для держслужбовців щодо того, як відповідати на запити громадян), та надання публічних консультацій (приміром, обговорення проектів програм чи законів) та завершуючи формуванням тимчасових чи постійних структур з метою здійснення комунікації між урядом та громадянами (приміром, робочі групи з боротьби з корупцією, комісії, в яких беруть участь представники державних органів та громадськості) чи залученням представників громадянського суспільства до участі в безпосередньому напрацюванні політики чи нормативно-правової документації як фахівців (приміром, громадяни беруть участь як фахівці в напрацюванні законопроектів чи є спостерігачами під час урядових дискусій чи засідань, приміром, у заходах, що мають зв'язок із державними закупівлями).

Одна з головних і провідних іноземних практик протидії корупційним ризикам – методологія «превентивної самооцінки корупційної вразливості в публічній сфері», що введена 2003 р. у Нідерландах. Базуючись на зазначеній методиці, державні органи мали можливість оцінювати корупційні ризики. Характерною ознакою останньої стало застосування двох методів, що узгоджені в процесуальному й процедурному аспектах, а саме аналізу законодавства й здійснення опитувань посадовців. Завдяки такій комбінації вдалося вийти за рамки формального оцінювання ризиків як в основному гіпотетичних моделей поведінки (ідеальних типів) й окреслити змоги введення таких моделей в розрізі певних обставин.

Методологія оцінки вразливості до корупції, яка використовується згідно з нідерландським підходом, базується на концепції «трикутника» – мотивація, можливість і раціоналізація. Для протидії корупції в цьому підході проводиться послідовний аналіз:

1. Визначення та оцінка областей вразливості: Цей етап включає дослідження процесів та діяльності організації, які мають місце при укладанні контрактів, видачі документів, законодавчих та правозастосовних відносинах між урядом та громадянами (включаючи бізнес-сектор) та управлінні державною власністю.

2. Оцінка чинників підвищеної вразливості: На цьому етапі аналізуються чинники, такі як зростаюча складність процесів, швидкі зміни в середовищі, взаємодія між керівництвом та підлеглими.

3. Оцінка рівня розвитку системи управління: Оцінюється цілісність системи управління, яка вказує на стійкість організації або її підрозділів з точки зору виникнення корупційних ризиків.

4. Аналіз відхилень: На цьому етапі розглядається співвідношення між профілем вразливості, виявленим на попередніх етапах, та рівнем стійкості системи управління.

Загалом, дана методологія спрямована на виявлення, аналіз та подолання вразливостей, що можуть призвести до корупційних проявів в різних аспектах діяльності організації. В подальшому здійснений аналіз вважається базисом для того, щоб обрати, яким чином здійснювати керування процесами, що є максимально вразливими в плані корупції, та які потрібні заходи, щоб покращити стійкість перед корупційними ризиками.

Також, варто відмітити, що «в Нідерландах здійснюється цікава практика застосування методу самооцінки «Self-Assessment INTegriteit», або «SAINT». Методом є семінар, який складається з двох етапів. Спочатку учасники вибирають найбільш вразливі процеси на основі інвентаризації основних і допоміжних процесів оцінюваної організації. Потім описуються найбільш серйозні ризики при забезпеченні доброчесності в рамках окремих процесів. Наступним етапом оцінюється існуюча в організації система забезпечення доброчесності на предмет ефективності та адекватності. У підсумку, учасники складають карту, де відображуються заходи, що вживаються в системі забезпечення доброчесності, у тому числі ті, які оптимально підходять для

зміцнення захисту вразливих сторін, що утворюються в результаті процесів, найбільш схильних до корупції» [183].

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Нідерландах базується на відкритості, прозорості та активній участі громадян. Нідерланди славляться своєю низькою рівнем корупції та високим рівнем довіри до державних інституцій. Ось кілька ключових аспектів взаємодії органів влади з протидії корупції та громадськості у Нідерландах:

1. У Нідерландах високий рівень доступу до публічної інформації, включаючи фінансові звіти органів влади, контракти, закупівлі та інші документи.

2. Громадськість активно залучається до рішень, пов'язаних з протидією корупції та антикорупційною політикою. Громадські організації, журналісти та активісти можуть брати участь у моніторингу діяльності державних органів.

3. Антикорупційні органи у Нідерландах, як от Рада з попередження корупції, мають високий ступінь незалежності та можливість проводити об'єктивні розслідування.

4. В Нідерландах розвинуті електронні платформи для подання звернень громадян, запитів на інформацію та інших заявок.

5. Державні службовці та обранці мають дотримуватися високих етичних стандартів. Дотримання цих стандартів важливо для підтримання довіри громадськості.

6. Журналістика грає важливу роль у виявленні корупційних схем та недоліків у роботі органів влади. В Нідерландах діяльність журналістів часто спрямована на розслідування корупційних випадків.

7. В деяких органах влади можуть функціонувати етичні комітети або ради, які спостерігають за дотриманням етичних стандартів та надають рекомендації.

8. Нідерланди співпрацюють з іншими країнами та міжнародними організаціями у боротьбі з корупцією, обмінюючись досвідом та найкращими практиками.

Загалом, взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та громадськості в Нідерландах ґрунтується на відкритості, незалежності антикорупційних органів, активній участі громадян та професійних стандартах для державних службовців.

Болгарський досвід протидії корупційним ризикам у публічній службі визначено Законом «Про корупцію та конфіскацію незаконно набутого майна» від 19 січня 2018 року. З-поміж напрямів запобігання корупції цим нормативно-правовим актом регламентовано здійснення аналізу, напрацювання й рекомендуванню заходів стосовно запобігання й протидії корупції, а також здійснення координації їх введення. Втілювати зазначені положення делеговано Комісії з протидії корупції й конфіскації незаконно набутого майна, на котру згідно із статтею 32 названого вище закону покладено зобов'язання реалізувати такі заходи, щоб протидіяти корупційним ризикам у публічній службі:

- «узгоджувати кожен законопроект, підготовлений органами виконавчої влади, щодо наявності корупційного ризику, а також проводити подальший аналіз впливу закону;

- визначити та проаналізувати сфери ризику корупції;
- розробити заходи з антикорупційною орієнтацією;
- методично підтримувати застосування заходів з антикорупційною орієнтацією;

- провести подальший аналіз впливу щодо застосованих заходів антикорупційною орієнтацією;

- розробляти методології оцінки корупційного ризику, етичні стандарти поведінки, системи перевірки доброчесності та надавати допомогу у їх впровадженні;

– розробити пропозиції щодо внесення змін до законодавства з антикорупційною спрямованістю» [23].

Згідно з визначеними вище нормами, в Болгарії оцінку корупційним ризикам у публічній службі дають згідно з Методологією оцінки корупційних ризиків, яка ухвалена Прем'єр-міністром держави. Цей документ пропонує чотири категорії показників корупційного ризику: об'єктивні (монопольний стан в адміністрації – автономне ухвалення рішень); суб'єктивні (необізнаність з нормативними актами, які мають відношення до роботи адміністрації); внутрішні (неналежна адміністративна спроможність чи брак дієвого контролю); зовнішні (систематичні зміни в законодавстві).

Комплекс наявних категорій дозволяє інспекціям, утвореним в органах публічної влади, оцінювати й визначати рівень корупційного ризику як низький, середній чи високий. В той же час рівень корупційного ризику визнається невисоким у разі існування меншої третини умов, середнім – в разі існування більшої третини умов, високим – у випадку існування більшої половини умов корупційного ризику.

Встановлений рівень корупційного ризику дозволяє визначити відповідні й дієві заходи стосовно управління ними. Так, «збір підписів працівників для підтвердження та забезпечення їх обізнаності із антикорупційним законодавством, запровадження або вдосконалення систем постійного моніторингу та аналізу ризиків корупції в структурі та звітність про результати роботи, вдосконалення організації роботи за допомогою підвищення контролю за структурними підрозділами, особливо сприйнятливими до корупційного тиску (комісії з державних закупівель, концесії, оцінки, дозволи тощо), вдосконалення системи доступності повідомлення та збору сигналів про корупцію від викривачів та подальші перевірки, дій у разі виявлення, а також підтвердження таких порушень. Окрім того, здійснення публічної служби із середнім або високим ризиком підлягає регулярному моніторингу» [131].

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Болгарії є актуальним питанням у зв'язку з високим рівнем корупції та слабкістю антикорупційних механізмів у країні. Ось кілька аспектів взаємодії, які можна виділити:

1. Боротьба з корупцією передбачає публічний доступ до інформації про діяльність органів влади. У Болгарії є закон про доступ до публічної інформації, але часто існують перешкоди в отриманні необхідних документів.

2. В Болгарії діє «Комісія проти корупції» та «Прокуратура за боротьбу з організованою злочинністю», але їхній ступінь незалежності та ефективності обговорюється.

3. Громадські організації та громадські активісти можуть відігравати важливу роль у моніторингу корупційних випадків та впливі на політичні рішення. Проте в Болгарії часто спостерігається ворожість до громадських організацій та обмеження їхньої діяльності.

4. За різними оцінками, медіа у Болгарії відчувають тиск та обмеження від державних органів. Журналістика може грати важливу роль у виявленні корупції, але дотримання свободи слова є ключовим.

5. Забезпечення високих стандартів уникнення конфлікту інтересів серед державних службовців та обранців є важливим аспектом боротьби з корупцією.

При всіх вищевказаних аспектах, взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та громадськості у Болгарії потребує підсилення для забезпечення більш ефективної боротьби з цим явищем.

У Литві «протидія корупційним ризикам в системі публічної служби здійснюється у відповідності до Закону «Про запобігання корупції» від 28 травня 2002 року. Статтею 5 цього нормативно-правового акту, до заходів запобігання корупції віднесено аналіз корупційного ризику, який законодавчо розтлумачений як аналіз діяльності державних або муніципальних установ з точки зору боротьби з корупцією у порядку, встановленому Урядом, та мотивованих висновків щодо зменшення корупції, підготовки антикорупційної

програми та подання пропозицій щодо змісту програми, а також рекомендації державним чи муніципальним установам щодо інших заходів щодо запобігання корупції» [124]. Таким чином, відповідно до законодавства Литви, керівники державних та муніципальних установ, а також особи, відповідальні за їх функціонування, зобов'язані вживати заходів для запобігання та протидії корупції. Одним із їх завдань є визначення сфер діяльності цих установ, де існує значна ймовірність виникнення корупційних явищ. Варто відзначити, що в Литві такі сфери діяльності вважаються вразливими щодо корупції, якщо вони відповідають хоча б одному з наступних критеріїв:

- в минулому в державній або муніципальній установі вже вчинялися корупційні кримінальні діяння;
- однією з головних функцій установи є здійснення контролю або нагляду;
- функції, обов'язки, робочі процедури та відповідальність окремих державних службовців визначаються недостатньо деталізовано;
- робота установи пов'язана з наданням або обмеженням дозволів, знижок, пільг та інших додаткових прав;
- установа приймає рішення, які не потребують затвердження іншими державними або муніципальними установами;
- під час роботи установи використовується інформація, що має статус державної або службової таємниці;
- попередній аналіз корупційних ризиків у цій установі виявив недоліки в роботі.

Ця методологія надає можливість визначити та оцінити сфери, де існує підвищений ризик корупційних порушень, сприяючи здійсненню ефективних заходів для їх запобігання та припинення.

В сферах діяльності державної або муніципальної установи, в котрих є значна вірогідність корупції, можна здійснити аналіз ризику корупції. Встановлюючи потребу здійснення аналізу корупційного ризику в сферах діяльності державної або муніципальної установи, Служба спеціальних

розслідувань дає оцінку тому, чи є діяльність державної чи муніципальної установи відповідною одному або декільком з таких критеріїв:

- «були спроби з порушенням порядку, встановленого нормативно-правовими актами, вплинути на працівників державної чи муніципальної установи або на прийняті ними рішення;

- корупційні правопорушення були розкриті в інших державних чи муніципальних установах, що виконують подібні функції;

- кримінальні правопорушення корупційного характеру були розкриті в інших державних чи муніципальних установах, що виконують подібні функції;

- існує необхідність удосконалити систему нагляду за діяльністю державної чи муніципальної установи;

- прийняті рішення стосуються матеріальної чи іншої вигоди зацікавленої сторони;

- виявлено порушення норм чинного порядку (наприклад, при розподілі бюджетних коштів, оформленні замовлень та прийнятті інших рішень);

- державна або муніципальна установа є незалежним розпорядником бюджетних асигнувань;

- Державна аудиторська служба, омбудсмени Сейму чи інші контрольні чи наглядові установи встановили порушення діяльності цієї державної чи муніципальної установи;

- отримано іншу інформацію щодо проявів корупції, що існують у діяльності державної чи муніципальної установи» [124].

Проведення аналізу корупційного ризику включає сфери діяльності державної чи муніципальної установи, в котрих існує значна вірогідність корупції, й системи нагляду в зазначених сферах та виконується Спеціальною службою розслідувань згідно з порядком, який визначений урядом. Відповідно до підсумків оцінки, Спеціальною службою розслідувань надаються певні рекомендації стосовно ліквідації проблем, які вдалося встановити. Як правило, подібні рекомендації зводяться до: складання відповідних планів

реформування механізмів, поліпшення систем внутрішнього контролю й звітності, покращення якості регламентуючої документації, збільшення прозорості ухвалення рішень та ін.

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Литві базується на прозорості, активній участі громадськості та дотриманні найвищих стандартів етики та законності. Ось деякі аспекти цієї взаємодії:

1. В Литві діє «Вище антикорупційний бюро» (STT), яке відповідає за дослідження корупційних злочинів та виявлення корупційних схем. Ця організація має високий рівень незалежності та автономії.

2. Литва акцентує на прозорості в управлінні та діяльності державних органів. Існують закони, що забезпечують публічний доступ до інформації про рішення та фінансові питання органів влади.

3. Литва розвиває електронні сервіси для подання звернень громадян, що полегшує комунікацію між органами влади та громадськістю та зменшує можливість корупційних практик.

4. Держава сприяє реалізації антикорупційних програм, які спрямовані на попередження корупції та підвищення свідомості громадян.

5. Громадські організації та громадські активісти беруть активну участь в моніторингу діяльності державних органів та виявленні корупційних випадків.

Загалом, Литва докладает зусиль для забезпечення прозорості, ефективності та дотримання етичних стандартів у взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представниками громадськості.

Крім того, доречно зосередити увагу також на досвіді Молдови стосовно протидії корупційним ризикам в системі публічної служби. Так, «основою для його формування є Закон «Про непідкупність» від 25 травня 2017 року. Положення даного нормативно-правового акту визначають сутність поняття «ризик корупції» як ймовірність виникнення корупційних проявів, негативно впливають на виконання публічних суб'єктом своїх завдань. Загалом, протидія

корупційним ризикам в системі публічної служби покладена на керівників публічних суб'єктів та Національний центр по боротьбі із корупцією, які є відповідальними за застосування заходів контролю невідкупності в публічному секторі у таких напрямках: усунення ризиків корупції в процесі розробки проектів законодавчих, нормативних та відомчих актів (майбутні ризики) та управління ризиками корупції (існуючі ризики)» [133]. Керівники громадських установ та публічні посадовці, які відповідають за формування законодавчих, нормативних та відомчих актів, мають зобов'язання запобігати та усувати фактори, що можуть призвести до корупційних ризиків, виявленню особистих інтересів, які можуть нашкодити загальному благу, а також до обмеження законних прав і інтересів осіб або громадських інтересів під час розробки проектів. Додатково, керівники громадських установ зобов'язані впроваджувати управління ризиками корупції під час виконання етичних та професійних стандартів відповідно до Закону «Про внутрішній державний фінансовий контроль». Процес управління ризиками корупції в межах громадської установи документується у спеціальному реєстрі, який включає такі елементи:

- опис уразливого заходу / конкретної діяльності громадської установи;
- виявлені ризики корупції, які можуть перешкодити здійсненню заходу / конкретної діяльності;
- оцінка ризику (ступінь тяжкості / значущості ризику);
- реакція громадської установи на ризик та подальші кроки;
- відповідальна особа за вжиті заходи;
- термін чи період впровадження заходу;

Таким чином, ця процедура дозволяє систематично виявляти та керувати ризиками корупційних проявів у громадських установах, забезпечуючи впровадження ефективних заходів для їх запобігання та реагування.

Зважаючи на те, що керівництво публічних суб'єктів протидіє корупційним ризикам в системі публічної служби на внутрішньому рівні, Національний центр по боротьбі із корупцією несе відповідальність за

здійснення її аспектів на зовнішньому рівні. Відповідно до Закону «Про непідкупність», цей орган зобов'язують здійснювати антикорупційну експертизу і оцінку неінституціональної неподільності, тестування професійної непідкупності й регіонального тестування професійної непідкупності.

Антикорупційна експертиза «являє собою процес ідентифікації в проектах законодавчих і нормативних актів ризиків корупції, та факторів, що їх генерують (недоліки проекту, що стосуються формулювань, законодавчої послідовності, прозорості та доступу до інформації, здійснення прав і обов'язків осіб, здійснення повноважень органом публічної влади, механізмів контролю, відповідальності та санкцій), а також у наданні рекомендацій щодо їхнього усунення. Висновок антикорупційної експертизи являє собою аналіз ризиків корупції законодавчого процесу, загальний і детальний аналіз ризиків корупції проекту і висновки» [133].

Оцінка інституційної непідкупності – процес зовнішнього оцінювання ризиків корупції у межах публічного суб'єкта для встановлення ризиків корупції через аналітичні й практичні методи (тестування професійної непідкупності), опис чинників, які окреслюють встановлені ризики, а також їхні ефекти, та, крім того, з метою надання рекомендацій щодо їх мінімізування.

Ідентифікація ризиків корупції здійснюється, базуючись на освоєнні досвіду запровадження клімату інституційної непідкупності, вивченні випадків непідкупності, що допущені публічними агентами публічного суб'єкта, інформації, яка надійшла від громадян, матеріалів ЗМІ, аналітичних джерел та, крім того, як через встановлені ризики корупції порушуються права особи. Так, «в рамках тесту на професійну непідкупність тестувальником створюються і застосовуються умовні, модельовані ситуації, подібні до тих, що виникають у службовій діяльності, що здійснюються за допомогою прихованих операцій, обумовлених діяльністю і поведінкою тестованого публічного агента, з метою пасивного спостереження, встановлення реакції і

поведінки тестованого з тим, щоб визначити ступінь погіршення атмосфери інституційної непідкупності та ризики корупції в рамках публічного суб'єкта. Публічні агенти, які підлягають тестуванню професійної непідкупності, відбираються у випадковому порядку, в залежності від виявлених ризиків корупції. Діяльність по тестуванню професійної непідкупності здійснюється під судовим контролем. Опис ризиків корупції, виявлених і, залежно від обставин, підтверджених в ході тестування професійної непідкупності, і аналіз чинників ризику, що підвищують ймовірність матеріалізації цих ризиків, здійснюються з урахуванням зовнішніх, внутрішніх, операційних та індивідуальних чинників ризику. Завершується оцінка інституційної непідкупності виданням рекомендацій, застосування яких дозволить публічному суб'єкту скоротити корупційні прояви в середовищі публічних агентів і поліпшити атмосферу інституційної непідкупності» [133].

Ситуація з корупцією в Молдові залишається складною, і взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представниками громадськості в країні є важливою для подолання цієї проблеми. Однак існують виклики та перешкоди, які потребують покращення. Ось кілька аспектів цієї взаємодії:

1. В Молдові існують антикорупційні органи, такі як «НАЦБ» (Національне антикорупційне бюро) та «ЦАТ» (Центр антикорупційних та антигосподарських та антикорупційних дій). Проте деякі експерти вказують на нестачу ресурсів та незалежності цих органів.

2. Забезпечення прозорості в діяльності органів влади та доступу до інформації є ключовим для попередження корупції. Однак інформаційна недостатність і недостатність відкритості залишаються проблемами.

3. Участь громадськості та громадських організацій в антикорупційних програмах та моніторингу може сприяти виявленню та попередженню корупційних випадків. Проте існують обмеження щодо залучення громадськості.

4. Забезпечення свободи слова та незалежності журналістики є важливим аспектом для виявлення корупційних практик через медіа.

Хоча в Молдові є виклики та перешкоди, влада та громадськість спільно працюють, щоб забезпечити більш ефективну антикорупційну стратегію та досягти покращень у цій сфері.

Корупційним ризикам в системі публічної служби протидіють також у Казахстані, згідно із Законом «Про протидію корупції» від 18.11.2015 року. Відповідно до цього нормативно-правового акта, з-поміж низки заходів протидії корупції виокремлено також аналіз корупційних ризиків, що визначається як змога утворення причин та умов, які обумовлюють скоєння корупційних правопорушень.

Відповідно до ст. 8 наведеного профільного закону, аналіз корупційних ризиків класифікується на рівні законодавства на два типи, зокрема зовнішній і внутрішній, та в цілому вважається діяльністю щодо встановлення та дослідження причин і умов, які обумовлюють вчинення корупційних правопорушень. Дослідимо їх більш детально.

Уповноважений орган з протидії корупції проводить зовнішній аналіз корупційних ризиків згідно з порядком, що встановлений Урядом Республіки Казахстан, за погодженням з Адміністрацією Президента Республіки Казахстан, відповідно до таких напрямів:

- «виявлення корупційних ризиків в нормативних правових актах, які зачіпають діяльність державних органів і організацій, суб'єктів квазі державного сектору;

- виявлення корупційних ризиків в організаційно-управлінській діяльності державних органів і організацій, суб'єктів квазі державного сектору» [135].

Вповноваженому органу дозволено приєднувати експертів і (або) фахівців інших суб'єктів протидії корупції до здійснення зовнішнього аналізу корупційних ризиків. Відповідно до підсумків зовнішнього аналізу корупційних ризиків, державні органи, організації й суб'єкти квазі державної сфери можуть вживати заходи стосовно ліквідації умов і причин утворення корупції. Водночас зовнішній аналіз не розповсюджується на відносини в

таких аспектах: вищого нагляду, що виконується прокуратурою, досудового провадження в кримінальних справах, провадження у справах щодо адміністративних правопорушень; правосуддя, оперативно-розшукової діяльності, кримінально-виконавчої діяльності, контролювання додержання вимог законодавства Республіки Казахстан про державні секрети.

Що стосується внутрішнього аналізу корупційних ризиків, то «останній здійснюється керуючими суб'єктами державних органів, організацій та суб'єктами квазідержавного сектору, відповідно до порядку, який визначається відповідним органом самостійно. За результатами внутрішнього аналізу, вживаються заходи щодо усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень» [135].

Розглянувши міжнародний досвід протидії корупційним ризикам в системі публічної служби, можливо зробити висновок про те, що незважаючи на існуючу різницю, загальне його спрямування єдине – встановлення й ліквідація корупційних ризиків, які є чи можуть утворитися під час виконання публічного управління через проведення зовнішнього та внутрішнього аналізу. Зазначена точка зору вважається основою для утворення інструментів протидії корупційним ризикам у системі публічної служби в кожній демократичній країні, головне завдання котрої – зведення до мінімуму й наступне викорінення корупції як соціально-правового феномена, в тому числі і в Україні. Наступне вивчення іноземного досвіду щодо інструментів протидії корупційним ризикам в системі публічної служби можна проводити, орієнтуючись на зростання переліку держав, досвід котрих може мати користь для України.

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Казахстані є актуальною темою, оскільки боротьба з корупцією є однією з ключових пріоритетних справ у країні. Проте є важливі виклики та аспекти, які потребують уваги. Ось кілька аспектів взаємодії:

1. В Казахстані діє «Антикорупційна агентура», яка відповідає за розслідування корупційних злочинів та здійснення профілактичних заходів. Однак існують питання стосовно ефективності та незалежності цього органу.

2. Забезпечення відкритості та публічності діяльності органів влади є важливим для забезпечення перевірки та контролю громадськістю. Проте можуть існувати обмеження в доступі до інформації.

3. Боротьба з корупцією вимагає участі громадськості та громадських організацій. Залучення цих акторів забезпечує ефективність моніторингу та здійснення антикорупційних заходів.

4. Казахстан співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами з метою обміну досвідом та технічної підтримки в боротьбі з корупцією.

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Казахстані має на меті сприяти створенню більш прозорої, відповідальної та інтегральної системи, яка б підвищувала довіру громадян та забезпечувала реальний прогрес у боротьбі з корупцією.

Можна відзначити, що найбільший досвід боротьби з корупцією мають в Сполучених Штатах Америки. Вагомий організаційний захід, реалізований урядом США, – формування у червні 1970 року Національної ради по боротьбі з організованою злочинністю, основна функція котрої – напрацювання загальнонаціональної програми дій. Головне значення в роботі по боротьбі з організованою злочинністю має Міністерство юстиції США, що напрацьовує національну стратегію боротьби зі злочинністю у державі, а також керує цією діяльністю в методичному аспекті. При цьому, «головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладено боротьбу з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР)» [175].

Варто наголосити, що не лише держава залучена до подолання такого феномена як корупція. У зазначеному процесі, крім того, бере участь громадськість, що формує неурядові організації, й так має можливість чинити вплив на ліквідацію означеного явища. Серед громадських ініціатив у сфері протидії корупції у США треба виокремити громадську організацію «Freedom House», що «активно розвивається з 70-х рр. XX ст. Вона набула значного авторитету і популярності завдяки цілій низці комплексних наукових розробок в економічній, політичній і соціальній сферах. «Freedom House» (FH)

періодично представляє свої матеріали в рамках таких розробок: «Свобода в світі» (Freedom in the World), «Свобода преси» (Press Freedom Survey), «Транзитні суспільства» (Nations in Transit), «Монітор свободи» (Freedom Monitor), «Століття демократії» (Democracy's Century) та ін. Специфікою методик «FH» є розподіл держав за кількома категоріями – «Вільна», «Частково вільна» і «Невільна» [34].

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Сполучених Штатах Америки базується на системі прозорості, демократичних засадах та міцному правовому фундаменті. Ось деякі аспекти цієї взаємодії:

1. У США існує децентралізована федеральна система, де влада поділена між федеральними та штатними органами. Це створює можливості для внутрішнього контролю та моніторингу.

2. Забезпечення прозорості в управлінні є ключовим аспектом. Закон про свободу інформації дозволяє громадянам отримати доступ до документів та інформації від органів влади.

3. Громадська участь є фундаментом демократії у США. Громадські слухання, петиції та інші механізми дозволяють громадянам впливати на прийняття рішень.

4. В США існують агентства, такі як Федеральне бюро розслідувань (FBI) та Відділ боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN), які займаються виявленням та розслідуванням корупції.

5. Забезпечення прозорості та відповідності в управлінні публічними фінансами допомагає зменшити корупційні ризики.

Взаємодія органів публічної влади з протидії корупції та представниками громадськості в США ґрунтується на системі різноманітних механізмів, які забезпечують прозорість, незалежність, демократію та відповідність в антикорупційних зусиллях.

Отже, задля боротьби з корупцією ряд держав здійснюють заходи організаційного плану – формують спеціалізовані заклади, організації,

затверджують нормативно-правові акти, ціль функціонування котрих – розробка певної стратегії і тактики, напрацювання попереджувальних заходів, що передбачають нормотворче й функціональне змістове наповнення, активна участь громадськості у розв’язанні зазначеної проблеми. Скорочення корупційних проявів до безпечного рівня в Україні може статися тільки в разі освоєння і впровадження на практиці іноземного досвіду боротьби з цим дуже поганим соціальним явищем, передусім політичних, правових і організаційних інструментів усунення корупції, котрі з успіхом впроваджуються в інших державах.

Впровадження зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні може бути ефективним шляхом зміцнення прозорості, відповідальності та довіри до державних інституцій. Ось деякі напрями імплементації зарубіжного досвіду:

1. Оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції. Вона полягає в розробці та впровадженні ефективних методів, спрямованих на запобігання та розслідування корупційних порушень. Один із найефективніших підходів до боротьби з корупцією включає невинний розвиток спеціалізованих незалежних органів, які відповідають за проведення розслідувань та переслідування корупційних злочинів. Важливим аспектом оптимізації антикорупційних органів є забезпечення їхньої незалежності та професійності. Це включає в себе надання адекватних ресурсів, компетентного персоналу, а також законодавчої бази, яка дозволяє їм ефективно діяти в інтересах боротьби з корупцією.

2. Забезпечення відкритості та прозорості є ключовим елементом в боротьбі з корупцією, оскільки це сприяє підвищенню відповідальності владних структур та зниженню можливостей для корупційних дій. Зарубіжний досвід підкреслює важливість того, щоб інформація про бюджетні видатки, угоди, закупівлі та інші види діяльності була легко доступною для громадськості. Ефективна платформа для публікації цих даних допомагає створити механізми для контролю з боку громадськості. Засоби та портали, де

громадяни можуть моніторити бюджет, фінансові операції, угоди та інші аспекти діяльності державних органів, грають важливу роль у сприянні прозорості. Ці інструменти дозволяють громадянам аналізувати і контролювати витрати та дії владних структур.

3. Електронні послуги стали важливою стратегією в протидії корупції, сприяючи забезпеченню прозорості, ефективності та мінімізації можливостей для корупційних дій. Впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ для звернень громадян має значний потенціал у зниженні можливостей для взаємодії з посередниками та відповідно ризику розвитку корупційних схем. Електронні послуги дозволяють громадянам взаємодіяти з державними органами та організаціями онлайн, безпосередньо звертаючись за послугами чи інформацією. Важливою частиною успіху впровадження електронних послуг є забезпечення доступності та зручності використання для громадян різних категорій. Це може включати розробку інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів, забезпечення надійності системи та навчання користувачів.

4. Залучення громадськості є важливим кроком у боротьбі з корупцією, оскільки це сприяє більшій прозорості, відкритості та взаємодії між державою і громадянами. Забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень щодо бюджетних видатків та інших важливих питань створює можливість для громадськості впливати на процеси та контролювати їх. Представники громадськості, журналісти та громадські активісти можуть відігравати ключову роль у виявленні, розкритті та попередженні корупційних порушень. Представники громадськості можуть відстежувати події та розкривати випадки корупції на власній території. Їхні спостереження і повідомлення можуть виявити недоліки в системі та активізувати проведення докладних розслідувань. Взаємодія з журналістами та активістами сприяє поширенню інформації про діяльність органів влади. Це може заохочувати органи влади діяти чесно та відкрито, знаючи, що їхні дії можуть бути публічно оцінені. Громадські активісти та журналісти можуть проводити детальні розслідування та збирати докази корупційних дій. Їхні

знахідки можуть бути важливим джерелом інформації для правоохоронних органів та антикорупційних агенцій. Громадські активісти можуть впливати на громадську думку, залучаючи громадську підтримку до протидії корупції. Це може спонукати владу до прийняття більш жорстких заходів для боротьби з корупцією.

5. Встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки є важливою складовою стратегії боротьби з корупцією. Розробка та впровадження кодексів етики для державних службовців та обранців може суттєво підвищити рівень довіри громадськості, зміцнити принципи прозорості та запобігти випадкам корупційних практик. Важливим кроком є розробка докладних кодексів етики, які встановлюють норми поведінки, вимоги до інтересів та поведінки службовців. Ці кодекси можуть охоплювати питання конфлікту інтересів, прийняття подарунків, хабарів, використання ресурсів тощо. Кодекси етики повинні бути доступні громадськості. Публічна інформація про норми поведінки державних службовців забезпечує прозорість та може впливати на відповідальність за їхні дії. Важливо побудувати культуру дотримання етичних стандартів у внутрішніх структурах влади та серед громадян. Це може сприяти внутрішньому контролю та подальшим змінам у поглядах на корупцію.

6. Кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення, мають різноманітні форми. Це включає в себе різні види матеріалів, такі як друковані рекламні засоби (оголошення, інформаційні плакати, листівки та брошури, що містять практичну інформацію, наприклад, роз'яснення прав та обов'язків державних службовців, процедур надання послуг та розгляду скарг на випадки ненадання послуг і заходів покарання за хабарництво). Також використовуються засоби масової інформації, такі як статті у газетах, телевізійні і радіопрограми, а також проводяться прес-конференції. Однією зі стратегій є організація навчальних програм для цільових груп населення, таких як семінари для ділових асоціацій та інших зацікавлених груп. Крім того, реалізуються освітні програми, що

передбачають спеціальні курси щодо боротьби з корупцією в школах і університетах. Головною метою цих заходів є зміна ставлення громадськості до корупції як до нормального явища у сфері бізнесу та неминучого зла. Також вони спрямовані на пояснення того, як практично можна захистити права і інтереси простих громадян, не вдаючись до хабарництва.

7. Міжнародна співпраця є важливою складовою в боротьбі з корупцією, оскільки ця проблема перетинає національні кордони та вимагає координації зусиль для ефективного протидії. Співпраця з іншими країнами дозволяє поділитися успішними практиками та методами боротьби з корупцією. Це може стимулювати впровадження новаторських підходів та ефективних стратегій. Міжнародні організації та країни можуть надавати технічну допомогу у розробці та впровадженні антикорупційних заходів. Це може включати підтримку у створенні спеціалізованих органів, розробці систем електронного моніторингу, підготовці фахівців тощо. Міжнародні партнери можуть надавати фінансову підтримку для реалізації антикорупційних проектів, які сприяють покращенню системи контролю та запобіганню корупції. Міжнародна співпраця допомагає створити єдиний фронт у боротьбі з корупцією та сприяє зміцненню глобальних зусиль для забезпечення прозорості, ефективного контролю та відповідальності в державних органах та громадських структурах.

Ці напрями можна адаптувати та впроваджувати з урахуванням конкретних умов та потреб в Україні. При цьому важливо забезпечити широку громадську участь у процесі прийняття рішень та моніторингу їхньої реалізації.

3.2. Перспективи оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні

Взаємодія між органами публічної влади та громадськістю в антикорупційній діяльності в Україні завжди займала центральне місце у

процесі будівництва справедливого та прозорого суспільства. Корупція, як глобальне явище, негативно впливає на розвиток держави, спричиняючи втрату довіри громадян до владних структур, порушення законності та нерівність у доступі до ресурсів. У цьому контексті, розгляд перспектив оптимізації механізмів взаємодії між органами публічної влади та громадськістю у сфері антикорупційних заходів набуває особливої актуальності.

Забезпечення ефективності антикорупційної боротьби вимагає поєднання зусиль органів державної влади та активної участі громадськості. Створення прозорих та ефективних механізмів співпраці може сприяти розкриттю корупційних схем, попередженню випадків зловживань та покращенню довіри громадян до державних інституцій. Відкритість даних, партнерство з громадськими організаціями, використання сучасних технологій та інші підходи можуть сприяти досягненню цієї мети. У даному контексті, важливо розглянути різні перспективи оптимізації механізмів взаємодії між органами публічної влади та громадськістю у сфері антикорупційних заходів в Україні.

Загалом удосконалення механізмів публічного управління включає сукупність заходів та змін, спрямованих на поліпшення ефективності, прозорості, відповідальності та якості процесів управління суспільством, державними інституціями та органами влади. Цей процес спрямований на забезпечення кращого задоволення потреб та інтересів громадян, сприяння сталому розвитку країни та вирішенню її внутрішніх і зовнішніх завдань.

Серед ключових аспектів удосконалення механізмів публічного управління можна виділити:

1. Забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність органів влади та прийняття рішень. Це може включати публікацію даних, відкриті консультації з громадськістю, публічні слухання тощо.

2. Залучення громадян до процесів прийняття рішень та формування політик. Це може передбачати консультування громадських організацій, проведення громадських дискусій, ініціативи громадян тощо.

3. Забезпечення відповідальності державних службовців, посадовців і органів влади перед суспільством за їхні дії та рішення.

4. Оптимізація процесів та структур управління з метою досягнення кращих результатів з меншими витратами.

5. Розробка та впровадження ефективних і прозорих нормативно-правових актів для забезпечення розвитку та стабільності суспільства.

6. Використання новітніх технологій та підходів у процесах управління для поліпшення якості послуг та взаємодії з громадянами.

7. Зміцнення взаємодії між державними і недержавними суб'єктами управління, громадськими організаціями, бізнесом, науковою спільнотою тощо.

Удосконалення механізмів публічного управління є постійним процесом, спрямованим на забезпечення ефективної, справедливої та відкритої системи управління, яка відповідає потребам та очікуванням суспільства. У контексті нашого дослідження розглянемо напрями удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, для чого побудуємо відповідну модель (див. рис. 3.1).

Розглянемо кожен напрям більш детально.

Метою реалізації даної моделі є покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні.

1. Нормативно-правове забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності.

**ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ
ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Мета: покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ
ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:**

- забезпечення якості законодавства;
- вдосконалення правозастосування;
- посилення антикорупційної експертизи;
- підвищення обізнаності та взаємодії з громадськістю;

Очікуваний результат: зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

- удосконалення антикорупційних органів;
- залучення громадськості до конструктивних антикорупційних дій;

Очікуваний результат: підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, залучення громадськості і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією.

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

– удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення: оптимізація спеціалізованих веб-сайтів та онлайн-платформ за допомогою новітніх інноваційних ІТ-інструментів; активне використання соціальних мереж; організація віртуальних консультацій та дискусій; публікація відкритих даних; використання інфографіки, графіків та інших візуальних засобів; проведення вебінарів та онлайн-тренінгів з антикорупційних питань; розроблення та розвиток мобільних додатків; забезпечення зворотнього зв'язку.

Очікуваний результат: підвищення якості та обсягу інформації, що надається громадськості, забезпечення активної взаємодії з громадою та створення більш відкритого та прозорого середовища для антикорупційних зусиль.

Рис. 3.1. Оптимізаційна модель удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні

Джерело: власна розробка автора

Вітчизняні закони й політика протидії корупції ґрунтуються на вже наявних міжнародних нормативно-правових антикорупційних напрацюваннях. Для прикладу, ст. 13 Конвенції ООН проти корупції визначає міжнародний стандарт залучення громадськості до практики, яка націлена на формування й втілення заходів запобігання й усунення корупції. Відповідно до наведеної статті, «кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права з метою сприяння активній участі окремих осіб, груп, інституцій за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що реалізують свою діяльність на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції» [103, с. 2; 172]. Таким чином, принципи й форми залучення громадськості до запобігання корупції та протидії їй зафіксовані в статті 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції й включають в тому числі: 1) «посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; 2) забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; 3) здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; 4) повагу, заохочення і захист свободи пошуку, отримання і поширення інформації про корупцію» [67].

Належна діяльність держави має містити, в тому числі, «залучення широкого кола громадян до процесів прийняття та реалізації прийнятих рішень, а також підвищити рівень відкритості та прозорість органів публічної влади шляхом забезпечення права та його ефективного реалізації на отримання публічної інформації та права вільно збирати, публікувати та розповсюджувати інформацію відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та інших міжнародних тематичних документів, у яких задекларовано це право» [103]. Крім того, «посилення якості взаємодії між органами публічної влади і громадянським суспільством у питаннях запобігання та протидії корупції вимагають також і рекомендації Стамбульського плану, третій принцип якого

передбачає підтримку активної участі громадськості у відповідних процесах реформування шляхом сприяння суспільному обговоренню проблем корупції й участі громадян у попередженні її проявів» [182].

Ще один тематичний міжнародний документ – це Кодекс кращих практик участі громадськості в процедурі ухвалення рішень, який прийнятий Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи під час засідання 1 жовтня 2009 року. Він визначив наступні види участі громадськості в процедурі ухвалення рішень: 1) «інформація (встановлення права на доступ до публічної інформації, що є мінімальним, але необхідним стандартом залучення громадськості до процесу прийняття рішень органами державної влади); 2) консультація (форма ініціативи, коли органи державної влади просять неурядові організації висловити їхню думку стосовно конкретного політичного питання чи політичного процесу); 3) діалог (конкретний діалог ґрунтується на взаємних інтересах стосовно окремого політичного процесу» [103]. Подібна комунікація, як правило, зумовлює напрацювання спільної рекомендації, стратегії чи законопроекту. Він містить спільні, зазвичай часті й постійні зустрічі, а також передбачає напрацювання головних політичних стратегій та нерідко обумовлює узгоджені результати; 4) партнерство (партнерство зводиться до спільної відповідальності на кожній стадії механізму ухвалення політичних рішень: від окреслення порядку денного, формування проекту та ухвалення рішень до впровадження політичних ініціатив. Він вважається вищим рівнем участі).

З метою подальшого удосконалення законодавства з питань взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності, пропонуємо такі зміни:

1. Забезпечення якості законодавства:

- визначити процедуру планування законотворчої роботи із залученням громадськості відповідно до основних засад антикорупційної політики;
- встановити багаторівневу експертизу для законопроектів, включаючи участь Національного агентства та представників громадськості;

- усунути колізії, прогалини та інші корупціогенні фактори в законодавстві, що сприяють неоднозначному тлумаченню законів;

- здійснювати системний аналіз та внесення змін до законодавства з метою зменшення системних корупційних ризиків у визначених пріоритетних сферах;

- встановити законодавчі гарантії, які б забезпечили чітке відокремлення політичних та адміністративних обов'язків у публічних органах;

- розробити правові механізми, спрямовані на виключення факторів, що сприяють виникненню корупційних ризиків в бізнесу та влади, розмежувавши сфери інтересів;

- визначити загальні вимоги до діяльності осіб, які представляють владу, з можливістю оцінки громадськістю їх доброчесності та ефективності;

- ініціювати суттєве доопрацювання Закону України «Про державну службу», з фокусом на впровадженні чіткої системи добору кадрів незалежними комісіями, об'єктивних критеріїв для кар'єрного зростання, ротації на посадах з високим ризиком корупції, а також поліпшення соціального захисту службовців;

- забезпечити правовий захист для осіб, які повідомляють про корупційні порушення (whistleblowers), включаючи механізми анонімного звернення та захист їх від помсти;

2. Вдосконалення правозастосування:

- забезпечити своєчасне внесення необхідних змін до законодавства на основі результатів аналізу правозастосовної практики;

- ввести обов'язкове громадське обговорення законопроектів перед їх прийняттям та набранням чинності;

3. Посилення антикорупційної експертизи:

- встановити обов'язкову антикорупційну (включаючи громадську) експертизу для всіх проектів та чинних нормативно-правових актів;

- впровадити багатоступеневу методику оцінки корупційних ризиків в розробці законів, залучаючи громадську та фахову експертизу;

- забезпечити оприлюднення результатів антикорупційної (включаючи громадську) експертизи та обов'язковий розгляд їх прийняттям рішень;

5. Підвищення обізнаності та взаємодії з громадськістю:

- на законодавчому рівні створити підґрунтя для забезпечення повної та об'єктивної інформації для громадян щодо корупції, механізмів врегулювання та антикорупційних інституцій.

- запровадити механізми взаємодії громадян з антикорупційними органами для подання повідомлень та відстеження стану розслідувань;

- впровадити механізми публічних консультацій і обговорень при формуванні антикорупційних стратегій та політик;

- включити громадських представників у робочі групи, комітети та інші органи, які виробляють антикорупційну політику.

Ці пропозиції спрямовані на зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам.

II. Організаційно-інституційне забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності.

Як вже зазначалось, суб'єктами антикорупційної діяльності в Україні є: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України; спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Національне агентство з питань запобігання корупції та ін.), Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори, уповноважені підрозділи органів державної влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, їх посадові та службові особи, а також громадяни та громадські об'єднання.

На наш погляд, діючі антикорупційні органи можна удосконалити за допомогою ряду заходів, які спрямовані на зміцнення їх ефективності та незалежності. Ось деякі способи:

1. Забезпечення повної незалежності антикорупційних органів від політичних втручань та зовнішніх впливів є критично важливим. Це можна забезпечити через законодавчі механізми, які гарантують автономність їхньої роботи та забороняють втручання в їх функціонування.

2. Забезпечення достатніх фінансових та кадрових ресурсів дозволить антикорупційним органам ефективно виконувати свої обов'язки.

3. Залучення громадських організацій, журналістів та громадських активістів до моніторингу діяльності антикорупційних органів може допомогти виявити можливі порушення та недоліки.

4. Забезпечення захисту співробітників антикорупційних органів від тисків, загроз та психологічного впливу допомагає зберегти їх незалежність та відданість боротьбі з корупцією.

5. Регулярна оцінка ефективності роботи антикорупційних органів та їхніх досягнень допомагає виявляти слабкі місця та вдосконалювати стратегії боротьби з корупцією.

6. Використання сучасних технологій для збору, аналізу та обробки інформації може покращити оперативність та точність роботи антикорупційних органів.

Ці заходи можуть сприяти підвищенню ефективності діяльності антикорупційних органів і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією. В розрізі євроінтеграційного напрямку становлення української держави, зокрема в рамках інтеграції України до міжнародного товариства, міжнародних інституцій, а саме до Євросоюзу, керівництво держави в стислі строки повинне де-факто, а не де-юре показати конструктивну взаємодію та дієве співробітництво з громадянським суспільством. Це по-особливному значуще в рамках оцінювання Міжнародною антикорупційною організацією

Transparency International прогресу, якого вдалося досягти владі України у механізмах запобігання й протидії корупції.

Саме громадські формування антикорупційного характеру мають в сьогоденні світі головне значення в процедурах та заходах запобігання й протидії проявам корупції, що зводиться до підтримки відкритості й прозорості роботи органів публічної влади, що загалом вважається запорукою формування певного підґрунтя для боротьби з корупцією, встановлення фактів корупційних проявів, корупційних правопорушень і правопорушень, що мають зв'язок з корупцією, та притягнення винних громадян до різного роду форм відповідальності, що передбачена діючим законодавством.

Основними виконавцями головних принципів, що зафіксовані в міжнародних нормативно-правових актах, на сучасній стадії становлення глобалізаційного суспільства вважаються антикорупційні громадські організації міжнародного рівня.

Однією із таких найавторитетніших організацій є Transparency International, що «з часу свого заснування (1993 р.) і досі справляє значний вплив на організацію антикорупційних кампаній у всьому світі. Більшість існуючих глобальних антикорупційних ініціатив пов'язані саме з діяльністю цієї організації, це Міжнародна Антикорупційна Конференція, Індекс сприйняття корупції (1995 р.), Індекс хабародавців (1999 р.), Глобальний Барометр корупції (2003 р.). Місією організації є зниження рівня корупції у світі. Ця організація має свої філії у багатьох країнах світу: Transparency International присутня більш ніж у 110 державах, не виключенням є і Україна» [1].

Transparency International Ukraine є акредитованим представником глобального руху Transparency International, який в комплексі напрацьовує та вводить зміни з метою зменшення ступеня корупції. Transparency International Ukraine 2014 р. одержала на офіційному рівні повну акредитацію як представник глобального руху. До стратегічних головних завдань організації належать: 1) «запобігання корупції (мінімізувати можливість виникнення

корупційних ризиків на національному та місцевому рівнях шляхом збільшення прозорості та підзвітності роботи органів влади); 2) залучення до боротьби з корупцією (залучити максимальну кількість прибічників та створити умови для об'єднання їх у дієву мережу, забезпечивши сталу підтримку); 3) покарання корупції (забезпечити ефективну систему покарання за вчинення корупційних правопорушень)» [199]. Як відомо, «за час свого існування Transparency International Ukraine здійснила низку знаменних для України заходів. Під час Революції Гідності організація була джерелом об'єктивної інформації про розвиток подій в Україні для журналістів та міжнародних партнерів з усього світу. Ця організація долучилася до створення платформи «Реанімаційний пакет реформ» та разом із партнерами розробили законопроекти, що лягли в основу майбутньої антикорупційної реформи. Transparency International Ukraine адмініструвала реформу публічних закупівель та державних продажів. Організація передала державі відповідні електронні системи, адміністраторами яких стали держпідприємства ProZorro та ProZorro.Продажі. Аналогічно організація долучилася до медичної реформи – передала державі електронну медичну систему eHealth. Також роль організації була значною у запуску Вищого антикорупційного суду. Українське представництво Transparency International одним з перших в країні почало займатися підтримкою викривачів корупції. Також Transparency International Ukraine займається підвищенням прозорості місцевого самоврядування через програму «Прозорі міста». Контроль за дотриманням законодавства та принципів системи ProZorro в публічних закупівлях організація здійснює через спільноту організовану довкола проекту DOZORRO» [199].

Крім того, в Україні налічується понад двісті громадських організацій, які визначили свою діяльність як антикорупційну. Проте, на противагу Transparency International Ukraine, в нинішніх українських реаліях їхня діяльність не виявилася дієвим інструментом запобігання і протидії корупції. Не беручи до уваги діяльність Transparency International Ukraine, можна говорити про те, що наразі в Україні відсутні реально сильні

загальнонаціональні незалежні громадські організації антикорупційного спрямування (рухів), які мають здатність ефективно чинити вплив на державну й політичну владу, органи публічної влади, певних представників, хоч, основувшись на оцінці громадськості стосовно стану корупції в державі, запити на такі рухи й організації все-таки є.

Громадські організації в умовах сьогодення є особливими посередниками між органами публічної влади й суспільством. В секторі боротьби з корупцією вони здійснюють наступні дві основні функції:

1. «Відіграють роль критичного спостерігача за діяльністю органів публічної влади за допомогою запитування інформації про їх діяльність, викриття корупційних діянь, правопорушень, моніторингу поведінки публічних осіб та їхнього способу життя, контролю над процесом здійснення державних закупівель тощо.

2. Здійснюють адвокатування та інформаційно-роз'яснювальну та просвітницьку діяльність серед населення. Неурядові організації збирають та обробляють інформацію пов'язану із корупцією, досліджують шляхи подолання корупційних проявів, формулюють пропозиції та створюють відповідні проекти, а потім висувають їх із метою реалізації органам публічної влади» [103, с. 4].

Однак, норми міжнародного права змушують держави, в тому числі й Україну, здійснювати заходи з метою підтримки активного залучення певних громадян та груп громадян, які не мають відношення до державної сфери, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та інші, які діють на базі громад для запобігання корупції та боротьби з нею. Такими заходами є:

- «посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень;
- забезпечення для населення ефективного доступу до інформації;
- проведення заходів з антикорупційної освіти;
- реалізація програм державної освіти в дусі нетерпимості у ставленні до корупції;

– повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію;

– забезпечення доступу до органів з протидії корупції для подання ним відомостей, зокрема і анонімно, про корупційні злочини» [81, с. 24].

Державно-управлінський механізм запобігання й протидії корупції в Україні формується, зважаючи на світовий, оскільки інститути громадянського суспільства досліджуються у вітчизняній науковій і нормативно-правовій сферах як тріада складових, а саме у ролі: суб'єктів запобігання, протидії та боротьби з корупцією; суб'єктів взаємодії з публічними органами влади; суб'єктів відповідальності за вчинення корупційних злочинів, корупційних порушень та порушень, пов'язаних з корупцією.

Науковці давно відмічають зв'язок принципів прозорості й клієнтелізму в ході покращення державної служби, без котрих адміністративний штат не може стати відкритим для того, щоб його контролювало громадянське суспільство. Цьому стає на заваді брак ефективно-необхідних механізмів. Водночас досвід іноземних держав продемонстрував, що громадяни, об'єднавшись в інститути, відіграють вирішальну роль в запобіганні корупції. Зазначена функція визначена в переважному числі міжнародних нормативно-правових актів, які підписані та ратифіковані в Україні. Так, в Конвенції ООН з протидії корупції передбачена низка норм, які затверджують заходи профілактичного плану, які рекомендуються до реалізації громадськими організаціями й об'єднаннями, а саме: для того, щоб популяризувати причини та ефекти корупційної діяльності, потрібно спонукати до участі інститути громадянського суспільства. Послідовне зростання культури громадян, досягнення якнайбільшої прозорості процесів забезпечення державних та муніципальних послуг та, крім того, безперервна профілактична, превентивна діяльність повністю всіх органів державної влади й інститутів громадянського суспільства є ефективним механізмом боротьби з корупцією.

У даному контексті зауважимо, що в сучасній Україні змоги інститутів громадянського суспільства щодо запобігання й протидії корупції застосовуються не повністю, зважаючи на ряд причин, до котрих зараховуємо:

- несистемну роботу інститутів громадянського суспільства;
- нерозвиненість інститутів громадянського суспільства;
- непомірне регулювання форм прямої демократії;
- в основному рекомендаційно-консультативні особливості участі громадян в державному й місцевому управлінні;
- різницю ролі та значення інститутів громадянського суспільства в різних регіонах держави і на рівнях державного й місцевого управління та ін.

Тому серед основних пріоритетів на законодавчому рівні, що стосуються створення механізму запобігання та протидії корупції в Україні, важливо враховувати антикорупційну освіту громадян та виконання вимог, пов'язаних із зобов'язаннями підприємств, установ та організацій вживати відповідних заходів для превентивної боротьби з корупцією, а саме:

- 1) призначення підрозділів чи посадовців, які несуть відповідальність за запобігання корупційних правопорушень, а також правопорушень, що мають зв'язок із корупцією;
- 2) співдія й співробітництво підприємств, установ та організації з правоохоронними органами, а також уповноваженими суб'єктами виконання антикорупційних заходів;
- 3) напрацювання і введення в практику стандартів, норм та механізмів, які орієнтовані на створення відповідних умов для сумлінного функціонування підприємства, установи, організації через ухвалення кодексів етики й поведінки персоналу;
- 4) вчасна профілактика й врегулювання конфлікту інтересів;
- 5) унеможливлення подання неофіційної звітності та ін.

Наразі нерозв'язаним продовжує залишатися питання, яким чином змінити корупційний спосіб мислення громадян України. З цією метою потрібно реалізувати цілу низку заходів, та насамперед необхідно почати із

переборення пасивних настроїв громадян та традиційного в соціумі розуміння корупції як доконаного факту. Всі суб'єкти громадського суспільства мають виявляти інтерес до протистояння корупційним явищам, що допоможе формувати неприйняття до таких практик. Серед таких суб'єктів знаходяться політичні партії, громадські організації, асоціації, соціальні рухи, третій сектор, представники приватного бізнесу, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, експертна спільнота і, звичайно, звичайні громадяни, які повсякденно відчують негативні наслідки корупції. Головна задача полягає у тому, як залучити громадськість до конструктивних антикорупційних дій. Цього можна досягти, виконуючи такі дії:

1. Розвивати і зміцнювати структури громадського суспільства, зокрема некомерційні організації та їх об'єднання, в рамках стратегії усвідомлення.

2. Продовжувати розширювати систему громадянської освіти серед некомерційних організацій, освітніх закладів та вищих навчальних закладів, залучаючи до цього зусиль органи влади. Створення спеціальних центрів громадянської освіти також буде корисним елементом стратегії усвідомлення.

3. Здійснювати обмін досвідом та впроваджувати перспективні форми громадської участі в різних регіонах країни, сприяючи таким чином стратегії попередження.

4. Розробити та подати пропозиції, що стосуються розв'язання конфлікту інтересів між державою та суспільством відносно поширення інформації через засоби масової інформації.

5. Вивчити потенціал інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, і активізувати їхню роль та значущість у реалізації заходів протидії корупції на підставі ключових положень діючого Закону України «Про запобігання корупції».

6. Організувати ряд заходів з метою стимулювання обміну багатосторонньою інформацією між громадськими організаціями, іншими структурами громадянського суспільства, засобами масової інформації, органами публічної влади тощо.

7. Забезпечити інформаційну підтримку програм, проектів, акцій та інших ініціатив, спрямованих на протидію корупції, які здійснюються інститутами громадянського суспільства.

8. Інформувати про досягнення та результати діяльності інститутів громадянського суспільства, що активно приймають участь у боротьбі з корупцією.

9. Розвивати мережі некомерційних організацій, які надають безкоштовну юридичну допомогу громадянам.

10. Організувати навчальні програми для представників інститутів громадянського суспільства з метою пояснення їх повноважень у сфері боротьби з корупцією та набуття практичних навичок експертизи та моніторингу.

Головними видами взаємодії між громадськими організаціями й органами публічної влади щодо питань усунення корупційних проявів повинні бути:

– проведення громадськими організаціями й органами публічної влади моніторингу та аналізу поглядів громадян щодо причин появи й напрямків усунення феномену корупції;

– формування на громадських засадах при органах публічної влади, залучивши громадських спеціалістів, консультативно-дорадчих експертних органів, головною функцією котрих було б втілення антикорупційних проектів аналітичного, дослідницького й інформаційного спрямування;

– колективне гарантування інформаційної відкритості в соціумі щодо стану, ступеня, масштабів корупції, а також результативності заходів із профілактики й усунення корупційних проявів, встановлення конкретних ситуацій корупційної діяльності;

– забезпечення органами публічної влади й громадськими організаціями значно ефективніших каналів подання заяв, скарг і пропозицій з боку населення, які мають відношення до питань боротьби з корупцією;

– виконання громадськими організаціями громадського контролю щодо роботи органів публічної влади в секторі запобігання й протидії корупції у вигляді громадського моніторингу розробки й реалізації рішень, розгляду їхньої результативності й ефективності, надання органам публічної влади експертних пропозицій;

– взаємодія між органами публічної влади й громадськими організаціями в ході напрацювання політики підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників державного управління, спільного навчання посадовців й представників громадських організацій навичкам дієвого співробітництва й діалогу, інформування громадськості про види її участі в заходах з боротьби з корупцією та ін.

Як бачимо, чинні наразі міжнародні й вітчизняні нормативно-правові акти визначають ряд методів впливу громадянського суспільства, його інститутів, в тому числі громадських організацій антикорупційного спрямування, на дії, які мають зв'язок із боротьбою з корупцією в органах публічної влади, котрі вважаються праосновою виникнення корупції в усіх галузях життєдіяльності держави. До таких методів відносяться: критичне висвітлення роботи органів публічної влади й певних публічних осіб незалежними та нейтральними ЗМІ; проведення ефективних заходів щодо надання вчасної та повної інформації широкому колу громадян про можливі чи вже встановлені випадки корупції в органах публічної влади; проведення громадського контролю; напрацювання і втілення на практиці освітніх програм, залучивши експертів і спеціалістів з громадських організацій, та ін.

III. Інформаційно-комунікаційне забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності.

Заснований Президентом України курс на модернізацію держави зумовив один із головних векторів, а саме реформу публічної влади з метою гарантування реального залучення громадян до управління державними справами. Один із головних векторів покращення результативності роботи органів влади – покращення інформаційно-комунікативної сфери.

В добу інформаційного суспільства доступ громадянського суспільства до напрацювання публічної інформаційної політики відіграє особливу роль, оскільки нинішня реальність формується не так через події, як через дискурси про події. Інформаційно-комунікаційне середовище сучасності надає ряд переваг: е-урядування, цифровізацію публічних послуг, інтерактивність та інше. Проте воно, до того ж, містить недоліки, так, його інструменти можна застосовувати з метою маніпулювання, навіювання, повного контролю. З метою зменшення негативних ефектів інформаційно-комунікаційного середовища на життя суспільства потрібно забезпечувати збалансованість суспільно-державних інтересів. Якраз через це залучення третього сектора до утворення інформаційної політики відзначається дуже великою важливістю. В Україні третьому сектору властива хвилеподібна динаміка становлення, в якій піком стає чергова «революція», перед котрою відбувається збільшення соціального незадоволення економічними, політичними, геополітичними проблемами й напрямками розв'язання, котрі пропонуються державною владою. Функціонування громадянського суспільства підпадає під вплив значного числа факторів, один із котрих – інформаційна політика держави. Своєрідність зазначеного фактора полягає в тому, що незважаючи на характер інформаційної політики щодо громадянського суспільства (сприятлива чи несприятлива), розвиток останнього відбувається, зазнаючи її впливу чи шляхом співробітництва, чи під час протистояння.

Удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності є ключовим кроком для підвищення прозорості, ефективності та довіри до антикорупційних заходів, а саме:

1. Розвиток електронних платформ та веб-сайтів. Оптимізація спеціалізованих веб-сайтів та онлайн-платформ за допомогою новітніх інноваційних ІТ-інструментів (аналіз тексту та мовний процесінг; аналітика даних та візуалізація; чат-боти та віртуальні асистенти; використання

штучного інтелекту; блокчейн-технології для прозорості та недоторканості даних; відкриті дані та API; системи зворотного зв'язку та оцінки).

2. Соціальні мережі. Активне використання соціальних мереж для розповсюдження інформації про антикорупційні заходи, важливі новини, та сприяння діалогу з громадськістю.

3. Онлайн-консультації. Організація віртуальних консультацій та дискусій, де громадськість може ставити питання, висловлювати думки та отримувати відповіді від представників органів влади.

4. Відкриті дані. Публікація відкритих даних про бюджетні витрати, контракти, звіти про роботу та інші релевантні документи, що дозволяють громадськості здійснювати моніторинг та контроль.

5. Інфографіка та візуалізація. Використання інфографіки, графіків та інших візуальних засобів для зрозумілого подання складної інформації щодо антикорупційних дій та їх результатів.

6. Вебінари та онлайн-тренінги. Проведення вебінарів та онлайн-тренінгів з антикорупційних питань для представників громадськості, щоб підвищити рівень обізнаності та активності.

7. Мобільні додатки. Розроблення та розвиток мобільних додатків, які дозволяють громадянам відстежувати антикорупційні події, повідомляти про порушення та взаємодіяти з органами влади.

8. Зворотній зв'язок. Забезпечення можливості громадянам подавати скарги, повідомляти про корупційні порушення та отримувати зворотний зв'язок щодо подальших заходів.

Ці заходи допоможуть підвищити якість та обсяг інформації, що надається громадськості, забезпечити активну взаємодію з громадою та створити більш відкрите та прозоре середовище для антикорупційних зусиль.

Зупинимось на деяких з наведених пропозицій більш детально. Розглянемо можливість використання одного з новітніх інноваційних ІТ-інструментів у сфері антикорупційної діяльності, а саме штучного інтелекту. Використання штучного інтелекту може суттєво покращити взаємодію органів

публічної влади з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності. Ось декілька способів, які можуть бути застосовані:

1. Аналіз даних та виявлення корупційних ризиків (використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних та виявлення потенційних корупційних ризиків у різних сферах державного управління; розробка прогнозуючих моделей, які можуть попереджати про можливі корупційні випадки на основі аналізу історичних даних);

2. Автоматизований відбір та аналіз скарг (використання штучного інтелекту для автоматичної обробки та класифікації скарг на основі їх змісту та важливості; аналіз тексту скарг для виявлення шаблонів, подібних випадків або осіб, які можуть бути пов'язані з корупційними діями);

3. Громадська аналітика та експертиза (залучення штучного інтелекту для обробки та аналізу великих обсягів даних від громадських організацій та експертів, які досліджують корупційні ризики та порушення; створення інструментів для автоматичної обробки результатів громадської аналітики та відображення їх у зручному форматі для рішенням приймальників);

4. Прогнозування та стратегічне планування (використання аналізу даних для прогнозування можливих корупційних схем та ризиків, що дозволить ефективніше планувати антикорупційні заходи; впровадження штучного інтелекту для визначення пріоритетних напрямків діяльності органів влади з урахуванням аналізу даних та експертних оцінок);

5. Забезпечення взаємодії та зворотного зв'язку (використання автоматичних сповіщень та повідомлень для інформування громадян про результати обробки їх скарг та звернень; розробка чат-ботів або віртуальних асистентів для надання громадянам інформації та відповідей на питання щодо антикорупційних питань).

Використання штучного інтелекту може сприяти ефективнішому виявленню, аналізу та врегулюванню корупційних ситуацій, забезпечуючи більшу прозорість та громадську участь у боротьбі з корупцією.

Розглядаючи пропозицію щодо розроблення та розвитку мобільних додатків, варто зауважити, що мобільний додаток «Дія» може відігравати важливу роль у покращенні інформаційно-комунікаційного забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності. Даний додаток має значний потенціал для забезпечення прозорості, зручності та активності громадян у взаємодії з органами влади. Зокрема:

1. Інформаційний доступ. Додаток може надавати громадянам доступ до інформації про антикорупційні програми, заходи, статистику та новини. Громадяни зможуть отримувати оновлену інформацію безпосередньо на своїх мобільних пристроях.

2. Подача скарг. Громадяни матимуть можливість подавати скарги щодо корупційних порушень через додаток «Дія», що сприятиме швидкому та ефективному зверненню до органів влади.

3. Зворотний зв'язок. Додаток може забезпечувати можливість зворотного зв'язку, де громадяни отримують підтвердження отримання скарги, інформацію про стан її розгляду та результати заходів.

4. Антикорупційні ініціативи. Додаток може включати розділ для антикорупційних ініціатив, де громадяни можуть пропонувати свої ідеї щодо запобігання корупції та покращення антикорупційних заходів.

5. Оповіщення та нагадування. Додаток може надсилати сповіщення громадянам про найближчі антикорупційні заходи, події, тренінги та інші активності.

6. Інтерактивність. Додаток «Дія» може надавати можливість голосувати за антикорупційні ініціативи, брати участь у опитуваннях та дискусіях, що стосуються боротьби з корупцією.

7. Відкриті дані. Додаток може включати розділ з відкритими даними, де громадяни матимуть доступ до інформації про бюджетні витрати, закупівлі, фінансові звіти тощо.

8. Попередження та освіта. Додаток може надавати корисну інформацію про те, як впізнати та запобігти корупційним ризикам.

Загалом, мобільний додаток «Дія» може використовуватися як потужний інструмент для підвищення обізнаності, активності та партисипації громадськості у боротьбі з корупцією.

Що стосується пропозиції щодо інфографіки та візуалізації, то доцільно використовувати різноманітні інструменти та програми, які допоможуть представити інформацію зрозуміло та привабливо, наприклад:

1. Canva. Canva є потужним онлайн-інструментом для створення графіки, інфографіки, постерів та інших візуальних матеріалів. Вона має безліч готових шаблонів та елементів дизайну, які дозволяють легко створювати професійно виглядаючі інфографіки.

2. Infogram. Це інструмент для створення інтерактивних інфографік та візуалізацій. Infogram дозволяє додавати анімацію, взаємодіючі графіки та карті, а також інші елементи.

3. Venngage. Venngage спеціалізується на створенні інфографіки. Він надає доступ до різноманітних шаблонів, графічних елементів та інструментів для візуалізації даних.

4. Tableau Public. Це інструмент для створення складних інтерактивних візуалізацій даних. Ви можете завантажити дані та створювати вражаючі графіки, графіки, карти та діаграми.

5. Piktochart. Цей інструмент допомагає створювати прості інфографіки, презентації та інші візуальні матеріали. Він має зручний інтерфейс та готові шаблони.

6. Google Charts. Це інструмент від Google для створення різних типів графіків та діаграм тощо.

Незалежно від інструменту, важливо забезпечити чітку структуру інфографіки та візуалізації, щоб передати інформацію зрозуміло та ефективно.

Таким чином, інформаційно-комунікаційне забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності відіграє ключову роль у побудові прозорого, відповідального та ефективного державного управління. Сьогодні, у період інтенсивного технологічного

розвитку, належна увага до створення та оптимізації електронних платформ, веб-сайтів та інноваційних ІТ-інструментів стає важливою передумовою для ефективної боротьби з корупцією.

Забезпечення доступу до точної, актуальної та доступної інформації є основою для залучення громадськості до процесів виявлення, запобігання та протидії корупційним порушенням. Відкритість даних, можливість подання скарг та звернень онлайн, аналіз інформації за допомогою інноваційних алгоритмів та використання штучного інтелекту сприяють зростанню довіри громадськості до органів влади та відображають рішучий крок вперед у напрямку більш ефективної антикорупційної діяльності.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю в антикорупційній діяльності в Україні має визначальне значення для ефективної боротьби з корупцією та побудови справедливого, прозорого та демократичного суспільства. Цей процес необхідний не лише для виявлення та припинення корупційних порушень, а й для формування культури відповідальності, довіри та партнерства між громадськістю та владою. Удосконалення механізмів взаємодії допомагає створити простір для залучення громадськості до антикорупційних зусиль, надаючи громадянам можливість активно брати участь у виявленні корупційних порушень, надавати ідеї та рекомендації щодо удосконалення антикорупційних стратегій. Це сприяє підвищенню громадської свідомості щодо наслідків корупції, а також формує вимоги до влади щодо прозорості, обліковості та відповідальності.

Усунення бар'єрів між органами влади та громадськістю сприяє зміцненню відчуття спільної відповідальності за боротьбу з корупцією. Взаємодія стає кроком вперед у формуванні відкритого та відповідального управління, де громадяни активно сприяють ефективному функціонуванню державних інституцій. У цілому, удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю в антикорупційній діяльності є ключовим

кроком на шляху до створення справедливого, прозорого та демократичного суспільства, де корупція не має місця.

3.3. Шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини

В нинішніх обставинах державний захист осіб, що допомагають запобігати й протидіяти корупції, доволі вдало втілюється у великій кількості світових держав. У наукових колах триває дискусія з приводу визначення поняття «викривач». Так, В. І. Бенедик під викривачем розуміє «особу, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, добросовісно (за відсутності корисливих мотивів, мотивів неприязних стосунків, помсти й інших особистий мотивів) повідомляє спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції про вчинення іншою особою корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією» [10, с. 214]. Спірною, на нашу думку, є позиція З. А. Загинеї, яка вважає, що «викривачем корупції може визнаватися лише особа, яка є працівником відповідного органу державної влади або юридичної особи публічного чи приватного права» [50, с. 134]. Отже, особа, котра звільнилася з роботи та повідомила про випадки корупції в організації, де вона провадила діяльність, не може вважатися викривачем та, відтак, в неї не буде права на державний захист.

«Transparency International» визначає, що «інформатор – будь-який співробітник або працівник державного чи приватного сектора, який повідомляє інформацію про такі порушення, зазначаючи загрози помсти; інформування – розголошування інформації, пов'язаної з корупційною, незаконною, шахрайською або небезпечною діяльністю, що здійснюється державними чи приватними організаціями або в них, яка викликає стурбованість і загрожує громадським інтересам – відносно фізичних або юридичних осіб» [167].

Зрозуміло, що наразі Україні не вистачає єдиного, універсального розуміння «викривача», котре б включало всіх суб'єктів, всі типи відомостей, що розголошуються, й алгоритм захисту викривачів і/або звільнення їх від юридичної відповідальності.

Досвід держав Європи щодо боротьби з корупцією продемонстрував, що співробітництво з особами, що допомагають запобігати й протидіяти корупції, а також сприяють забезпеченню їхнього захисту, – один із вагомих аспектів антикорупційної політики держави. Значущість зазначеного інституту для боротьби з корупцією засвідчується як міжнародними, так і вітчизняними законами.

Так, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ст. 33) передбачено, що «кожна Держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження» [67].

Загальні підходи й засади стосовно гарантування захисту трудових прав викривача визначені в Директиві про захист осіб, що повідомляють про порушення права Союзу. Зокрема, згідно зі статтею 19 Директиви, країни-члени здійснюють відповідні заходи, щоб заборонити будь-який вид переслідування осіб, котрі надали інформацію про порушення, а саме:

- «відсторонення, скорочення, звільнення чи рівнозначних заходів;
- пониження на посаді чи ненадання підвищення за посадою;
- передачі повноважень, зміни місця роботи, зменшення розміру заробітної платні, зміни графіка роботи;
- незабезпечення навчання;
- негативної оцінки роботи чи рекомендації для працевлаштування;
- дискримінації, несприятливого чи несправедливого ставлення;

– непереведення тимчасового трудового договору в постійний трудовий договір у випадку, коли у працівника були законні очікування, що йому буде запропоновано постійну роботу;

– непоновлення чи передчасне припинення тимчасового трудового договору;

– унесення до «чорних» списків на основі офіційних чи неофіційних домовленостей у сфері чи галузі промисловості загалом, що може потягти за собою неможливість в майбутньому працевлаштуватися в певній сфері чи галузі, тощо» [39].

Ст. 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією містить положення про те, що «кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві належний захист проти будь-якої необґрунтованої санкції щодо працівників, які мають достатні підстави підозрювати корупцію та які добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам» [172].

Згідно зі ст. 22 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, «кожна Сторона вживатиме таких заходів, що можуть бути необхідними для забезпечення ефективного й належного захисту осіб, які повідомляють про передбачені Конвенцією корупційні злочини, або в інший спосіб співпрацюють з органами слідства та кримінального переслідування, а також свідків, які дають показання щодо цих злочинів» [79].

Крім того, потрібно назвати й рекомендації, котрі Україні надала Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO). У них була вказана необхідність «запровадити захист від негативних наслідків для осіб, які добросовісно інформують про випадки корупційних діянь (викривачів) не тільки на законодавчому рівні, але й забезпечують ефективний механізм його реалізації» [138].

В Україні початок державного захисту викривачів пов'язують із прийняттям Закону України «Про доступ до публічної інформації», який у ст. 11 передбачив «захист особи, що оприлюднює інформацію» [122].

Якщо існує загроза життю, житлу, здоров'ю й майну громадян, котрі надають допомогу в запобіганні й протидії корупції, чи їхніх близьких осіб, зважаючи на зроблене повідомлення про порушення вимог зазначеного Закону, правоохоронні органи мають змогу застосувати до них правові, організаційно-технічні й інші, орієнтовані на захист від протиправних посягань, заходи, що визначені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [123]. Так, цей Закон в статті 7 визначає наступні заходи: «особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд; інші заходи безпеки. Здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи» [123].

Особу чи члена родини не можна звільнити або примусити до звільнення, притягнути до дисциплінарної відповідальності або впливати на неї керівнику чи роботодавцю іншим негативним чином (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення зарплати та інше) чи загрожувати такими заходами впливу через те, що вона повідомила про те, що інша особа порушила вимоги Закону України «Про запобігання корупції».

Гарантія щодо заборони звільнення викривача закріплена також у ст. 235 Кодексу законів про працю України, згідно з якою «у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу, у тому числі у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про

запобігання корупції» іншою особою, працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір» [63].

У випадку існування підстав для того, щоб поновити на роботі працівника, котрого звільнили через надане ним чи членом його родини повідомлення про те, що порушуються вимоги іншою особою, і якщо він відмовляється від такого поновлення, орган, що займається розглядом трудового спору, ухвалює рішення щодо виплати йому компенсації, що становить середній шестимісячний заробіток.

Крім цього, додаткові гарантії захисту викривачів встановлені ч. 2 ст. 35 Цивільного процесуального кодексу України [173] та ч. 2 ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства України [62], відповідно до котрих Національне агентство можна залучити як третю особу, котра не ставить самостійних вимог стосовно предмета спору, на стороні позивача в справах стосовно застосування керівником чи роботодавцем або формування ним загрози використання негативних заходів впливу щодо позивача (звільнення, спонукання до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, зменшення зарплати та ін.), зважаючи на повідомлення ним чи членом його сім'ї про те, що інша особа порушує вимоги Закону України «Про запобігання корупції».

Інформацію про викривача можна розголошувати тільки в разі його згоди окрім ситуацій, визначених законом (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції»). Ми погоджуємось з думкою О. О. Косиці, яка зазначає, що «можна стверджувати про «упущення» деяких положень, які будуть виникати під час використання інформації від викривача. Зокрема, у випадках, якщо викривач заперечує необхідність розголошення своїх даних, відомості щодо його особистості складаються із зашифруванням. Тому з метою урегулювання наведеного положення доцільно закріпити зміни до ч. 3 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», доповнивши абз. 3 такого змісту: «З метою забезпечення захисту викривача або члена його сім'ї, на вимогу

викривача повідомлення про корупційне правопорушення складається із зашифруванням його даних або анонімно із зазначенням відомостей про факт корупційного правопорушення та особи причетної до нього» [72, с. 55].

Відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», можливість повідомлення про порушення вимог цього Закону без зазначення авторства (анонімно) відкривається працівникам відповідних органів. Якщо анонімне повідомлення містить фактичні дані, які можна перевірити та стосуються конкретної особи, воно підлягає розгляду у термін не більше 15 днів з дня його отримання. Якщо інформація, викладена в повідомленні, про порушення вимог Закону підтверджується, керівник відповідного органу приймає заходи для припинення виявленого порушення, ліквідації його наслідків та належного покарання винних осіб згідно з дисциплінарними нормами. Крім цього, у випадках, коли виявляються ознаки кримінального або адміністративного порушення, спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції також повідомляються про це.

Зазначені положення стосуються посадових осіб та службовців державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права та їх структурних підрозділів. Вони зобов'язані вживати заходів для припинення виявлених корупційних або корупційно-пов'язаних порушень, а також негайно і письмово інформувати спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції про вчинене порушення.

Національне агентство, а також інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування забезпечують умови для повідомлень своїх працівників щодо порушень вимог Закону «Про запобігання корупції». Це може включати спеціальні телефонні лінії, офіційні веб-сайти та інші засоби електронного зв'язку. Національне агентство з питань запобігання корупції співпрацює з особами, які добросовісно розкривають можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією порушень, надаючи їм захист, підтримку та сприяючи їх правовому

захисту, а також притягненню осіб, винних у порушенні їх прав, до відповідальності за інформування.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» до компетенцій Національного агентства з питань запобігання корупції відноситься в тому числі:

– «отримання та розгляд повідомлень, здійснення співпраці з викривачами, забезпечення їх правового та іншого захисту, перевірка дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових (звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями;

– надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, застосування інших положень цього Закону та прийнятих на його виконання нормативно-правових актів, захисту викривачів» [125].

Водночас Національне агентство з питань запобігання корупції для того, щоб здійснювати визначені йому повноваження, володіє наступними правами:

– «проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, юридичних особах публічного права та юридичних особах, зазначених у частині другій статті 62 Закону, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм, створення та функціонування внутрішніх і регулярних каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, захисту викривачів;

– вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених цим Законом, захисту викривачів;

– отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняних до них осіб, працівників юридичних осіб публічного права та юридичних осіб, зазначених у частині другій статті 62 Закону, письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення вимог цього Закону щодо захисту викривачів» [114].

В разі встановлення порушення вимог зазначеного Закону стосовно етичної поведінки, запобігання й вирішення конфлікту інтересів у роботі осіб, які мають повноваження на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування і осіб, котрі до них прирівняні, захисту викривачів чи іншого порушення названого Закону Національне агентство з питань запобігання корупції надає керівнику певного органу, підприємства, установи, організації припис стосовно ліквідації порушень законодавства, здійснення службового розслідування, притягнення винної особи до відповідальності, передбаченої законом. Національне агентство в разі звернення викривача:

– «здійснює представництво в суді інтересів викривача у випадках, якщо викривач неспроможний самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, а представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси викривача, не здійснюють або неналежним чином здійснюють його захист;

– має право бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди викривача, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим;

– має право звертатися до суду з позовом (заявою) про захист прав і свобод викривачів, брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами (заявами, клопотаннями (поданнями));

– має право вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) викривачів, на будь-якій стадії їх судового розгляду;

– має право ініціювати незалежно від участі Національного агентства у судовому провадженні перегляд судових рішень у порядку, встановленому законом» [114].

Права викривача з'являються з часу надання відомостей про ймовірні випадки корупційних правопорушень чи тих, що мають зв'язок із корупцією, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції». Викривач має право:

– «бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені Законом України «Про запобігання корупції»;

– подавати докази на підтвердження своєї заяви;

– отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації;

– давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати;

– на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;

– на конфіденційність;

– повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» без зазначення відомостей про себе (анонімно);

– у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;

– на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір;

– на винагороду у визначених законом випадках;

– на отримання психологічної допомоги;

– на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках;

– отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації» [113].

Викривачу і його близьким особам через інформування про ймовірні випадки корупції чи пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» не можна:

- «відмовлено у прийнятті на роботу;
- звільнено чи примушено до звільнення;
- притягнуто до дисциплінарної відповідальності;
- піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрозі таких заходів впливу;
- відмовлено в укладенні чи продовженні договору, трудового договору (контракту)» [125].

У випадку відсторонення викривача від здійснення трудових обов'язків не з його вини праця на час відсторонення оплачується в сумі середньої заробітної плати працівника за останній рік. Викривач, його близькі особи, яких звільнили з роботи через повідомлення, підпадають під невідкладне поновлення на попередній роботі (посаді) та, крім того, їм оплачується середній заробіток за період вимушеного прогулу, проте не більше як за один рік. Коли заява про поновлення викривача, його близької особи на роботі (посаді) розглядається понад один рік не з їхньої вини, їм виплачують середній заробіток за весь період вимушеного прогулу.

Безперервний моніторинг реалізації закону в секторі захисту викривачів виконує Національне агентство з питань запобігання корупції. В цьому розрізі, ми вважаємо, на увагу заслуговує зарубіжний досвід введення в систему посадових осіб Уповноваженого з питань захисту викривачів, який виконує

контрольну функцію і вважається додатковим гарантійним механізмом в системі захисту викривачів.

Інформування містить як професійні, так і персональні ризики. В громадян мусить бути змога застосовувати безпечні канали, щоб повідомляти про корупцію чи інші вагомні порушення на своєму робочому місці, в ході взаємодії з представниками державних органів влади, та, крім того, одержувати висококваліфіковану консультацію щодо того, як насмілитися на такий крок.

Інформатори мають важливе значення в національних та глобальних намаганнях стосовно встановлення й усунення корупційних проявів. Здійснюючи розкриття порушення, які становлять загрозу громадському здоров'ю та безпеці, фінансовій діяльності, правам людини, навколишньому середовищу й верховенству закону, вони ставлять під ризик власну кар'єру, оскільки їх можуть звільнити, внести до «чорного списку», заарештувати, на них можуть подати до суду, їм можуть погрожувати чи навіть фізично розправитися або вбити.

Надаючи відомості про корупційні правопорушення, інформатори здійснюють порятунок багатьох життів та зберігають мільярди коштів і, крім того, значно впливають на відновлення довіри до державних органів, налагодження справедливих відносин в соціумі, неминучість застосування покарання до осіб, котрі порушують вимоги законодавства.

Захист інформаторів від потенційної помсти сприятиме й зробить легшим результативне викриття корупції й, крім того, забезпечить відкритість і прозорість в органах державної влади. Усвідомлюючи вагоме значення інформаторів у протидії корупції, велика кількість держав зобов'язалися в рамках втілення вимог міжнародних конвенцій впровадити закони про захист інформаторів. Щораз більше урядів, корпорацій та некомерційних організацій в усьому світі встановлюють процедури для інформаторів. Подібна політика допомагає функціонувати доступним каналам для інформаторів, здебільшого захищає їх від усіх видів помсти, даючи гарантію, що відомості, котрі вони

надають, можуть застосовуватися для здійснення відповідних реформ в державі.

Першим узагальненим законом про інформаторів, ухваленим в Євросоюзі, є Закон Сполученого Королівства про розкриття важливих відомостей, котрий визнають найбільш ґрунтовним в Європі та одним з кращих на світовому просторі [152].

Як показує розгляд дослідження, попри гарно прописану значущість інформаторів у встановленні й припиненні корупції, лише в чотирьох державах Європейського Союзу є належна законодавча основа для захисту інформаторів, котру можливо вважати такою, яка є відповідною новітнім вимогам, а саме Люксембурзі, Румунії, Словенії й Сполученому Королівстві.

Аналіз досвіду чотирьох країн Євросоюзу – Люксембургу, Румунії, Словенії та Сполученого Королівства – щодо законодавчого захисту інформаторів у контексті протидії корупції свідчить про наявність важливих нормативних та практичних рішень.

1. Люксембург. Люксембург відзначається наявністю прогресивного законодавства, що регулює захист інформаторів. У 2012 році тут була прийнята спеціальна угода «Whistleblower Protection Act», яка забезпечує конфіденційність осіб, які розкривають корупційні дії. Захищаючи інформаторів від репресій, закон також передбачає можливість отримання компенсації в разі негативних наслідків за їхню діяльність.

2. Румунія. У Румунії існує «Закон про захист осіб, які розкривають корупційні дії», що був ухвалений у 2004 році. Цей закон забезпечує правовий захист інформаторів, які повідомляють про корупцію, та надає їм право на анонімність. Зокрема, закон передбачає заборону вигону чи санкцій щодо розкривачів, а також можливість відшкодування збитків у разі відмови від праці через розкриття корупційних дій.

3. Словенія. В Словенії відзначається прогресивна нормативна база для захисту інформаторів. Тут у 2010 році була ухвалена спеціальна «Закон про захист осіб, які розкривають корупційні дії». Цей закон забезпечує гарантії

безпеки для інформаторів та надає їм право на конфіденційність. Також він визначає процедури для мелдунків і забезпечує можливість отримання підтримки та захисту від негативних наслідків.

4. Сполучене Королівство (Велика Британія). В Великій Британії існує система, що регулює захист інформаторів. Зокрема, «Закон про захист викривачів» (Public Interest Disclosure Act 1998) забезпечує правовий захист та підтримку осіб, які розкривають корупційні дії. Він визначає процедури розкриття інформації, забезпечує конфіденційність для інформаторів та передбачає можливість захисту від негативних наслідків.

В цілому, досвід цих країн підтверджує, що належно розроблені законодавчі механізми та практичні заходи захисту інформаторів є ключовими для ефективної боротьби з корупцією та забезпечення прозорості у суспільстві.

З решти 23 країн, 16 мають часткову захисну базу для осіб, які надають інформацію про корупційні вчинки, тоді як у семи інших країнах наявність законодавчого заходу відсутня або дуже обмежена. Важливо зазначити, що багато положень, що відносяться до захисту інформаторів, містять недоліки і винятки. Це може призвести до того, що люди, які мають відчуття захищеності від помсти, фактично можуть опинитися без захисту в юридичному полі після подання інформації.

На думку науковців, що займалися дослідженням даної проблематики, захист осіб, які викривають корупціонерів, повинен передбачати такі положення:

1. «Захист від переслідування. Особи мають бути захищені від усіх форм помсти, несприятливих умов або дискримінації на робочому місці, що пов'язана або з'явилася внаслідок інформування про випадки корупції. Такий захист повинен поширюватися на всі види можливих несприятливих наслідків, у тому числі звільнення, санкції, що стосуються умов роботи, покарання у вигляді переведення на інші види робіт, переслідування, утрату статусу, пільг тощо.

2. Збереження конфіденційності. Особа не може бути розкрита без чіткої її згоди.

3. Тягар надання доказу лягає на працедавця. Щоб уникнути санкцій або штрафів працедавець повинен чітко й переконливо продемонструвати, що будь-які заходи, застосовані відносно співробітника, не були жодним чином пов'язані або мотивовані розкриттям інформатора.

4. Завідомо неправдива інформація не захищається. До людини, яка надає завідомо неправдиву інформацію про корупційні правопорушення, можуть застосовуватися дисциплінарні санкції та заходи цивільно-правової відповідальності. Ті, кого несправедливо звинуватили в корупційних діях, отримують усі належні компенсації.

5. Відмова від вимог про відповідальність. Будь-яке викриття, зроблене в законодавчих межах інформаторів, захищене від дисциплінарно-процесуальних дій і кримінальної, цивільної, адміністративної відповідальності, включаючи дискримінацію, наклеп, захист авторських прав і даних. Увесь тягар доказу намірів з боку інформатора порушити закон лягає на суб'єкт викриття.

6. Анонімність. Інформаторам, які надали інформацію анонімно і в подальшому були встановлені, має бути надано повний захист.

7. Система заохочень. Інформатори можуть отримувати частину відновлених коштів або штрафів, накладених унаслідок викриття [22].

Отже, правове регулювання державного захисту осіб, які сприяють запобіганню та протидії корупції, виступає важливим компонентом антикорупційної стратегії в Україні. Ми глибоко переконані, що відсутність належної законодавчої основи для захисту цих осіб та реальних механізмів її реалізації може знизити ефективність боротьби з корупцією. У процесі реформування національного антикорупційного законодавства слід враховувати зарубіжний досвід функціонування інституту захисту викривачів у країнах, де рівень корупції є найнижчим.

На наш погляд, забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, є важливим аспектом боротьби з корупцією та забезпеченням прозорості в суспільстві. Оскільки це може бути небезпечно для їхньої особистої безпеки та кар'єри, існують різні шляхи та заходи для їхнього захисту та підтримки (див. рис. 3.2):

1. Законодавча підтримка. Уряд може приймати спеціальні закони або підзаконні акти, які забезпечують правовий захист осіб, які розкривають корупційні злочини. Ці закони можуть включати заходи, які забороняють репресії та розкриття ідентичності журналістів-розслідувачів, які повідомляють про корупційні діяння.

2. Конфіденційність і захист ідентичності. Забезпечення конфіденційності осіб, які розкривають корупційні злочини, є ключовим аспектом. Засоби комунікації, які дозволяють зберегти анонімність, такі як захищені онлайн-платформи, зашифрована електронна пошта і телефонні додатки, можуть бути використані для безпечної передачі інформації.

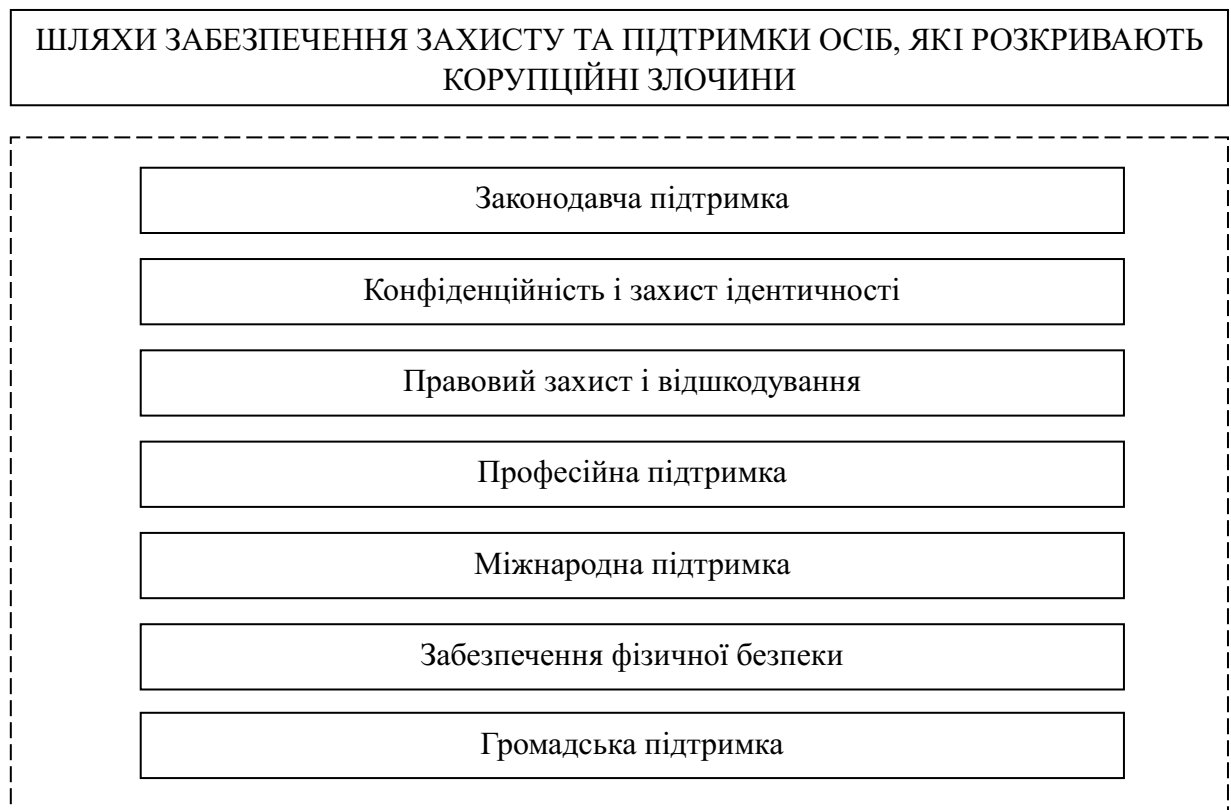

Рис. 3.2. Шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини

Джерело: власна розробка автора

3. Правовий захист і відшкодування. Закони можуть забезпечувати особам, які розкривають корупційні злочини, правовий захист від репресій або звільнення з роботи через їхню діяльність. Також може бути надано право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в разі можливих негативних наслідків.

4. Професійна підтримка. Професійні об'єднання журналістів, правозахисних організацій і некомерційних організацій можуть надавати підтримку та консультування особам, які розкривають корупційні злочини, що може включати правову підтримку, навчання щодо безпеки та допомогу в організації розслідувань.

5. Міжнародна підтримка. Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Організація з Боротьби з Корупцією (Transparency International), можуть сприяти забезпеченню захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, шляхом висвітлення їхньої ситуації та тиском на уряди.

6. Забезпечення фізичної безпеки. Важливо забезпечити фізичну безпеку осіб, які розкривають корупційні злочини, що може включати призначення охорони, заходи безпеки для їхнього місця роботи та проживання, а також надання відомостей службам правопорядку про можливі загрози.

7. Громадська підтримка. Широка громадська підтримка та увага до розкриття корупційних злочинів може створити додатковий тиск на ті, хто намагається приховати ці діяння. Громадські кампанії, петиції та протести можуть вплинути на реакцію влади.

Загальною метою цих заходів є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві.

Таким чином, забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, відіграє важливу роль у зміцненні правової держави, боротьбі з корупцією та забезпеченні прозорості в суспільстві. Ці особи

виконують ключову функцію в розкритті порушень, які становлять загрозу для ефективності державних інституцій, правопорядку та соціально-економічного розвитку. Забезпечення їхньої безпеки та підтримки має кілька критичних аспектів:

1. Посилення прозорості і відповідальності. Особи, які розкривають корупційні злочини, допомагають виявити та припинити порушення влади та закону. Завдяки їхнім зусиллям вирішально підвищується рівень прозорості та відкритості в діяльності державних інституцій та публічних осіб.

2. Зміцнення правової держави. Забезпечення захисту розкривачів корупційних злочинів сприяє зміцненню правової держави, дотриманню прав людини та недоторканості закону, що допомагає уникнути безкарності для корупціонерів і забезпечує рівність перед законом для всіх громадян.

3. Захист громадського інтересу. Дії осіб, які розкривають корупційні дії, спрямовані на захист громадського інтересу та збереження суспільної довіри до державних інституцій. Вони допомагають виявити незаконне використання ресурсів, збільшуючи ефективність розподілу коштів на потреби суспільства.

4. Стимулювання змін у системі. Розкривачі корупційних злочинів викликають дискусії в суспільстві та впливають на політичну арену. Вони спонукають до реформ, змін в законодавстві та політичних рішень, спрямованих на покращення протидії корупції та створення більш прозорого та ефективного управління.

5. Підвищення свідомості суспільства. Дії розкривачів корупційних злочинів сприяють збільшенню свідомості громадян про шкідливий вплив корупції на суспільство та економіку, що може призвести до зростання громадського тиску на владу для більш ефективного протидії корупції.

З метою переконання, що інформаторам гарантовано відповідний захист та забезпечено змоги для оперативного подання важливої інформації про корупційні правопорушення, потрібно послуговуватися основними принципами, зокрема:

а) існування доступних і надійних каналів для того, щоб інформувати про корупційні правопорушення;

б) гарантування надійного захисту від усіх видів помсти;

в) дія механізмів для розповсюдження інформації, орієнтованої на висвітлення реформ законодавства, політики чи процесуальної недосконалості, та, крім того, профілактики корупційним правопорушенням у майбутньому.

Загалом, забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, є важливим елементом будівництва демократичного суспільства, заснованого на правах людини, прозорості та відповідальності. Їхній внесок сприяє зміцненню інституцій, забезпеченню рівного доступу до справедливості та сприяє досягненню стійкого розвитку.

Висновки до розділу 3

1. Впровадження зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні може бути ефективним шляхом зміцнення прозорості, відповідальності та довіри до державних інституцій. Ось деякі напрями імплементації зарубіжного досвіду: оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції; забезпечення відкритості та прозорості; впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ; забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень; встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки; кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення; міжнародна співпраця. Ці напрями можна адаптувати та впроваджувати з урахуванням конкретних умов та потреб в Україні. При цьому важливо забезпечити широку громадську участь у процесі прийняття рішень та моніторингу їхньої реалізації.

2. Розроблено оптимізаційну модель удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, метою реалізації якої є покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні. У контексті даної моделі надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового (очікується зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам), організаційно-інституційного (очікується підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, залучення громадськості і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією) та інформаційно-комунікаційного забезпечення (очікується підвищення якості та обсягу інформації, що надається громадськості, забезпечення активної взаємодії з громадою та створення більш відкритого та прозорого середовища для антикорупційних зусиль) у ході налагодження взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності.

3. Запропоновано шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка. Загальною метою цих заходів є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві. Загалом, забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, є важливим елементом будівництва демократичного суспільства, заснованого на правах людини, прозорості та відповідальності. Їхній внесок сприяє зміцненню інституцій, забезпеченню рівного доступу до справедливості та сприяє досягненню стійкого розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні досягнуто важливу мету, що полягає у теоретико-методологічне обґрунтування наукових засад розвитку антикорупційної діяльності в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у даній сфері. Основні результати дослідження та зроблені висновки полягають у наступному:

1. Охарактеризовано сутність основних понять у сфері антикорупційної діяльності. Під корупцією запропоновано розуміти системну та неправомірну взаємодію між особами або групами осіб, в тому числі владними структурами, з метою отримання особистої вигоди, владних позицій, фінансових або матеріальних переваг шляхом порушення етичних, моральних та законних норм, що включає в себе такі прояви, як підкуп, вимагання хабарів, використання службового становища для особистого збагачення, викривлення конкурентного середовища, та інші дії, що підривають інститути демократії, рівності та справедливості. При цьому, під антикорупційною діяльністю запропоновано розуміти комплекс скоординованих заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції на всіх рівнях суспільства та в усіх сферах діяльності, що охоплює прийняття та впровадження антикорупційних законів, створення ефективних механізмів контролю та нагляду, сприяння взаємодії між органами влади, громадськістю та приватним сектором, а також підвищення свідомості суспільства щодо наслідків та шкідливості корупції.

2. Розкрито роль інститутів громадського суспільства у системі запобігання та протидії корупції. З'ясовано, що інститути громадянського суспільства виступають одним з головних складових розвитку та реалізації демократичних принципів, захисту конституційно визначених суспільних прав та свобод, а також важливим важелем впливу на корупцію в державі. Їх слід розглядати як своєрідний союз на добровільних та відкритих засадах соціально

активної частини населення, яка перебуває у тісній співпраці з державою, та покликаний стимулювати її подальший розвиток та водночас запобігати неефективному публічному управлінню та розвитку корупції. Достатній рівень ефективності в процесі протидії та запобігання корупції можуть мати лише ті механізми, які передбачають активну участь інститутів громадянського суспільства. це обумовлено тим, що інститути громадянського суспільства через належні органи здатні всесторонньо відбиватися на реальному стані корупції в суспільстві за рахунок чого плавно її зменшувати.

3. З'ясовано теоретичні засади забезпечення ефективної інформаційної відкритості результатів діяльності органів публічної влади, що є ключовим аспектом демократичного суспільства та антикорупційної діяльності. Це означає забезпечення доступу громадян до об'єктивної та актуальної інформації про рішення, дії та фінансову діяльність органів влади. Такий підхід має ряд важливих теоретико-практичних аспектів: прозорість та довіра (забезпечення інформаційної відкритості підвищує рівень прозорості діяльності органів влади); громадська участь (доступ до інформації надає громадянам можливість брати активну участь у прийнятті рішень); відповідальність органів влади (інформаційна відкритість вимагає від органів влади відповідальності за свої дії); запобігання корупції (відкритість інформації може обмежити можливість корупційних схем та підтримати антикорупційні заходи); ефективність управління (доступ до інформації дозволяє краще розуміти потреби громадян та вчасно реагувати на виклики суспільства, що сприяє ефективнішому управлінню та покращенню якості послуг); розвиток демократії (інформаційна відкритість відображає демократичні цінності, що базуються на відкритості, громадській участі та обліку громадських думок); право на інформацію (право громадян на інформацію є важливою складовою демократичного суспільства); соціальна відповідальність (органи публічної влади мають відчувати відповідальність перед громадянами за свою діяльність). Загалом, забезпечення ефективної інформаційної відкритості є необхідним елементом будь-якої сучасної

демократичної системи та антикорупційної стратегії, що в свою чергу підтримує активну взаємодію між владою та громадянами, сприяє антикорупційним заходам та сприяє створенню відкритого, відповідального та прозорого суспільства.

4. Проаналізовано механізми взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні та виявлено, що дієві антикорупційні програми ґрунтуються на комплексному використанні примусових, превентивних та просвітницьких механізмів. Виділено такі головні процедури участі громадських організацій в антикорупційній діяльності, як моніторинг роботи органів державної влади, головна ціль котрого – гарантування підзвітності влади й бізнес-структур перед громадянами за допомогою заходів із покращення прозорості та відкритості влади; захист прав та свобод громадян, завдяки чому зростає вплив громадян на механізми ухвалення рішень органами державної влади, зростає ступінь довіри громадян до їхньої здатності ставати на захист прав та свобод; гарантування інформаційної відкритості в соціумі стосовно стану корупції, а також результативності антикорупційної діяльності; налагодження просвітницької роботи з мешканцями (приміром, через формування спеціалізованих юридичних служб) й певними соціальними категоріями; підтримка покращення рівня життя як найбільш результативної процедури подолання корупції.

5. Здійснено аналіз сучасного стану ефективності антикорупційної діяльності та окреслено проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. Виявлено, що нині в Україні відбувається процедура реформування державного законодавства для того, щоб розвивати правову систему й наближати Україну до головних світових показників рівня життя, проте неналежна кількість дієвих інструментів боротьби з корупцією, нейтральне відношення частини мешканців до названого феномена гальмує здійснення реформ та розвиток держави. НАЗК – головний орган у боротьбі з корупцією в Україні. В межах Стратегії розвитку НАЗК на 2021-2025 рр. визначено низку

векторів діяльності, орієнтованих на зростання результативності антикорупційної політики в державі. Так, відповідно до Стратегії, встановлено: зростання результативності перевірки декларацій осіб, що обіймають посади в органах державної влади, місцевого самоврядування та комунальних підприємствах; удосконалення й сприяння електронним сервісам, завдяки котрим гарантується відкритість роботи органів влади та підприємств; введення новітніх стандартів встановлення й розслідування корупційних правопорушень; посилення міжнародної співпраці та взаємодії з міжнародними організаціями антикорупційного характеру. Крім того, потрібно зауважити, що НАЗК займається створенням і впровадженням антикорупційної політики, що передбачає напрацювання й введення нових антикорупційних законів, політик, а також програм. Зазначене свідчить про те, що НАЗК сконцентрована на тому, щоб досягти певних ефектів у боротьбі з корупцією в Україні. На сьогоднішній день найбільш гостро постають проблеми у сфері участі громадськості у запобіганні корупції в Україні, які пов'язані із: досить значною часткою на інформаційному ринку засобів масової інформації державної власності, високий рівень їх залежності від власників; недостатньою відкритістю у діяльності публічних органів влади та достатньою обмеженістю суспільства в отриманні інформації; значними недоліками чинної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати участі громадськості у запобіганні корупції; недостатньою взаємодією публічних органів влади та інститутів громадянського суспільства; недостатнім рівнем розвитку громадянського суспільства в Україні.

6. Запропоновано можливі шляхи імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості в Україні. Зокрема, це включає оптимізацію функціонування антикорупційних органів, що становить ключову стратегію у боротьбі з корупцією. Забезпечення відкритості та прозорості у діяльності органів влади, впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ є важливими кроками. Також акцентується на можливості громадян приймати участь у

дискусіях та прийнятті рішень, дотриманні етичних стандартів та норм поведінки. Планування освітніх кампаній та програм для підвищення інформованості громадськості та освітніх заходів для населення є важливими компонентами. Також розглядається перспектива міжнародної співпраці та обміну досвідом з іншими країнами у цій сфері.

7. Обґрунтовано перспективи оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, а саме

- 1) *удосконалення нормативно-правового забезпечення*, що передбачає забезпечення якості законодавства; вдосконалення правозастосування; посилення антикорупційної експертизи; підвищення обізнаності та взаємодії з громадськістю;
- 2) *удосконалення організаційно-інституційного забезпечення*, що передбачає удосконалення роботи антикорупційних органів (забезпечення повної незалежності антикорупційних органів; забезпечення достатніх фінансових та людських ресурсів; залучення громадських організацій, журналістів та громадських активістів до моніторингу діяльності антикорупційних органів; забезпечення захисту співробітників антикорупційних органів від тисків, загроз та психологічного впливу; використання сучасних технологій для збору, аналізу та обробки інформації та ін.) та залучення громадськості до конструктивних антикорупційних дій (розвивати і зміцнювати структури громадського суспільства; організувати ряд заходів з метою стимулювання обміну багатосторонньою інформацією між громадськими організаціями, іншими структурами громадянського суспільства, засобами масової інформації, органами публічної влади; забезпечити інформаційну підтримку програм, проектів, акцій та інших ініціатив, спрямованих на протидію корупції, які здійснюються інститутами громадянського суспільства та ін.);
- 3) *удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення*, що передбачає наступні заходи: оптимізація спеціалізованих веб-сайтів та онлайн-платформ за допомогою новітніх інноваційних ІТ-інструментів (аналіз тексту та мовний процесінг; аналітика даних та візуалізація; чат-боти та віртуальні асистенти; використання

штучного інтелекту; блокчейн-технології для прозорості та недоторканості даних; відкриті дані та API; системи зворотного зв'язку та оцінки); активне використання соціальних мереж для розповсюдження інформації про антикорупційні заходи, важливі новини, та сприяння діалогу з громадськістю; організація віртуальних консультацій та дискусій; публікація відкритих даних про бюджетні витрати, контракти, звіти про роботу та інші релевантні документи; використання інфографіки, графіків та інших візуальних засобів; проведення вебінарів та онлайн-тренінгів з антикорупційних питань; розроблення та розвиток мобільних додатків, які дозволяють громадянам відстежувати антикорупційні події, повідомляти про порушення та взаємодіяти з органами влади; забезпечення зворотного зв'язку.

8. Рекомендовано шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, серед яких: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка, загальною метою яких є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві. Зроблено висновок, що посилення прозорості і відповідальності; зміцнення правової держави, дотримання прав людини та недоторканості закону, що допомагає уникнути безкарності для корупціонерів і забезпечує рівність перед законом для всіх громадян; захист громадського інтересу та збереження суспільної довіри до державних інституцій; стимулювання змін у системі, спрямованих на покращення протидії корупції та створення більш прозорого та ефективного управління; підвищення свідомості суспільства про шкідливий вплив корупції на суспільство та економіку, що може призвести до зростання громадського тиску на владу для більш ефективного протидії корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Абдулаєв В.А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 3 (30). С. 5-13.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право. К.: Юстиніан, 2007. 287 с.
3. Аль Жаммаль Жорж. Стратегія мінімізації корупційних ризиків в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання: дис. ... канд. ек. наук: 21.04.02. Харків, 2019. 214 с.
4. Аркуша Л.І. Виявлення та розслідування організованої злочинної діяльності за наявності корупційних зв'язків. Одеса: Одеська нац. юр. академія, 2003. 207 с.
5. Багрій-Шахматов Л. В. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми корупції, тіньової економіки та боротьби з ними. Одеса: Ластар, 2001. 530 с.
6. Бандурка О.М. Запобігання корупції в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21e9928f-0903-48e7-866f-763f7861d006/content>.
7. Барішніков В.М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування: навч.-метод. посіб. К.: ІПК ДСЗУ, 2013. 172 с.
8. Барматова С.П. Громадянське суспільство в Україні: тенденції та загрози. Ринок праці та зайнятість населення. 2012. № 1. С. 27-29.
9. Батиргареева В.С. Щодо правових, інституціональних та наукових складових протидії корупції в Україні. Питання боротьби зі злочинністю. 2020. Випуск 40. С. 23-32.
10. Бенедик В. І. Інститут викривачів в Україні: проблеми, визначення, поняття. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 212-215.

11. Біленко В.А. Шляхи удосконалення антикорупційного законодавства в Україні в умовах війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. С. 241-245.
12. Білецький А.В. Участь громадськості в запобіганні корупційним злочинам в Україні: монографія / наук. ред. Б.М. Головкін. Харків: Право, 2018. 188 с.
13. Бочаров-Туз В. Підраховано справжню ціну корупції в Україні. URL: <https://gurt.org.ua/articles/4808/>
14. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 356-360.
15. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
16. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
17. Бусол О.Ю., Костенко О.М. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. Публічне право. 2016. № 2. С. 143–151.
18. Буханевич А.І. Забезпечення принципів відкритості та прозорості при налагодженні діалогу між владою та громадськістю. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_14.
19. Вайз Ч. Чиновництво під парламентським контролем. Питання відкритості влади. Київ: Логос, 1997. 87 с.
20. Валле В. Корупція: роздуми після Майдану. Київ: Дух і Літера, 2015. 280 с.
21. Валюшко І.В. Інститути громадянського суспільства у системі антикорупційної політики України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 21.01.01. Київ, 2017. 20 с.

22. Васи́линчук В. І., Грибовський О.В. Міжнародні принципи захисту осіб, які надають допомогу із запобігання та протидії корупції. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 223-232.

23. Вербановський В. Механізми протидії корупційним ризикам в системі публічної служби: міжнародний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2021. Вип. 3. С. 194-198.

24. Викривачам корупції пропонують активізуватися, а державі – краще їх захищати. URL: <http://ti-ukraine.org/news/oficial/5402.html>.

25. Вищий антикорупційний суд. Офіційний сайт. URL: <https://first.vaks.gov.ua/>

26. Волянська О.В. Антикорупційний потенціал громадянського суспільства в Україні та чинники, що його зумовлюють. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку. 2013. С. 395-408.

27. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості : дослідження категорії громадянське суспільство. Пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2000. 218 с.

28. Гвоздецький В.Д. Теоретичне визначення поняття корупції та його історично-правовий розвиток. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2011. № 1 (54). С. 80–83.

29. Гвезда В. Роль громадянського суспільства у подоланні корупції в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30765/1/267.PDF>.

30. Гладкий В. В. Корупція як найбільш руйнівна зброя. Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали II Міжнар. студ. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 квіт. 2018 р.). Київ : Вид-во МНТУ ім. академіка Ю. Бугая, 2018. С. 59-61.

31. Гонюкова Л., Войтович Р. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ: НАДУ, 2005. С. 250.

32. Григорян О.О. Світовий і вітчизняний досвід забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної

політики (інформаційний аспект). URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GOOPIA.pdf>.

33. Грищенко І.М. Феномен лідерства в системі місцевого самоврядування: теорія, методологія, практика: монографія. К.: НАДУ, 2016. 320 с.

34. Громадська організація «Freedom House» URL: www.freedomhouse.org.

35. Гудима Н.В. Принципи відкритості і прозорості в діяльності органів державного управління України: автореф. дис. канд. наук держ. упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2008. 20 с.

36. Гудков Д.В. Конфлікт інтересів та шляхи його врегулювання в національному законодавстві. Право і суспільство. 2014. № 1-2. С. 124-128.

37. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток. Часопис Київського університету права. 2013. №3. С. 13-16.

38. Дем'янчук В.А. Сучасні методологічні підходи до визначення поняття та юридичного змісту антикорупційної політики. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 6. С. 88-91.

39. Директива ЄС 2019/1937 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2019 року про захист осіб, що повідомляють про порушення права Союзу (Official Journal L 305, 26.11.2019, С. 40).

40. Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією: підготовлений Секретаріатом ООН, № 169/14. Каїр: ООН, 1995. 47 с.

41. Дрьомов С.В., Кальниш Ю.Г., Клименко Д.Б. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії. Зелена книга державної політики. К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с.

42. Дьомін І. А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України: автореф. дис на здобуття наук. ступеня

канд. юрид. наук: 12.00.07 / «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2011. 18 с.

43. Ельнаді Б., Рифаат А. Місяць за місяцем. Кур'єр ЮНЕСКО. 1996. Серпень. С. 4.

44. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк та ін. К.: НАДУ, 2011. Т. 6: Державна служба. 2011. 524 с.

45. Євтушенко О.Н. Громадянське суспільство та інститути публічної влади в політичній системі України. Наукові праці. 2011. Вип. 143. С. 56-61.

46. Жаровська І.М. Електронне голосування: до дискусії щодо можливості впровадження в Україні Публічне право. 2019. № 1. С. 183-188.

47. Живко З.Б. Економічне підґрунтя корупції. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 36-52.

48. Заброда Д.Г. Поняття державної антикорупційної політики. Право і Безпека. 2012. № 2. С. 98-105.

49. Завада Р.С. Інформаційна відкритість органів публічної влади як основний принцип електронного урядування: адміністративно-правовий аспект. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2022. № 34. С. 312-316.

50. Загиней З. А. Викривачі корупції: quidprodest? Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2, ч. 1. С. 125-136.

51. Записний Д.Ю. Надання адміністративних послуг в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні: дис. на здобуття ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.04 – місцеве самоврядування. Запоріжжя: КПУ, 2016. 213 с.

52. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби: навч. посіб. Івано-Франківськ: Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 237 с.

53. Зарічний О. А. Взаємодія держави та громадянського суспільства через інститути участі громадян в управлінні державними справами. Європейські перспективи. 2015. № 1. С. 48-51.
54. Ільчук Л.І. Роль громадянського суспільства у протидії корупції та механізми співпраці з органами державної влади. Київ: НАДУ, 2014. 120 с.
55. Індекс сприйняття корупції – 2021. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/>
56. Капінос М.С. Трансформація механізмів державного управління на регіональному рівні в сучасних умовах: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: Київ: Національна академія державного управління при Президентіві України. 2011. 20 с.
57. Качковський Л. Хабарництво – невід’ємна ознака економіки. Вечірній Київ. 2010.
58. Кириченко І. Соціальний капітал: довіра і толерантність – міра за міру. Дзеркало тижня. 2014. 28 лютого. № 7. URL: <https://dt.ua/socium/socialniy-kapital-dovira-i-tolerantnist-mira-za-miru-.html>.
59. Ковбасюк Ю.В., Трощинський В.П., Сурмін Ю.П. Енциклопедичний словник з державного управління. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
60. Ковбасюк Ю.В., Федоренко В.Л. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія. К.: Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.
61. Когут-Ференс О.І., Дирів Р.В. Поняття корупційних схем та шляхи боротьби з ними в Україні. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2023. Вип 19. С. 214-222.
62. Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, 37. Ст. 446.
63. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради РСР. 1971. Додаток До № 50. Ст. 375.

64. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282.
65. Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні: монографія. Львів: Видавництво “Червона Калина”. 2002. 276 с.
66. Комісарчук Ю.А., Франчук В. І. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів, 2011. С. 7
67. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. United Nations Office on Drugs and Crime. URL: http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-r.pdf.
68. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
69. Корж І.Ф. Веб-сайти органів державної влади та органів місцевого саморядування: механізми доступу до публічної інформації. Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 9-16.
70. Користін О. Є. Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. Право і суспільство. 2014. № 2. С. 170–176.
71. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>.
72. Косиця О. О. Сучасний стан антикорупційної політики в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2015. Вип. 1(34). С. 53-57.
73. Костенко О. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології. Політичний менеджмент. 2009. № 1. С. 49-54.
74. Костенко О.М. «Людський фактор» – основний антикорупційний засіб. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 8–12.

75. Костенко О.М. Щодо антикорупційного потенціалу «людського фактора», або Про «камінь, яким зневажили будівничі». Право України. 2015. № 12. С. 14–21.

76. Кравченко С.О. Підходи до розуміння антикорупційної політики в публічному управлінні. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. 2018. № 2. С. 28-33.

77. Кравчук М., Петровська І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 2 (26). С. 49-56.

78. Криволапчук В.О. Соціально-психологічні аспекти виявлення і попередження корупції та інших правопорушень серед працівників міліції: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2009. С. 25.

79. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року № ETS173 // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 47-48.

80. Куйбіда В.С. Публічне управління: термінологічний словник. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

81. Лаврентьев А., Красильникова Н. Участь інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції. “Наука. Думка: електронний періодичний журнал. Серія «Юридичні науки». №5-2. 2016. С. 24-29.

82. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/558-bazovi-printsipi-ta-elementi-antikoruptionsijnoji-politiki-v-ukrajini.html>.

83. Левчук А.О., Пастух І.Д. Поняття, сутність корупції та корупційних правопорушень. Юридичний бюлетень. 2019. Вип. 9. С. 171-177.

84. Левчук Н.М. Асоціальні явища як наслідок дефіциту соціального капіталу в Україні. Український соціум. 2011. № 1. С. 135–147.

85. Мазур І. Корупція як інститут тіньової економіки. Економіка і право. 2005. № 8. С. 34-38.
86. Малішевська В.В., Рудой К.М. Адміністративно-правові питання запобігання корупції в Україні в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40996dc8-73cd-40d1-904a-2b33e68fea74/content>.
87. Мальчиков Ф.В., Толстанов О.К. Роль інститутів громадянського суспільства в публічному адмініструванні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 93-99.
88. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К.: Юрид. думка, 2004. 400 с.
89. Мельниченко В.І. Прозорість і відкритість державного управління як чинники його стабілізації. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2003. № 4. С. 48-55.
90. Микитчик А.В. Основні напрямки запобігання корупції в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2016. Т. 13. № 1. С. 91-92.
91. Михайленко Д.Г. Проблеми формування та реалізації політичної волі протидіяти корупції в Україні. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 207-238.
92. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/file/103040/download%3Ftoken%3DoEbXnKOOvJPm9rrQS5eJ6sPq2cvl2pTN qtiL-kWqxfU+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.
93. Московець В.І. Громадськість як інститут громадянського суспільства. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2011. № 2 (53). С. 37-43.
94. Надолішній П.І. Управління сталим розвитком на засадах демократичного врядування: світоглядний і політико-правовий аспекти. Теоретичні та прикладні питання державотворення. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Sychova_MD.pdf/ 2009.

95. Національне антикорупційне бюро України. Офіційний сайт. URL: <https://nabu.gov.ua>.
96. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ: КНТ, 2008. С. 128.
97. Нестеренко К. О., Булгакова О.В. Антикорупційна політика України в контексті війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2023. Вип. 77(2). С. 98-101.
98. Нестерович В.Ф. Роль громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. Вип. 3. С. 5–13.
99. Новак А. Формування та реалізація національної антикорупційної політики в умовах глобалізації: сучасні виклики. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 2. С. 35-41.
100. Новак А.М. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. № 3. С. 62-66.
101. Новіков О.В. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. Наукові дослідження. 2019. Випуск 37. С. 58-72.
102. Нонік В.В. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: Вид О.О. Євенок, 2019. 316 с.
103. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2020. № 3 (27). С. 1–6.
104. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий–березень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r>.

105. Пиголенко І. В. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2009. № 4. С. 113–121.

106. Підбережник Н.П. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 3 (48). С.131-137.

107. Пірс Д.В. Словник сучасної економіки Макміллана. К.: АртЕк, 2000. 628 с.

108. Положення про Національну раду з питань антикорупційної політики: затв. Указом Президента України від 14 жовтня 2014 р. №808/2014. Офіційний вісник України. 2014. №84. Ст. 2370.

109. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Генерального прокурора від 5 березня 2020 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

110. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва. Практичні заходи боротьби з корупцією: резолюція ООН від 07.09.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785#top.

111. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги: у полоні Платонових чарів. Пер. з англ. О. Коваленко. К.: Основи, 1994. Т. 1. 444 с.

112. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. Київ, 2008. 663 с.

113. Права та гарантії викривачів. Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/prava-ta-harantii-vykryvachiv>.

114. Права та гарантії захисту викривачів відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Офіційний веб-сайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/prava-ta-garantiyi-zahystu-vykryvachiv-vidpovidno-do-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi>.

115. Предко М. Інститути громадянського суспільства як чинник протидії корупції в Україні. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Enes->

Gider-4/publication/347490870_Outlook_of_Agenda_2030_in_Turkey_on_SDG_11/links/5fde06d392851c13fe9e6772/Outlook-of-Agenda-2030-in-Turkey-on-SDG-11.pdf#page=216.

116. Приліпко С. Нормативно-правові засади інформаційної відкритості та комунікаційної взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Державне управління. 2020. № 4 (6). С. 232-251.

117. Приходько А.А. Запобігання та протидія корупції: термінологія законодавства. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/zapobigannya-ta-protydiya-korupczyiterminologiya-zakonodavstva/>

118. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 р. №2447-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. №24. Ст. 212.

119. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України від 08.07.2022 № 2381-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text>.

120. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. №794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

121. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

122. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

123. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України № 3782-XII від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 51.

124. Про запобігання корупції: Закон Литовської Республіки від 28 травня 2002 року. URL: <http://savada.i.savada.i.lt/document.php?id=9223>.

125. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

126. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

127. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>.

128. Про затвердження Типового порядку проведення публічного звіту керівника органу виконавчої влади: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 20.12. 2016 р. № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-17#Text>.

129. Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам: Проект закону № 4038а від 20 липня 2016 року реєстр URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836.

130. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

131. Про корупцію та конфіскацію незаконно набутого майна: Закон Республіки Болгарія від 19 січня 2018 року. URL: <https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/antikorupzia/zpkonpi.pdf>.

132. Про Національне антикорупційне бюро: Закон України від 14 жовтня 2014 р. №1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

133. Про непідкупність: Закон Республіки Молдова від 25 травня 2017 року. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=99995#A000000064.

134. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

135. Про протидію корупції: Закон Республіки Казахстан від 18 листопада 2015 року. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302#pos=69.

136. Про публічні консультації: Проект Закону України. URL: <http://pmguinfo.dp.ua/images/documents/zakon-pro-publichni-kons.12.07.16.pdf>.

137. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

138. П'ятий додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною за результатами Спільних Першого та Другого раундів оцінювання, затверджений на 68-му пленарному засіданні GRECO, яке відбулось 15-19 червня 2015 року у м. Страсбург (Французька республіка). URL: http://old.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep.

139. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. К.: Атіка, 2001. 47 с.

140. Расюк Е. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційній злочинності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. № 70. С. 435-443.

141. Рашковська О. Громадянська комунікація як стратегічний ресурс демократизації державного управління в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2016. 255 с.

142. Ревак І.О. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

143. Ржеутська Л, Сафаров А Які органи в Україні борються з корупцією. URL: <https://www.dw.com/uk/які-органи-вукраїні-борються-з-корупцією/a-50560784>.

144. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 20 с.

145. Сірик Д. Організаційно-правові форми участі громадян у діяльності виконавчої влади. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 9. С. 48–51.

146. Скочиляс-Павлів О.В. Правові аспекти удосконалення державної антикорупційної політики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2014. № 807. С. 27-33.

147. Скулиш Є. Прояви корупції у сучасних умовах. Право України. 2010. №11. С. 213–227.

148. Славицька А. К. Взаємодія суб'єктів владних повноважень у сфері забезпечення реалізації антикорупційної політики. Приватне та публічне право. 2022. № 4. С. 68-72.

149. Соловйов В. Теорія «раціонального злочину» як підґрунтя для антикорупційної політики. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. № 4. С. 39-48.

150. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. Вісник Академії правових наук України. 2013. № 1(72). С. 271-279.

151. Сурмін Ю.П. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку. К. : Вид-во НАДУ, 2008. 56 с.

152. Суспільний обов'язок на роботі. Посібник із застосування ЗРВС: Закон про розкриття важливої інформації 1998. URL : <http://www.pcaw.org.uk/guide-to-pida>.

153. Танас І. Посилення ролі громадянського суспільства та засоби масової інформації у виявленні та запобіганні корупції. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4153/1/-%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82._p159-161.pdf.

154. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення. Одеса, 2000. С. 14.

155. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 750.
156. Тимошенко Н.В. Співвідношення принципів відкритості та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування: «сіамські близнюки» чи узгоджена пара? Ефективність державного управління. 2015. Вип. 44 (1). С. 125-131.
157. Тимченко С.М. Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2001. 18 с.
158. Тихомирова Є.Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення: наукові записки. Політологія. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2002. С. 39-43.
159. Тодика Ю.М., Журавський В.С. Конституційне право України. К.: “Ін Юре”, 2002. 544 с.
160. Томаш Л. В. Громадянське суспільство як система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної та духовної сфер. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 366-371.
161. Томма Р., Ручка Ю. Особливості організації діяльності суб’єктів запобігання корупції у сфері реалізації антикорупційних заходів. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 166-170.
162. Трепак В. М. Деякі проблеми застосування окремих норм антикорупційного законодавства. Вісник національної академії прокуратури. 2013. № 4. С. 84–89.
163. Трепак В.М. Інститути громадянського суспільства як суб’єкти протидії корупції в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2020. № 4. С. 204-211.
164. Тучак Р.М. Корупція як соціально-правове явище. Актуальні проблеми державного управління. 2006. № 3 (30). С. 203-209.
165. Удосконалення антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_31896.

166. Україна понизилась у рейтингу «Індекс сприйняття корупції-2019». Що це означає. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraina-ponyzylas-u-rejtyngu-index-spryjniattia-korupcii-2019/30389774.htm>.

167. Уорт М. Звіт Transparency International про боротьбу з корупцією в Євросоюзі: станом на жовтень 2013 г. 93 с.

168. Фесенко Т. Принципи формування й реалізації державної антикорупційної політики України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 180-184.

169. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Київ: Ваіте, 2018. 472 с.

170. Хавронюк М.І., Коліушко І.Б., Тимощук В.П. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ, 2017. 445 с.

171. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

172. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

173. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. – Ст. 492.

174. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 47. С. 96– 102.

175. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: www.uspishnaukraina.com.ua.

176. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. URL: http://www.dgpn.lviv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=363&Itemid=

177. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ: Атіка 1998. 364 с.
178. Шевчук Б. Європейські принципи належного врядування та реформа системи органів виконавчої влади в Україні. Демократичне врядування. 2021. Вип. 9.
179. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. Проблеми боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 69–78.
180. Шрамко С.С. Роль громадської свідомості у запобіганні корупції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Випуск 28. Том 3. С. 48-51.
181. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики. Центр Разумкова. 36 с. URL: http://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_civic_society_2004.pdf.
182. Якимюк Б.М. Вплив громадських організацій на протидію корупції в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 18. С. 161–164.
183. Яременко О., Яременко С. Використання міжнародного досвіду для оцінки корупційних ризиків. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2016/march/issue-3/article-16297.html>.
184. Bojan Bugaric. Openness and transparency in public administration: challenges for public law. Wisconsin international law journal. 2004. Vol. 22. № 3. P. 483-521.
185. Brown D. Creating Credibility: Legitimacy and Accountability for Transnational Civil Society, Sterling: VA: Kumarian Press. 2008.
186. Christensen T., Lægreid P. Balancing Governance Capacity and Legitimacy: How the Norwegian Government Handled the COVID-19 Crisis as a High Performer Public Administration Review. 2020. Vol. 80, Is.5. P. 774-779
187. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

188. Dr. Jan Aart Scholte. *Civil Society and Democracy in Global Governance*, Department of Politics and International Studies, University of Warwick CSGR Working Paper No. 65/01. C. 6. URL: <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/papers/workingpapers/2001/wp6501.pdf>.

189. Gao X., Yu J. Public governance mechanism in the prevention and control of the COVID-19: information, decision-making and execution. *Journal of Chinese Governance*. 2020. Vol. 5:2 P. 178-197.

190. Harasymiw B. Civil society as an anti-corruption actor in post-Euromaidan Ukraine. *Canadian Slavonic Papers*. 2019. № 61:3. P. 288–320.

191. Hoad TF. *The Concise Oxford dictionary of English etymology*. OUP General, Oxford University Press. 1992. 553 p.

192. Katsios S. Corruption as a Governance Challenge and the Role of Civil Society. *Ovidius University Annals. Economic Sciences Series*. 2016. № 16 (1). P. 192-197.

193. Nalyvaiko L., Marchenko O., Ilkov V. Conceptualisation of the Phenomenon of Corruption: International Practices and Ukrainian Experience. *Economic Annals-XXI*. 2018. No 172 (7-8). P. 32-37.

194. Preventing corruption in Public Administration: Citizen Engagement for Improved Transparency and Accountability: Report of expert group meeting 25-28 June 2012. United Nations, New York, 2012. 91 p.

195. Rose-Ackerman Susan *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press, 1999. 282 p.

196. Schulz Wanfried. *Neue Medien – Chancen und Risiken. Tendenzen der*.

197. Šumah Štefan. *Corruption, Causes and Consequences Submitted: October 17'th 2017. Reviewed: December 6'th 2017. Published: February 21'st 2018. DOI: 10.5772/intechopen.72953*.

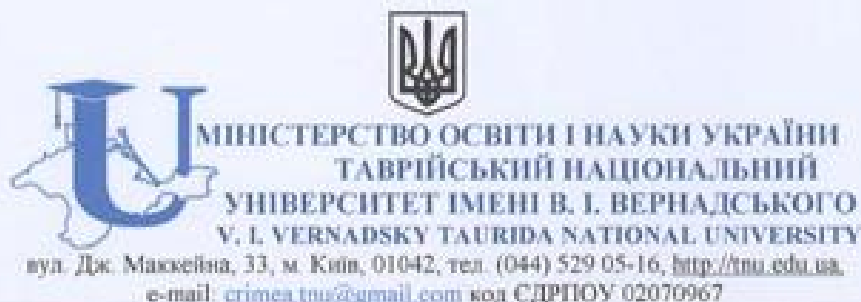
198. Tagaev T. *Building Integrity and Reducing Corruption in Defense. A compendium of Best Practices*, Geneva: DCAF. 2010.

199. Transparency International Ukraine. Офіційний сайт. Про нас. URL: <https://ti-ukraine.org/about/#mission>.

200. Trust in Government Ethics Measures in OECD Countries: The Book is available from. URL: <https://www.oecd.org/gov/ethics/48994450.pdf>.

201. UN anti-corruption toolNit / ed. by P. Langseth. 2d ed. Vienna: United Nations, 2004. 655 p. URL: http://www.uodc.org/pdf/crime/corruption/toolNit/corruption_un_anti_corruption_toolNit_sep04.pdf.

ДОДАТКИ

12.12.2023 № 6
на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Анісімова В'ячеслава Олександровича на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та
адміністрування на тему «Удосконалення механізмів взаємодії органів
публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні»

Результати дисертаційного дослідження Анісімова В'ячеслава Олександровича на тему «Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні» враховано та частково використано при формуванні змісту навчальних програм магістратури за спеціалізацією 281 «Публічне управління та адміністрування», зокрема таких дисциплін, як Основи публічного управління і Територіальне управління та місцеве самоврядування. Для розвитку знань та управлінських навичок слухачів використано теоретичні положення дисертаційного дослідження та пропозиції Анісімова В'ячеслава Олександровича щодо:

– шляхів імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидією корупції та представників громадськості, а саме: оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції; забезпечення відкритості та прозорості; впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ; забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень; встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки; кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення; міжнародна співпраця та ін.;

– перспектив оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, а саме:
1) *удосконалення нормативно-правового забезпечення*, що передбачає забезпечення якості законодавства; вдосконалення правозастосування; посилення антикорупційної експертизи; підвищення обізнаності та взаємодії з громадськістю; 2) *удосконалення організаційно-інституційного забезпечення*,

що передбачає удосконалення роботи антикорупційних органів (забезпечення повної незалежності антикорупційних органів; забезпечення достатніх фінансових та людських ресурсів; залучення громадських організацій, журналістів та громадських активістів до моніторингу діяльності антикорупційних органів; забезпечення захисту співробітників антикорупційних органів від тисків, загроз та психологічного впливу; використання сучасних технологій для збору, аналізу та обробки інформації та ін.) та залучення громадськості до конструктивних антикорупційних дій (розвивати і зміцнювати структури громадського суспільства; організувати ряд заходів з метою стимулювання обміну багатосторонньою інформацією між громадськими організаціями, іншими структурами громадянського суспільства, засобами масової інформації, органами публічної влади; забезпечити інформаційну підтримку програм, проектів, акцій та інших ініціатив, спрямованих на протидію корупції, які здійснюються інститутами громадянського суспільства та ін.); 3) *удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення*, що передбачає наступні заходи: оптимізація спеціалізованих веб-сайтів та онлайн-платформ за допомогою новітніх інноваційних IT-інструментів (аналіз тексту та мовний процесінг; аналітика даних та візуалізація; чат-боти та віртуальні асистенти; використання штучного інтелекту; блокчейн-технології для прозорості та недоторканості даних; відкриті дані та API; системи зворотного зв'язку та оцінки); активне використання соціальних мереж для розповсюдження інформації про антикорупційні заходи, важливі новини, та сприяння діалогу з громадськістю; організація віртуальних консультацій та дискусій; публікація відкритих даних про бюджетні витрати, контракти, звіти про роботу та інші релевантні документи; використання інфографіки, графіків та інших візуальних засобів; проведення вебінарів та онлайн-тренінгів з антикорупційних питань; розроблення та розвиток мобільних додатків, які дозволяють громадянам відстежувати антикорупційні події, повідомляти про порушення та взаємодіяти з органами влади; забезпечення зворотного зв'язку;

– шляхів забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, серед яких: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка, загальною метою яких є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві. Зроблено висновок, що посилення прозорості і відповідальності; зміцнення правової держави, дотримання прав людини та недоторканості закону, що допомагає уникнути безкарності для корупціонерів і забезпечує рівність перед законом для всіх громадян; захист громадського інтересу та збереження суспільної довіри до державних інституцій; стимулювання змін у системі, спрямованих на покращення протидії корупції та створення більш прозорого та ефективного управління; підвищення свідомості суспільства про шкідливий вплив корупції на суспільство та

економіку, що може призвести до зростання громадського тиску на владу для більш ефективного протидії корупції.

Важливо те, що автор акцентує увагу на тому що, високий рівень корупції породжує недовіру громадян до державних органів. Забезпечення прозорості та відкритості у роботі владних структур може сприяти підвищенню довіри громадян до держави та покращенню їхньої сприйнятливості до антикорупційних заходів. В той же час, громадське суспільство має великий потенціал у виявленні та уникненні корупційних порушень. Залучення активістів, журналістів та інших представників громадськості може сприяти виявленню корупційних схем та тиску на владні структури для їхнього припинення.

Проректор з навчальної роботи

Володимир НОЖЕНКО

**БІЛОГОРОДСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
БУЧАНСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

08140, Київська область, Бучанський район, село Білогородка, вул. Володимирська, 33
e-mail: bilogorod.rada@gmail.com, тел.: +38067-457-20-37

30.01.2024 № 522/02-26

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Анісімова
В'ячеслава Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування
на тему «Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з
громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні»

Результати дисертаційного дослідження Анісімова В'ячеслава Олександровича на тему «Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні» використано в діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району щодо:

– перспектив оптимізації механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, а саме:

- 1) *удосконалення нормативно-правового забезпечення*, що передбачає забезпечення якості законодавства; вдосконалення правозастосування; посилення антикорупційної експертизи; підвищення обізнаності та взаємодії з громадськістю; 2) *удосконалення організаційно-інституційного забезпечення*, що передбачає удосконалення роботи антикорупційних органів (забезпечення повної незалежності антикорупційних органів; забезпечення достатніх фінансових та людських ресурсів; залучення громадських організацій, журналістів та громадських активістів до моніторингу діяльності антикорупційних органів; забезпечення захисту співробітників антикорупційних органів від тисків, загроз та психологічного впливу; використання сучасних технологій для збору, аналізу та обробки інформації та ін.) та залучення громадськості до конструктивних антикорупційних дій (розвивати і зміцнювати структури громадянського суспільства; організувати ряд заходів з метою стимулювання обміну багатосторонньою інформацією між громадянськими організаціями, іншими структурами громадянського суспільства, засобами масової інформації, органами публічної влади; забезпечити інформаційну підтримку програм, проєктів, акцій та інших ініціатив, спрямованих на протидію корупції, які здійснюються інститутами громадянського суспільства та ін.); 3) *удосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення*, що передбачає

наступні заходи: оптимізація спеціалізованих веб-сайтів та онлайн-платформ за допомогою новітніх інноваційних IT-інструментів (аналіз тексту та мовний процесінг; аналітика даних та візуалізація; чат-боти та віртуальні асистенти; використання штучного інтелекту; блокчейн-технології для прозорості та недоторканості даних; відкриті дані та API; системи зворотного зв'язку та оцінки); активне використання соціальних мереж для розповсюдження інформації про антикорупційні заходи, важливі новини, та сприяння діалогу з громадськістю; організація віртуальних консультацій та дискусій; публікація відкритих даних про бюджетні витрати, контракти, звіти про роботу та інші релевантні документи; використання інфографіки, графіків та інших візуальних засобів; проведення вебінарів та онлайн-тренінгів з антикорупційних питань; розроблення та розвиток мобільних додатків, які дозволяють громадянам відстежувати антикорупційні події, повідомляти про порушення та взаємодіяти з органами влади; забезпечення зворотного зв'язку;

– шляхів забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини, серед яких: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка, загальною метою яких є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві. Зроблено висновок, що посилення прозорості і відповідальності; зміцнення правової держави, дотримання прав людини та недоторканості закону, що допомагає уникнути безкарності для корупціонерів і забезпечує рівність перед законом для всіх громадян; захист громадського інтересу та збереження суспільної довіри до державних інституцій; стимулювання змін у системі, спрямованих на покращення протидії корупції та створення більш прозорого та ефективного управління; підвищення свідомості суспільства про шкідливий вплив корупції на суспільство та економіку, що може призвести до зростання громадського тиску на владу для більш ефективного протидії корупції.

Важливо те, що автор акцентує увагу на тому що, високий рівень корупції породжує недовіру громадян до державних органів. Забезпечення прозорості та відкритості у роботі владних структур може сприяти підвищенню довіри громадян до держави та покращенню їхньої сприйнятливості до антикорупційних заходів. В той же час, громадське суспільство має великий потенціал у виявленні та уникненні корупційних порушень. Залучення активістів, журналістів та інших представників громадськості може сприяти виявленню корупційних схем та тиску на владні структури для їхнього припинення.

Сільський голова

Антон ОВСІЄНКО

Київський обласний центр зайнятості
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКИЙ РАЙОННИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

08131, с. Софіївська Борщагівка, вул. Київська, 26, тел./факс (044)4063790, (04598)55072

IBAN UA088201720355429002700706468, ДКС України, м. Київ, ЄДРПОУ 22201199,

E-mail:ksv_rcz2@ukr.net

07.02.23 № 98/02/01-14

на _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Анісімова В'ячеслава Олександровича на здобуття наукового ступеня доктора
 філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування на
 тему *«Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з
 громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні»*

Основні результати дисертаційного дослідження *Анісімова В'ячеслава Олександровича* на тему *«Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні»* використано у діяльності Києво-Святошинського районного центру зайнятості і у контексті реалізації покладених на нього завдань. У даній дисертації було вирішено актуальне наукове завдання, пов'язане з теоретичним та методологічним обґрунтуванням наукових основ розвитку антикорупційної діяльності в Україні та розробленням конкретних практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у даній сфері.

Результати дисертаційного дослідження є актуальними для Державного центру зайнятості зокрема через зацікавленість у покращенні механізмів взаємодії з громадськістю та удосконаленні антикорупційних заходів в Україні. Зокрема взято до уваги наступні наукові здобутки:

– оптимізаційна модель удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні, метою реалізації якої є покращення взаємодії органів публічної влади з громадськістю, сприяючи більшій ефективності та відкритості в антикорупційній діяльності в Україні. У контексті даної моделі надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового (очікується зміцнення ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його відповідності основним антикорупційним принципам та міжнародним стандартам), організаційно-інституційного (очікується підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, залучення громадськості і зміцненню їх впливу у боротьбі з корупцією) та інформаційно-комунікаційного забезпечення (очікується підвищення якості та обсягу інформації, що надається громадськості, забезпечення активної взаємодії з громадою та створення більш відкритого та прозорого

середовища для антикорупційних зусиль) у ході налагодження взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності;

– можливості імплементації кращого зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з протидії корупції та представників громадськості, а саме: оптимізація роботи антикорупційних органів є ключовою стратегією у протидії корупції; забезпечення відкритості та прозорості; впровадження електронних сервісів та онлайн-платформ; забезпечення можливості громадян брати участь у дискусіях та процесах прийняття рішень; встановлення та дотримання етичних стандартів та норм поведінки; кампанії, спрямовані на підвищення інформованості громадськості та освітні програми для населення; міжнародна співпраця та ін.;

– шляхи забезпечення захисту та підтримки осіб, які розкривають корупційні злочини: законодавча підтримка; конфіденційність і захист ідентичності; правовий захист і відшкодування; професійна підтримка; міжнародна підтримка; забезпечення фізичної безпеки; громадська підтримка, загальною метою яких є створення сприятливого середовища для того, щоб особи, які розкривають корупційні злочини, мали можливість безпечно сповіщати про порушення та сприяли боротьбі з корупцією і підвищенню рівня прозорості в суспільстві;

– розуміння ролі інститутів громадянського суспільства у системі запобігання та протидії корупції, що проявляється у наступних аспектах: громадські організації, активісти та журналісти відіграють важливу роль у моніторингу діяльності органів влади; громадські організації активно сприяють розкриттю інформації про діяльність органів влади, бюджетні видатки, договори та угоди; громадські організації виконують функцію аналізу законів та політичних рішень щодо їх антикорупційної спрямованості; громадські організації сприяють підвищенню свідомості громадян щодо наслідків корупції та її впливу на суспільство; громадські організації можуть виступати як представники громадянського суспільства в роботі з органами влади; громадські організації сприяють залученню громадян до власної антикорупційної діяльності, мобілізуючи їх допомогу у виявленні порушень та сприянні впровадженню антикорупційних заходів;

– науковий підхід до розуміння проблем у сфері участі громадськості у запобіганні корупції в Україні, які пов'язані із: досить значною часткою на інформаційному ринку засобів масової інформації державної власності, високий рівень їх залежності від власників; недостатньою відкритістю у діяльності публічних органів влади та достатньою обмеженістю суспільства в отриманні інформації; значними недоліками чинної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати участі громадськості у запобіганні корупції; недостатньою взаємодією публічних органів влади та інститутів громадянського суспільства; недостатнім рівнем розвитку громадянського суспільства в Україні.

Директор

Андрій ІВАНОВ